

Обласна універсальна наукова бібліотека
ім. Д.І. Чижевського

БІБЛІОТЕЧНА ОРБІТА КІРОВОГРАДЩИНИ

Кропивницький

Випуск 15

м. Кропивницький
2023

Обласна універсальна наукова бібліотека ім. Д.І. Чижевського

**БІБЛІОТЕЧНА ОРБІТА
КІРОВОГРАДЩИНИ**

Випуск 15

**м. Кропивницький
2023**

УДК 023(477.65)(058)
Б 59

Бібліотечна орбіта Кіровоградщини [Текст] : збірник статей / Упоряд. Н.Ф. Калашнікова. – Кропивницький : Комунальний заклад «Обласна універсальна наукова бібліотека ім. Д.І. Чижевського, 2023. – Вип. 15 – 137 с.

Другий рік поспіль бібліотеки Кіровоградщини працюють в умовах воєнного стану та повномасштабних воєнних дій. Протягом цього періоду роботу закладів було суттєво переформатовано відповідно до викликів часу: бібліотеки співпрацюють з волонтерами, здійснюють проекти й організовують програми заходів для внутрішніх переселенців, багато уваги приділяють членам родин ВПО, особливо дітям, спрямовуючи свою діяльність на підтримку родинних цінностей.

Черговий випуск збірки присвячено розгляду питань роботи бібліотек у воєнний час, цифровізації бібліотечних процесів і послуг, актуалізації бібліотечних фондів, особливостям роботи бібліотечних закладів у територіальних громадах; запровадженню інформаційно-освітніх проєктів, обміну досвідом з різних напрямків діяльності закладів.

Збірник розрахований на бібліотечних фахівців та студентів бібліотечної спеціалізації.

Упорядник, редактор: Калашнікова Н.Ф.

Відповідальна за випуск:

Животовська В.Г. – директор ОУНБ ім. Д.І. Чижевського

Зміст

Валентина Животовська: Бібліотека Чижевського – це більше ніж бібліотека!	5
Бібліотеки області в умовах воєнного стану	10
<i>Циганкова Л.</i> Робота бібліотек Кіровоградської області в період повномасштабного вторгнення рф в Україну 2022 року	10
<i>Білаш Н.</i> Війна. Бібліотека. Читачі	17
<i>Охріменко М.</i> Вивчення книжкових уподобань користувачів публічних бібліотек Кіровоградської області у період воєнного часу (Соціологічне дослідження)	21
Цифровізація бібліотечних процесів і послуг	28
<i>Андрійченко Н.</i> Цифрова трансформація бібліотеки (виступ на І-му щорічному обласному форумі з цифрової трансформації Кіровоградщини «CentralUkrainianDigitalEvent»	28
<i>Волкова С.</i> Підвищення цифрової компетенції громадян як умова формування цифрової грамотності	32
<i>Циганкова Л.</i> Технологічне оснащення бібліотек для впровадження сучасних електронних сервісів для користувачів (Соціологічне дослідження)	37
Фонди вирішують все	45
<i>Дубина Л.</i> Актуалізація фондів публічних бібліотек Кіровоградщини (станом на 01.01.2023 року)	45
<i>Зеленська Н.</i> Зібрання Андрія Іванка у фондах бібліотеки імені Дмитра Чижевського	51
<i>Ногіна В.</i> Документальна спадщина Анатолія Пивовара	53
Для бібліотек територіальних громад	57
<i>Циганкова Л.</i> Методичні рекомендації до планування роботи бібліотек територіальних громад Кіровоградської області	57
<i>Дубина Л.</i> Батьківські клуби як центри родинного спілкування в територіальних громадах області	65
<i>Завіна О.</i> Робота бібліотек Кіровоградської області з формування здорового способу життя мешканців громад	73
<i>Проектна діяльність на допомогу громадам</i>	86

<i>Андрійченко Н.</i> Масштабування цифрових послуг шляхом організації хабів цифрової освіти у бібліотеках територіальних громад (з досвіду реалізації проєкту за підтримки УБА)	86
<i>Осокіна А.</i> Інформаційно-освітні проєкти в бібліотеці – ресурси для розвитку громад	98
Ділимося досвідом	102
<i>Завіна О.</i> Бібліотека – осередок формування компетентності молоді щодо збереження власного здоров’я.....	102
<i>Літвінова Є., Дубина Л.</i> Бібліотечний супровід гендерної політики.....	109
<i>Охріменко М.</i> Бібліотека – дім для рідної мови (з досвіду роботи бібліотек області)	112
<i>Паталах К.</i> Літня програма Інтернет-Центру: мандруймо разом!.....	118
<i>Русіна Г.</i> Бібліотека в тренді: переймаємо європейський досвід	120
Робота бібліотек з ВПО	122
<i>Охріменко М.</i> Бібліотека як центр підтримки внутрішньо переміщених осіб (Соціологічне дослідження).....	122
<i>Яцкул Л.</i> Англійська для переселенців: допоможемо, навчимо, порадимо	131
Факти. Події	133
<i>Колєчкіна Т.</i> З іменем Станіслава Янчукова	133
<i>Руденко Г.</i> Михайло Грушевський – патріот українського народу: до 125-річчя з часу видання першого тому «Історії України-Руси»	136

Валентина Животовська: Бібліотека Чижевського – це більше ніж бібліотека!

Ми частенько говоримо, що проводимо усе життя на роботі. Якщо порахувати, то половину свідомої життєдіяльності кожного дня точно. Важливо тут, як саме говоримо: з усміхненим лицем чи кривою посмішкою. Моя візаві про роботу говорить з натхненням. Адже робота для неї – задоволення. Вона її любить. Ми говоримо про велику і важливу частину її щасливого життя – бібліотеку Чижевського.

Три роки тому Валентина Григорівна залишила державну службу і очолила головну книгозбірню області. Повернулась в місце, яке називає своєю alma mater. Адже доленосна зустріч з завідувачкою відділу мистецтв Еллою Янчуковою змінила її мрії стати вчителькою молодших класів на бажання працювати в бібліотеці.

- Це було інше життя. Було багато напрямів роботи – культура багатовимірною. Ми опікувалися бібліотеками, музеями, театрами, філармонією, будинками культури, творчими спілками – більше п'яти тисяч людей, одинадцять установ лише обласного підпорядкування і 1200 закладів, які працюють в галузі. Робота була розписана з січня по грудень. Потрібно було зберегти традиції, як то «Вересневі самоцвіти» чи «Калиновий спів», які є мистецькою візитівкою нашої області, і започаткувати щось нове, модернове. Наприклад, фестиваль-конкурс виконавців на струнних інструментах імені Юрія Хілобокова, «Нейгаузівські музичні зустрічі», «Чута-фест» та інші. Ми спробували працювати на відкритому просторі – і це сподобалось людям. Певно, цей великий «двіж», який був у самій галузі, перейшов на бібліотечну справу.

- Але неприємним сюрпризом став локдаун...

- Так, в мене було велике бажання робити щось нове і цікаве, але ми стикнулися з новою невідомою ситуацією. Ми розуміли: якщо не будемо про себе говорити, не знайдемо нову нішу, можемо стати непотрібними людям. І ми знайшли вихід: перейшли на взаємодію з нашими користувачами онлайн. Усі наші заходи транслювалися у Facebook та записувалися для YouTube. Ми відкрили свої сторінки в різних месенджерах, щоб люди мали можливість з нами спілкуватись.

Крім того, для всіх охочих ми організували пункт вакцинації. Щоб люди не залишилися без читання вдома і в той же час були впевнені в безпеці, на абонементі відправляли книги на карантин. І в той же час ми проводили публічні лекції онлайн, за що дуже дякуємо друзям бібліотеки з Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка Григорію Ключеку, Оксані Гольник та Сергію Михиді.

- Лоудаун не завадив започатковувати нові проєкти?

- Звісно, ні. Разом з головним управлінням Держпродспоживслужби в Кіровоградській області ми започаткували Школу досвідченого споживача, спільно з Обласним центром контролю та профілактики хвороб МОЗУ – «Академію здоров'я», а з Обласним управлінням Держслужби з питань праці – Платформу з питань праці. Ми розуміли, що людям важлива інформація, наприклад, про електронне декларування, попередження травматизму взимку, проходження медоглядів, нещасні випадки на підприємстві, а після лютого 2022-го – про трудові відносини під час війни та безпечне користування генераторами.

- Відомо, що вже на другий день повномасштабного вторгнення у бібліотеці відкрили Школу виживання.

- Так. Ми записували експертів, у тому числі обласного навчально-методичного центру цивільного захисту та безпеки життєдіяльності, які розповідали про правила поведінки у складних ситуаціях, коли військові дії поруч: підготовку приміщень, дії під час артилерійських пострілів, правила виживання в умовах автономного існування тощо. Фахівці розповіли, що робити під час техногенних аварій, як себе вести, якщо доведеться рятувати життя, вчили першій домедичній допомозі, загалом – вчили жити в умовах війни.

Минулого року бібліотекарі провели дві з половиною тисячі активних заходів, з них 700 – у форматі стрімінгу та відеозапису, щоб можна було переглянути у будь-який час на бібліотечних каналах у Facebook та YouTube. На сьогодні відвідування бібліотеки складає 180 тисяч в рік. Я розуміла, що бібліотека має бути хабом, де люди можуть отримати будь-яку інформацію.

Ми створювали умови, щоб люди, незалежно від того, що країна опинилася в таких страшних умовах, продовжували одержувати необхідні їм послуги. Жоден проєкт не зупинився. Навпаки, ми почали ще більш активно працювати. Людям потрібна була підтримка – емоційна, психологічна, інформаційна. Ми намагалися зберегти острівки нормального життя. Щоб наші слухачі вищої народної школи мали змогу відволіктися від страхів війни, допомагали дізнатися про відомих земляків та цікаві події з життя рідного міста. Відвідувачам Академії здоров'я експерти продовжували розповідали, як боротися з хворобами, вірусами, супербактеріями і таке інше.

- Ви започаткували й роботу проти інформаційної війни?

- Так. У співпраці з громадською організацією «Обласний жіночий інформаційний центр», яку я очолюю, ми реалізували дуже важливий і актуальний проєкт «Жіноче лідерство – запорука успішного розвитку

громади». В центрі уваги були інформаційна війна, пропагандистські кампанії та набуття практичних навичок з медіаграмотності, вміння відрізняти факти від суджень, маніпуляцій та відвертої брехні, глибоко та докладно розбиратися у принципах критичного мислення та інформаційній гігієні, адже 68 відсотків українців для отримання інформації використовують соціальні мережі.

Новими знаннями ми поділилися з колегами та представниками громадських організацій під час реалізації всеукраїнського проєкту «Мир у цифровий час» за «Програмою з розширення можливостей заради відновлення порозуміння для лідерів громад в Україні». Ми навчали усьому, про що я говорила раніше, а також як під час війни комунікувати через соціальні мережі, навчали цифровому блогінгу та відновленню за допомогою арт-практик.

Зараз приємно згадувати конкурс «Я в серці маю те, що не вмирає», в якому зібралися бібліотекарі з 32 територіальних громад Кіровоградщини. Вони створювали буктрейлери та відео поезії за творами Лесі Українки та писали есе, присвячені творчості однієї з найвідоміших українських письменниць. Погодьтеся, це дуже важливо для нашої духовної перемоги над ворогом.

- *Відомо, що бібліотека Чижевського одна з перших в країні розпочала роботу з дітьми, які постраждали від війни. Як це відбувалося?*

- Ще з 2020-го в нас реалізується благодійний проєкт «Наші діти», направлений на підтримку дітей-сиріт, дітей з багатодітних родин та дитячих будинків сімейного типу. Коли почалася фаза повномасштабного вторгнення, кожен з нас, дорослих, пережив відчуття розгубленості, невпевненості, страху чи тривоги. А що відчували діти?! Попри війну ми повинні були повернути їм дитинство. І тому під егідою Всесвітнього фонду допомоги дітям-сиротам (WWO) розпочали програму «Діти України і війна. Кропивницький».

Програма WWO Children of Ukraine передбачає навчально-розвиткові заняття для дітей від трьох до шести років в інноваційному форматі Element of Play. Ми із задоволенням займалися і займаємося з дітьми, допомагаємо пізнавати світ. Відомо, що найкраще діти навчаються граючись, тому ми створили для них безпечне та комфортне середовище. Дивлячись, як поведуть себе діти, які емоції проявляють, як спілкуються і в якому чудовому настрої йдуть з занять, ми розуміємо, що робимо добро і важливу справу.

Бібліотека Чижевського перемогла у проєкті-конкурсі німецького культурного центру «Goethe-Institut в Україні» при Посольстві ФРН. Це дало змогу влаштувати найпростіше, проте комфортне укриття. Ми отримали потужний генератор, лампи-УФО, світлодіодні лампи та ліхтарі, оновили систему електропостачання, встановили в санвузлі бойлер, маємо великий запас води, аптечку, 200 стільців, спортивні мати та іграшки – усе для затишного та зручного перебування дорослих та дітей. Але це ще не все.

Завдяки благодійному фонду «Безпечне майбутнє» в бібліотеці розпочав свою роботу освітній простір «ChromJunior». В ньому тинейджери за допомогою хромбуків навчаються створювати анімовані проекти, short story, освоюють мову програмування Scratch, займаються кодуванням, відкривають для себе можливості онлайн-сервісу LearningApps, створюють фото- і відеопрезентації в Canva та багато іншого.

Протягом року, що минув, в інформаційно-ресурсному центрі «Вікно в Америку» відділу документів іноземними мовами ми реалізували програму «Англійська для держслужбовців». Після початку повномасштабної агресії відкрили чотири клуби англійської мови: для переселенців, для початківців, дитячий клуб та клуб для курсантів Донецького університету внутрішніх справ. Цього року з'явилися клуби французької та німецької мов.

- ***Зіркою вашої сьогоднішньої роботи можна назвати дитячу точку «Спільно»?***

- Безумовно. Вона відкрилась завдяки нашій співпраці з благодійним фондом «Безпечне майбутнє» за підтримки Дитячого фонду ООН. Запрошуємо родини з дітьми на нашу велику і яскраву локацію. Тут є столи і столики, щоб гратися в настільні ігри та брати участь у майстер-класах. На маленьких пуфиках та великих м'яких кріслах-мішках дуже зручно сидіти-лежати і слухати казки. Полички заповнені іграшками та книжками. Усе створено, щоб чудово і корисно провести час. Це наша відповідь війні, це рух до перемоги, це побудова щасливого майбутнього вже сьогодні.

В нас працює Родинний клуб, в якому психологи навчають батьків, як допомагати дітям на різних етапах їхнього дорослішання. В рамках клубу є проєкт «Книга+Театр=Бібліотека», де талановиті актори нашого театру читають дітям казки.

Ми реалізуємо спільні проєкти з Академічним обласним українським музично-драматичним театром імені Марка Кропивницького, Академічним обласним театром ляльок, Держархівом області, Музеєм мистецтв, Обласним краєзнавчим музеєм, бібліотеками Кропивницького, культурними закладами Олександрії... Щоб перерахувати усіх партнерів бібліотеки і наші заходи, не вистачить цілої сторінки газети.

- ***Ви так цікаво розказуєте про бібліотеку, що хочеться відкласти свої справи і прийти до вас...***

- І це правильно. Запрошуємо усіх! З нами дуже круто!

- ***Ми починали розмову про вас, а весь час говорили про бібліотеку...***

- Кожен з нас є те, чого він досяг в житті, що доброго зробив для інших. Бібліотека Чижевського – це більше ніж бібліотека. Я щаслива, що разом з моїм колективом, з моїми однодумцями ми змогли досягти таких успіхів. Це найкращий подарунок. Я щаслива, що керую таким чудовим закладом. Робити добро людям – це та мета, заради якої варто жити. Чи не так?

Інтерв'юер – Лара Гуріна

Бібліотеки області в умовах воєнного стану

Робота бібліотек Кіровоградської області в період повномасштабного вторгнення рф в Україну 2022 року

Любов Циганкова,
завідувач науково-методичного відділу
ОУНБ ім. Д.І. Чижевського

Рік 2022, що минув, був складним і визначальним. Після широкомасштабного вторгнення рф на територію України 24 лютого життя країни кардинально змінилося – почався новий відлік української реальності. Не минули зміни і бібліотечну галузь.

З 24 лютого 2022 року у зв'язку із масштабним вторгненням рф в Україну Верховною Радою був запроваджений воєнний стан. 24 березня 2022 року набрав чинності Закон України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» від 15.03.2022 року № 2136-IX, який визначає особливості трудових відносин працівників усіх підприємств, установ, організацій, незалежно від форм власності, виду діяльності і галузевої належності, а також осіб, які працюють за трудовим договором з фізичними особами, на період дії воєнного стану. Верховна Рада ухвалила Закони про затвердження Указів Президента щодо продовження строку дії воєнного стану та проведення загальної мобілізації в Україні ще на 90 діб – до 20 травня 2023 року.

У зв'язку із воєнними діями змінився режим роботи бібліотек області. Частина бібліотек була закрита та не працювала з 24 лютого 2022 року.

Бібліотечні послуги населенню територіальних громад області у 2022 році надавали 537 бібліотек, з них 3 обласні та 534 загальнодоступні бібліотеки, що знаходяться у комунальній власності сільських, міських, селищних рад, в т.ч. 434 бібліотеки у сільській місцевості. Бібліотечна мережа публічних бібліотек області в 2022 році зменшилась на 3 бібліотеки, в сільській місцевості мережа зменшилась на 2 бібліотеки.

У 2022 році в територіальних громадах (ТГ) області діяли наступні моделі бібліотечного обслуговування:

- функціонували публічні бібліотеки з відокремленими філіями (бібліотеки Новоукраїнської міської, Добровеличківської селищної ТГ); з визначеними центральними бібліотеками громади; визначеними головними бібліотеками, які знаходяться не на центральних садибах (Гурівська ТГ (Братолубівська), Мар'янівська (Великовисківська), Попельнастівська (Добронадіївська); не визначеними центральними бібліотеками (в області нараховується 13 територіальних громад, де не визначені головні бібліотеки);

- продовжували функціонувати як структурні підрозділи бібліотеки у складі комунальної установи «Центр культури і дозвілля» Приютівської селищної ради» (10 бібліотек). Головною серед них була визначена Приютівська «Центральна бібліотека».

Організація бібліотечного обслуговування. Виконання основних показників

Порівняно з 2021 роком основні показники з обслуговування користувачів та надання бібліотечних послуг зменшені. Бібліотечні послуги у 2022 році отримали 348600 користувачів, що порівняно з 2021 роком на 20300 менше. Документовидача проти минулого року зменшилась на 570440 прим. документів і становить 6178130 прим. документів. Але, як позитивне, необхідно відмітити зростання видачі документів українською мовою порівняно з минулим роком на 182050 прим, що складає 74,6% від загальної книговидачі. Бібліотеки області відвідали 2832600 разів, що на 310400 менше, ніж у 2021 році.

Бібліотеки Кіровоградщини продовжують свою діяльність з урахуванням умов воєнного стану, надають бібліотечні послуги місцевому населенню, допомагають внутрішньо переміщеним особам, сім'ям з дітьми, беруть активну участь у волонтерській діяльності задля нашої Перемоги.

Матеріально-технічна база бібліотек

У бібліотеках територіальних громад ремонтів приміщень бібліотек не проводилось у зв'язку із запровадженням воєнним станом. Кошти на проведення поточних та капітальних ремонтів не виділялись.

Деякі ремонтні роботи фінансувались за рахунок коштів бюджету та спонсорських. Наприклад, для бібліотек Олександрійської міської централізованої бібліотечної системи (МЦБС) за кошти міського бюджету були профінансовані ремонтні роботи в укрітті центральної міської бібліотеки для дітей та бібліотеки-філії для юнацтва.

Проведені поточні ремонти у філіях ЦБС м. Кропивницького: у філії № 9 – ремонт покрівлі, у філії № 17 – встановлено електроопалення. Зроблено поточні ремонти в комунальному закладі (КЗ) «Олександрівська центральна бібліотека» та світлиці історії «Оберіг вічності» Михайлівської філії; у КЗ «Онуфріївська центральна бібліотека» та у Косівській бібліотеці – структурному підрозділі КУ «Приютівський Центр культури і дозвілля».

В рамках проєкту «Разом з волонтерами до Перемоги!», який реалізує ГО «Успішна Взаємодія» у співпраці з КЗ «Центральна публічна бібліотека Компаніївської селищної ради», проведено поточний ремонт читального залу бібліотеки, що сприяло створенню комфортних умов його відвідування.

Бібліотеки Олександрівської селищної ТГ залучали кошти благодійників та спонсорів на потреби етнографічної світлиці «Чорнобрива хата» Підлісненської філії КЗ «Центральна бібліотека».

Разом з тим по області потребують капітального ремонту 46 бібліотек (9%), з них 33 – сільські бібліотеки (8%). Без опалення залишається 41 бібліотека (7,6%). Лише 183 бібліотеки області (34%) оснащені пандусами і можуть бути доступними для людей з обмеженими можливостями.

Бібліотечний фонд територіальних громад області

Станом на 01.01.2023 року загальний обсяг бібліотечного фонду області нараховує 5860,6 тис. прим. документів, в т.ч. в публічних бібліотеках області – 4837,41 тис. документів. Бібліотечний фонд закладів у сільській місцевості – 3000,87 тис. документів. Порівняно з 2021 роком загальний обсяг бібліотечного фонду зменшився на 318,1 тис. прим., в т.ч. у публічних бібліотеках – на 295,96 тис. прим. документів, у сільських бібліотеках – на 149,29 тис. прим. за рахунок вилучення неактуальних на сьогоднішній день видань. Як позитивне, необхідно відзначити щорічне збільшення вагової частини бібліотечного фонду українською мовою, яка нараховує 2910,4 тис. документів (50% проти 48,6% у 2021 році).

Але фонди публічних бібліотек територіальних громад області залишаються неактуальними через несистематичну роботу з їх очищення від застарілої та зношеної літератури, про що свідчать середні показники по області за 2022 рік: книгозабезпеченість – 17 (ІФЛА – 15, по Україні – 6-15); обертаність бібліотечного фонду – 1,1 (ІФЛА – 5, по Україні – 1,25); читаність – 18 (по Україні – 21,5-24). Бібліотекам територіальних громад області необхідно систематично вилучати застарілу за змістом та зношену літературу, орієнтуючись на вищезазначені показники.

Протягом 2022 року до бібліотек області надійшло 40,58 тис. прим. документів, вибуло 358,68 тис. прим. В середньому, 1 бібліотека області отримала 76 прим. документів (у 2021 році – 157 прим.). Відсоток оновлення бібліотечного фонду становить 0,7%, що на 0,7% менше, ніж у минулому році.

Порівняно з 2021 роком загальна кількість нових надходжень зменшилась на 44,5 тис. документів, в т.ч. у публічних бібліотеках – на 37,1 тис. документів, у сільській місцевості – на 17,34 тис. документів. Серед нових надходжень переважають книги українською мовою (86%).

За ініціативи Міністерства культури та інформаційної політики України (МКіП), а також Комітету з питань гуманітарної та інформаційної політики Верховної Ради України відбулося обговорення особливостей організації роботи українських бібліотек під час війни за участі видавців і співробітників Українського інституту книги. Міністерство культури та інформаційної політики України розробило Рекомендації щодо актуалізації бібліотечних фондів у зв'язку зі збройною агресією російської федерації проти України.

Бібліотеки області здійснювали певну роботу на виконання даних Рекомендацій.

На початок 2023 року обсяг російськомовної літератури у бібліотечних фондах публічних бібліотек області порівняно з 2021 роком зменшився на 228,40 тис. прим, або на 1%, і становить 50% від загального обсягу фонду.

Але не всі бібліотеки відповідально поставились до роботи з актуалізації бібліотечних фондів. У бібліотеках Великоандрусівської, Заваллівської, Пантаївської, Перегонівської, Підвисоцької, Піщанобридської, Суботцівської територіальних громад російськомовна література не вилучалась. Бібліотекам області необхідно спланувати та систематично здійснювати очищення бібліотечних фондів від застарілої та зношеної російськомовної літератури.

У зв'язку з відсутністю бюджетних коштів через широкомасштабну війну в Україні ускладнилася ситуація із передплатою періодичних видань: 320 бібліотек (60%) 26 територіальних громад області залишились без передплати на 2023 рік.

Незважаючи на такий скрутний стан з бюджетними коштами, у деяких громадах області передплату для бібліотек все ж таки здійснили: для всіх бібліотек громади річну передплату оформили у Гайворонській, Глодоській, Долинській, Побузькій, Помічнрянській територіальних громадах.

Інформатизація бібліотек області

Станом на 01.01.2023 року комп'ютерну техніку має 261 бібліотека області (49%). Порівняно з минулим роком загальна кількість бібліотек, що мають комп'ютери, збільшилась на 4 заклади у сільській місцевості і становить 167 закладів (39%).

Доступ до мережі «Інтернет» мають 223 бібліотеки (42%); загальна кількість таких закладів у сільській місцевості, порівняно з 2021 роком, збільшилась на 13 і становить 135 бібліотек (32%). Протягом 2022 року до мережі «Інтернет» приєдналися бібліотеки у Кетрисанівській, Попельнастівській, Долинській, Великоандрусівській територіальних громадах.

Таким чином, рівень інформатизації бібліотек області залишається низьким і не задовольняє інформаційних запитів користувачів місцевих громад: лише 49% бібліотек області мають комп'ютерну техніку та 42% – доступ до мережі «Інтернет», а в сільській місцевості лише 39% бібліотек мають комп'ютери та 32% доступ до інтернету.

Методичне забезпечення діяльності бібліотек

Головні бібліотеки територіальних громад, на які покладені функції методичних центрів, здійснювали роботу із забезпечення безперервної освіти працівників бібліотек. За рік у бібліотеках відбулось 35 семінарів різноманітної тематики. Під час проведення занять акцентувалась увага на

актуалізації бібліотечних фондів відповідно до прийнятих МКІП Рекомендацій щодо актуалізації бібліотечних фондів у зв'язку зі збройною агресією російської федерації проти України.

Не дивлячись на такий складний час, бібліотеки здійснювали виїзди з метою надання методичної та практичної допомоги. За рік було здійснено 142 виїзди, з них 18 – з метою комплексного вивчення роботи бібліотек.

Діяльність бібліотек висвітлювалась у засобах масової інформації: на радіо прозвучало 40 інформацій, до місцевих газет було подано 242 інформації, для телебачення підготовлено 48 сюжетів.

Бібліотеками територіальних громад було проведено поточного року 2005 віртуальних заходів, розміщено 60052 повідомлень у фейсбуці (ФБ), на блогах бібліотек – 1986; на сайтах місцевої влади – 1171, на сайтах бібліотек – 723 повідомлення; опубліковано 696 статей в інтернет-виданнях.

Проектна діяльність

Бібліотеки ЦБС м. Олександрії та Новгородківської територіальної громади стали учасниками проекту «ВільноХаб», реалізація якого передбачала надання підтримки внутрішньо переміщеним особам (ВПО) шляхом залучення їх до діяльності бібліотеки, а також підтримки дітей та молоді серед ВПО та місцевої громади задля їх психосоціальної адаптації. В рамках проекту у бібліотеках проводились арт-терапевтичні заняття «Діалог з психологом»; майстер-клас з малювання «Петриківка», майстер-клас в техніці «декупаж» та інші заходи, до проведення яких залучались фахівці з внутрішньо переміщених осіб.

Бібліотеки Олександрійської міської ЦБС на базі Олександрійської центральної міської бібліотеки для дітей реалізували проєкт «Волонтер+». Грантодавці провели 12 навчальних вебінарів та надали фінансову підтримку на 6 мініпроектів на загальну суму 220 тис. грн. На проведення заходів з програмування/отримання цифрових навичок для дітей і молоді реалізовано 2 міні-гранти з кодування. Проєкт «Бєбі-кіпєри» реалізувався на базі 16 бібліотек-філій Олександрійської ЦБС як частина спільного проєкту «Амбасадори безпеки» від ГО «Хмарочос» (м. Кропивницький).

КЗ «Центральна публічна бібліотека Компаніївської селищної ради» продовжувала реалізацію проєкту «Мандрівний Міжнародний Фестиваль Документального кіно про права людини DOCUDAYS UA». Активно долучилася до цього проєкту і Світловодська ЦМБ, де для користувачів проводилися заходи з правової просвіти.

Кадрове забезпечення бібліотек області

Бібліотечні послуги населенню територіальних громад у 2022 році надавали 877 бібліотечних працівників. Протягом року у бібліотеках області зменшилася загальна кількість співробітників – на 32 особи (3,6%) порівняно

з минулим роком. Загальна кількість спеціалістів у бібліотеках області зменшилася на 1%: працюють 515 спеціалістів з фаховою освітою (59%) (у 2021 році – 544 працівники відповідно).

У бібліотеках області спостерігається щорічне збільшення працівників, які мають стаж роботи понад 20 років – 449 осіб (52%), хоча відповідно до минулого року кількість фахівців з таким стажем зменшилась на 11 осіб.

Повний робочий день працюють 572 працівники (65%), в режимі неповної зайнятості залишаються 305 працівників (35%).

У зв'язку з воєнними діями в Україні НБУ ім. Ярослава Мудрого проводила опитування «Публічні бібліотеки в умовах російської агресії» з метою вивчення стану публічних бібліотек щодо втрати фондів, матеріально-технічної бази, стану кадрів, а також чинників, що впливають на їх роботу. Бібліотеки Кіровоградської області, на щастя, не зазнали втрат матеріально-технічної бази, бібліотечних фондів. Книгозбірні області взяли участь у трьох етапах опитування, під час якого надавались відомості про рівень зайнятості працівників бібліотек: на 01.01.2023 року наявні 43 вакансії у бібліотеках 18 територіальних громад.

Бібліотеки у цей складний час стали місцем відносної безпеки, прихистком для ВПО, надають їм гуманітарну, інформаційну, психологічну, юридичну та матеріальну допомогу, організують тренінги, майстер-класи, заняття з арт-терапії, різноманітні курси, екскурсії, допомагають у пошуку роботи. Бібліотекарі накопичили значний досвід волонтерської діяльності: плетіння сіток, виготовлення сухпайків та енергетичних батончиків для бійців, збір коштів для потреб ЗСУ, організація та проведення благодійних ярмарків, психологічних курсів, тренінгів з надання першої домедичної допомоги, збір книжок для військових бібліотек тощо.

Саме тому сьогодні в області приділяють увагу створенню знакового документу – проекту Програми комплексного відновлення Кіровоградської області на 2023-2025 роки на виконання розпорядження голови Кіровоградської обласної державної адміністрації від 02 грудня 2022 року №941-р «Про розроблення проекту Програми комплексного відновлення Кіровоградської області на 2023-2025 роки» за напрямками «туризм», «культура», «культурна спадщина».

Збройна агресія росії проти України спричинила багато проблем в діяльності бібліотек. Розглянемо основні з них.

Мережа бібліотечних закладів області поступово скорочується, особливо у сільській місцевості, де є випадки порушення законодавства. Накопичуються кадрові проблеми: неповний режим зайнятості працівників бібліотек, робота в режимі простою, довготривале перебування у відпустках без збереження заробітної плати, поява численних вакансій, особливо у сільській місцевості.

Загострюються питання щодо актуалізації бібліотечних фондів – вивільнення їх від застарілої та зношеної літератури, вилучення

російськомовних видань відповідно до рекомендацій Міністерства культури та інформаційної політики України.

Не вирішуються питання подальшої інформатизації бібліотек: відсутня комп'ютерна техніка, немає приєднання до мережі «Інтернет» у бібліотеках-філіях, особливо у сільській місцевості, або сигнал інтернет-зв'язку дуже слабкий; не проводиться заміна та ремонт комп'ютерно-розмножувальної техніки, не забезпечується фарбами копіювальна техніка; надання послуг з електронного урядування та безбар'єрного доступу в режимі онлайн до інтернету надаються бібліотеками з власних пристроїв співробітників.

Матеріально-технічна база закладів не відповідає сучасним вимогам: протягом поточного року майже не проводились ремонти приміщень, не ремонтувались системи опалення, не замінювались вікна та двері на енергозберігаючі; не було придбань нових меблів, заміни старих мобільних засобів, що надають можливість обслуговування користувачів за межами бібліотеки.

Фінансування діяльності бібліотек на даному етапі вкрай обмежене: відсутні кошти на поповнення бібліотечних фондів, передплату періодичних видань, інформатизацію бібліотек, оплату інтернет-зв'язку, проведення ремонтів приміщень бібліотек, на офісний папір і фарби для принтерів для друкування видавничої продукції бібліотек; на оформлення бібліотеки та проведення соціокультурних заходів для соціально-незахищених громадян, на проведення ігрових заходів у дитячих аудиторіях та заходів, які потребують додаткового оформлення чи матеріалів для виконання робіт. Відсутні фінансові можливості для організації пандусів та кнопок виклику для безперешкодного доступу до бібліотек осіб з обмеженими можливостями.

Відсутнє регулярне транспортне сполучення між центрами громад і населеними пунктами, де знаходяться філії; відсутні кошти на паливо, яке значно здорожчало, немає транспортного забезпечення.

Сьогодні бібліотекарі приймають виклики, породжені війною, та шукають рішення для наявних проблем і загроз.

Важливим завданням бібліотек в умовах сьогодення є збір інформації та документальних матеріалів про війну, участь представників місцевих громад в обороні України, а також про культурні події, які підтримують людей і допомагають зміцнити віру у нашу перемогу.

Таким чином, бібліотеки сьогодні є не тільки культурно-інформаційними центрами, а й територією безпеки, психологічного комфорту, де кожен, хто потребує цього, отримає психологічну підтримку та допомогу у вирішенні життєвих потреб.

Пріоритетні напрямки та завдання діяльності публічних бібліотек:

- створення та активна діяльність публічних (центральных) бібліотек територіальних громад з філіями відповідно до Постанови Кабінету Міністрів

України від 06.02.2019 № 72, якою затверджені Державні соціальні нормативи забезпечення населення публічними бібліотеками;

- актуалізація бібліотечних фондів відповідно до Рекомендацій щодо актуалізації бібліотечних фондів у зв'язку зі збройною агресією Російської Федерації проти України;
- здійснення поступової інформатизації бібліотек, оновлення наявної комп'ютерної техніки з метою забезпечення надання якісних бібліотечних послуг;
- вирішення гуманітарних питань внутрішньо переміщених осіб: організація волонтерських хабів, бібліотечних укриттів, збір теплих речей, гуманітарної допомоги тощо; використання ефективних форм взаємодії з родинами переселенців;
- допомога військовим: плетення маскувальних сіток, виготовлення енергетичних батончиків, сухих сумішів борщів, супів, чаїв; збір коштів на потреби ЗСУ; проведення благодійних ярмарків, збір книжок для військових бібліотек та шпиталів тощо;
- сприяння популяризації та поширенню української мови відповідно до Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» (за № 2704-VIII від 25 квітня 2019 року);
- запровадження нових різноманітних форм популяризації читання, проведення заходів на підтримку читання та підвищення статусу книги, популяризацію сімейного читання на виконання Розпорядження Кабміну України від 03 березня 2023 року № 190-р «Про схвалення Стратегії розвитку читання на період до 2032 року «Читання як життєва стратегія» та затвердження операційного плану її реалізації на 2023-2025 роки;
- забезпечення безперервної освіти бібліотечних працівників;
- участь у проєктній діяльності;
- створення нових ресурсів в соціальних мережах і на вебсайтах бібліотек;
- розширення співпраці з громадськими організаціями, подальший розвиток соціального партнерства.

Війна. Бібліотека. Читачі

(з досвіду роботи відділу абонементу ОУНБ ім. Д.І. Чижевського)

Наталія Білаш,
бібліотекар відділу абонементу
ОУНБ ім. Д.І. Чижевського

24 лютого 2022 року росія оголосила війну Україні. Українці стали воїнами, що боронять свою землю – кожен на своєму фронті. Об'єднаність та стійкість українського народу – вагомий внесок у перемогу над ворогом.

Проте вже понад рік громадяни України живуть під сиренами, вибухами і пострілами. Люди ховаються в укриття і підвали. Все це викликає стрес, безпорадність, тривогу, знесилює і пригнічує. То як же подолати тривожний стан під час війни? Є нескладні техніки, наприклад, дихальні вправи, а також прості поради, які допоможуть заспокоїтися: розмова з близькою людиною, обмеження часу для перегляду новин і перебування у соцмережах і, звичайно ж, читання. Для багатьох із нас у цей непростий час улюблені книги стали порятунком, спогадом про щасливе минуле, надією на майбутнє. Хоча у перші дні повномасштабної війни, коли Україна здригнулася від ворожих ракет на своїй території, майже всім було не до читання.

Війна змінила життя кожного. Зміни відбулися і в бібліотеці, зокрема у відділі абонементу. Користувачі навіть вітатися почали інакше: «Добридень!», «Здоровенькі були!», «Боже, помагай!», «Слава Україні! Героям Слава!», «Доброго вечора! Ми з України!»...

Згідно з рекомендаціями Українського інституту книги бібліотечні фахівці провели значну роботу з очищення книжкового фонду: вилучали документи російських авторів, які пропагували насильство та війну, російську ідеологію, або ж відкрито підтримували військову агресію проти України. Натомість під гаслом «Слово лікує, а читання приносить задоволення» у холі бібліотеки, а згодом у відділі абонементу, було організовано збір книг для наших захисників, які перебувають на лікуванні. Всі охочі наповнювали скриньку книгами українських письменників або зарубіжних – в українських перекладах. Під час чергової благодійної книжкової акції «Українське слово поруч з тобою» бібліотекарі збирали літературу для бійців у шпиталь, аби заспокоїти, розважити чи надихнути військових, які проходять лікування та реабілітацію. Після акції до бібліотеки почали звертатися й ті бійці, що нині на передовій, фахівці книгозбірень звільненого Херсону та українці, які живуть у Нижньосілезькому воєводстві Польщі.

Під час війни змінилися запити та склад наших читачів. Користувачі різного віку почали більше цікавитись виданнями з історії України: від книг Михайла Грушевського, Ореста Субтельного, Володимира Білінського до видань Сергія Жадана, Василя Шкляра, Валентина Чемериса, Володимира Малика, Тимура та Олени Литовченків... З'явилася ще одна читацька категорія – внутрішньо переміщені особи, яких у відділі абонементу налічується понад 200 осіб. ВПО залюбки беруть участь у масових заходах книгозбірні та обирають для читання книги для всієї родини.

14 лютого світова спільнота відзначає Міжнародний день дарування книги. В цей день відділ абонементу отримав багато подарунків. Зокрема, Софія Чабан, донька бійця ЗСУ Олега Чабана, подарувала відділу книгу «Скарби шведських архівів. Документи з історії України». У цьому унікальному виданні – добірка документів з української історії, що

зберігаються у шведських архівах. Основна частина матеріалів містить інформацію, пов'язану з українськими гетьманами – Богданом Хмельницьким, Іваном Мазепою та Пилипом Орликом. У виданні – передруки малознаних документів та аналіз картографічних джерел. Ще один цікавий подарунок бібліотека отримала від українського письменника й волонтера Андрія Мероника: його книга «24.02» – невигадана історія про компанію молодих людей, які опинилися посеред війни без власного на те бажання; про те, як кожного з них «морозило» чи то від страху, чи то від холоду, коли десь поруч влучала ракета й лунав потужний вибух, який вибивав шибки та вмикав сигналізації...

Сьогодні, як ніколи, всі українці прагнуть миру, символом якого з давніх-давен вважався голуб. Християни вірили, що цей птах приносить у дім щастя, лад і спокій. У кожній хаті обов'язковим був тотем – оберіг у вигляді фігурки голуба, вирізаний із деревини. До Міжнародного дня Миру фахівці відділу абонементу провели цікавий майстер-клас «Хай голуби миру на землю зійдуть!», під час якого малеча з вадами зору разом з бібліотекарями та вихователями виготовляла паперових голубів і співала голосно та щиро патріотичні пісні «Ой у лузі червона калина» та «Горить-палає техніка ворожа». Доповнював майстер-клас відкритий книжковий перегляд «Миру в Україні – бути!».

Влітку всі мріють про відпустку, але війна внесла корективи в плани на відпочинок. Щоб можна було хоча б трішечки доторкнутися до літа та розслабитися, бібліотекарі провели низку майстер-класів: «Рибки, море, відпочинок», «Веселкове сонечко», «Черепашка», «Тепле сонечко в листівці», «Добрий Динозаврик»... Навіть від назв майстер-класів ставало тепліше на душі. Такі заходи користувалися особливою популярністю у підопічних центру «Я – Маріуполь», що надає допомогу переселенцям, та у малечі з вадами зору спеціалізованого дитячого садочка «Краплинка». Іноді під час дитячих розваг оголошувалась повітряна тривога. Та учасники заходів знають, що в обласній бібліотеці безпечно, адже тут є надійне укриття, де можна спокійно гратися й виготовляти поробки.

Через активні бойові дії у всіх регіонах країни зростає небезпека зіткнення з вибуховими приладами. Саме тому бібліотекарі разом з фахівцями Головного управління ДСНС України у Кіровоградській області провели кілька засідань Батьківського клубу на тему мінної безпеки. Такий клуб діє завдяки проєкту «Швидке реагування в Кіровоградській області для задоволення потреб дітей та їхніх опікунів, у тому числі внутрішньо переміщених осіб, які постраждали внаслідок війни в Україні». Реалізує проєкт Дитячий фонд ООН (ЮНІСЕФ) у партнерстві з Благодійним фондом «Безпечне майбутнє». Учасниками заходів були і дорослі, і діти. Всім було корисно дізнатись, якими бувають міни й інші вибухонебезпечні предмети та як вони можуть бути замасковані, а також як

убезпечити себе від негативних наслідків їх впливу.

Головний скарб народу – мова, яка є душею нації, її генетичним кодом. Щороку у відділі абонементу презентуються книжкові виставки до Міжнародного дня рідної мови, Дня української писемності та мови. Також з нагоди Дня пам'яті героїв Крут і Дня гідності та свободи; Дня Конституції України та Дня Незалежності України; Дня українського козацтва організовуються відкриті перегляди з популяризацією видань відповідної тематики.

У березні в Україні широко відзначають день народження Тараса Григоровича Шевченка. У буремному сьогоднішні Кобзар як ніколи актуальний – в його рядках знаходимо силу й віру. Цьогоріч бібліотекарі відділу абонементу в оригінальний спосіб обрали й оформили місце для відкритого книжкового перегляду, де були представлені документи про життя і творчість Кобзаря та його художні твори: експозицію видань під назвою «Про що говорять вікна» розмістили у віконному просторі.

Травень багатий на свята. Серед пам'ятних дат – 22 травня – День перепоховання Тараса Шевченка. А 23 травня українці відзначали День Героїв – щорічне свято, запроваджене на честь усіх захисників нашої країни, які боролись за рідну землю протягом не одного століття та продовжують її боронити й нині. Ці два пам'ятні дні об'єднала виставка живопису «Героям слава» художника-аматора з Кропивницького Сергія Вікторовича Губаря. Поштовхом для малювання картин на тему війни для автора робіт стало повномасштабне вторгнення росії на територію України.

Отже, як бачимо, життя в бібліотеці під час війни не зупинилося. Хоча хтось із користувачів певний час взагалі не міг читати, хтось змінив свої читацькі вподобання... Давні єгиптяни не випадково називали бібліотеки «аптеками для душі». Тож бібліотекарі продовжують лікувати книгами, адже книга заспокоює та загартовує, робить розум сильнішим, зміцнює віру у краще майбутнє та нашу Перемогу!

**Вивчення книжкових уподобань користувачів публічних бібліотек
Кіровоградської області у період воєнного часу
(Соціологічне дослідження)**

Марія Охріменко,
головний бібліотекар
науково-методичного відділу
ОУНБ ім. Д.І. Чижевського

Війна відчутно позначилась майже на всіх аспектах життя українського суспільства, зокрема, на діяльності бібліотек як важливих чинників духовного буття нації. Під час воєнного стану не всі можуть повернутися до щоденних звичок, однією з яких для багатьох є й читання. Але є і ті, для кого книги стають розрадою, допомогою у складні часи.

Читання завжди було чудовим способом сховатись від реальності та поринути у вигадані світи. Воно не лише відволікає від безперервного перегляду новин, емоційно розвантажує та створює ілюзію мирного життя, в яке хочеться повернутися. Читання книжок декому допомагає зберегти здатність відчувати і співчувати, декому лікує душу, декому дає надію, силу і опору, аби стійко пережити цей час.

З початком війни бібліотеки роблять все можливе, щоб підтримати кожного.

В умовах теперішньої реальності розради в книжках шукає багато людей. А якщо так, то що читають, що думають про книги в умовах війни ваші користувачі? Чи мають можливості для читання? Чи знайшли книжку, що стала для них рятівною?

Щоб відповісти на всі ці запитання, комунальний заклад «ОУНБ ім. Д.І. Чижевського» запровадив соціологічне дослідження на тему «Вивчення книжкових уподобань публічних бібліотек Кіровоградської області у період воєнного часу».

Мета дослідження – вивчення книжкових уподобань користувачів публічних бібліотек області у період воєнного часу.

Завдання – дослідити, як часто респонденти мають можливість відвідувати бібліотеку; виявити, з якою метою вони читають книжки; визначити найпопулярніші жанри літератури, яким надають перевагу користувачі; виявити авторів – лідерів читацьких інтересів.

Об'єкт дослідження – користувачі публічних бібліотек територіальних громад області.

Предмет дослідження – читацькі вподобання користувачів у період воєнного часу.

Бази дослідження – публічні бібліотеки територіальних громад області.

Для вирішення поставлених у дослідженні завдань було застосовано методи анкетування та аналізу статистичної інформації.

У дослідженні взяли участь 367 бібліотек (68,7% від загальної кількості) 40 територіальних громад області (81,6% від загальної кількості), а також 4030 респондентів (1,4% від загальної кількості користувачів області станом на 1.01.2023 року). На жаль, з різних причин не всі заклади змогли долучитися.

Не взяли участь у дослідженні бібліотеки Гурівської, Заваллівської, Злинської, Мар'янівської, Надлацької, Пантаївської, Перегонівської, Підвисоцької, Піщанобридської територіальних громад області.

Отримані матеріали дали можливість зробити певні висновки щодо книжкових уподобань користувачів у період воєнного часу.

Серед респондентів переважна більшість жінок – 2661 (66%) та 1369 чоловіків (34%). За віком респонденти розподілилися наступним чином:

- 18-29 років – 706 (17,5%);
- 30-44 – 1031 (25,6%);
- 45-60 – 1432 (35,6%);
- 61-75 – 861 (21,3%).

Найбільше анкетованих – користувачі зрілого віку – 45-60 років, в основному, з великим читацьким стажем і сталими переконаннями. Саме ця категорія користувачів активно відвідує заняття Вищої народної школи, клуби за інтересами. Особи поважного віку у період воєнного стану менше відвідують бібліотеки, уникаючи стресових ситуацій під час повітряних тривог. Особи молодшого віку, переважно, навчаються, працюють в інших регіонах чи за кордоном, або перебувають в лавах ЗСУ.

Опитані мають наступний рівень освіти:

- вища – 1222 (30,3%);
- незакінчена вища – 698 (17,3%);
- середня спеціальна – 2110 (52,4%).

З числа опитаних найбільший відсоток читачів мають середню спеціальну (52,4%) та вищу освіту (30,3%). До рівня середньої спеціальної освіти зараховано і середню професійну освіту.

Аналізуючи відповіді опитаних на запитання «Чи читаєте Ви сьогодні так само активно, як і в довоєнний час?», слід зазначити, що переважна більшість респондентів (81,7%) сьогодні читають так само, як у довоєнний час. Цей факт свідчить про те, що книга та бібліотека не втратили актуальності під час масштабної збройної агресії російської федерації. Знижено активність читання у 18,3%. Отже, проведення бібліотечних заходів з промоції книги та читання наразі будуть дуже актуальними.

На запитання про частоту відвідування бібліотеки респондентам було запропоновано чотири варіанти відповідей; 37,2% опитаних визначили для себе режим відвідування бібліотеки раз на тиждень; раз на місяць відвідують бібліотеку 36,9%; майже щодня приходять до бібліотеки 13,4%; а декілька разів на рік відвідують бібліотеку 8,2% респондентів. Незначна частина опитаних – 4,3% відвідує бібліотеку не систематично, а в разі потреби.

Необхідно зазначити, що сьогодні відвідування бібліотек пов'язано не тільки з метою отримати цікаву книгу або провести корисно дозвілля. З

початком війни користувачі приходять у бібліотеку і за підтримкою. Особливо це стосується тих, хто був змушений переїхати, втратив свою домівку або й когось із близьких. Такі відвідувачі потребують комунікації і допомоги.

Дослідження засвідчило, що 94% респондентів надають перевагу читанню книг на паперових носіях; лише 6% опитаних зазначили, що використовують електронні ресурси для читання, здебільшого, це молоде покоління, яке використовує такі електронні ресурси: Онлайн-бібліотека, Бібліотека книг, Наш формат, Букнет, Книгого, Читака, Фабула, Ранок, Фентезі та інші.

Вибір на користь друкованих ресурсів для читання можна пояснити ще й тим, що наразі є проблеми з електропостачанням та доступом до мережі «Інтернет».

В ході дослідження важливо було дізнатися, чим користуються респонденти при виборі книг. Значний відсоток опитуваних – 62,5% користуються порадами бібліотекаря, що засвідчує: бібліотечні фахівці є для них авторитетними особами, знавцями книги і читацьких смаків, тому завжди мають бути в курсі літературних новинок різних жанрів, щоб задовольнити запити користувачів. 27,8% опитаних користуються порадами рідних та знайомих; каталоги і картотеки використовують лише 3,7% респондентів. Тож варто приділити більше уваги поліпшенню якості функціонування каталогів та картотек, а також проводити заняття зі здійснення пошуку видань за їх допомогою.

6% опитаних вказали, що вибирають книги самі або отримують інформацію з періодичних видань, інтернету, соціальних мереж, книжкових виставок.

Визначилися респонденти і з вибором мови. Не може не радувати той факт, що 80,8% опитаних віддають перевагу саме україномовним виданням. Повномасштабна війна росії проти України не тільки об'єднала й мобілізувала людей на захист держави, її територіальної цілісності, а й пробудила роздуми про те, що робить нас українцями. Відтепер для багатьох маркером ідентичності стала мова. Читання російською мовою обирають 18,9% респондентів. Переважна більшість опитаних читають українською і російською мовами одночасно, або обирають російськомовні видання в тому випадку, якщо немає потрібної україномовної книги. Зовсім незначний відсоток опитаних (0,3%) читають іншими мовами: 7 – англійською мовою, 2 – польською.

Війна негативно позначилася на психоемоційному стані більшості українців, а читання книг – це дієвий спосіб відволіктися від реалій, про що свідчать результати дослідження. Так, 30,6% респондентів сьогодні читають, аби відволіктись від трагічних реалій, 27% опитаних таким чином відновлюють душевний спокій, а 7,9% учасникам анкетування книги допомагають подолати страх та розпач. Для 34,4% респондентів книги є доступним дозвіллям, 4,9% обрали варіант «інше» – навчання, професійні потреби, хобі.

Дослідження показало, що роль книги та читання сьогодні посилюється. Читання формує аналітичне та критичне мислення, яких на даний час так бракує багатьом. Тому необхідно більше уваги приділяти промоції читання, влаштовувати зустрічі з письменниками, поетами, створювати нові читацькі об'єднання.

Якщо у довоєнний період запити респондентів-користувачів були пов'язані з галузевими знаннями, читанням для саморозвитку, то під час війни їх тематика суттєво змінилася. Як виявило дослідження, опитані віддають перевагу художній літературі – 83,2%. Наразі особливої уваги набули видання з історії України, історичні романи та мемуари – таким виданням віддають перевагу 25,3% респондентів. Сучасні історичні видання допомагають дізнатися про витoki проблем сьогодення, зрозуміти причини і передумови виникнення російської агресії. Популярними жанрами сьогодні є також соціально-побутові та любовні романи, детективи і фантастика.

За жанрами читацькі вподобання розділилися у відповідях наступним чином:

- історичні видання – 25,3%;
- любовні та соціально-побутові романи – 21,1%;
- детективи і фантастика – 19,3%;
- пригодницька література – 14,1%;
- поетичні твори – 3,4%

Є також попит на сучасну українську прозу, яка представляє користувачам знайоме сьогодення.

Науково-популярним виданням надають перевагу 10,7% респондентів, виробничій літературі, здебільшого для підвищення професійного рівня, – 4,1%; іншими жанрами, серед яких і краєзнавча тематика (респонденти виділили її окремо), цікавляться 2% опитаних. Серед іншого, опитані обирають літературу, пов'язану з їхніми хобі; актуальними також стали книги про здоровий спосіб життя та психологічну підтримку себе й близьких в умовах стресу.

Користуються популярністю читачів нові книжки зарубіжних письменників, перекладені українською мовою.

Якщо 82,1% опитаних намагаються уникати теми війни і не читають книги на дану тему, то 17,9% респондентів хочуть читати про досвід людей, які опинилися у центрі військових подій, пережили окупацію і вижили. Респонденти, які наразі читають про війну, надають перевагу наступним авторам та їхнім творам: Світлана Талан («Ракурс», «Оголений нерв», «Повернутися дощем»); Юрій Винничук («Танго смерті»); Євген Положій («Іловайськ»); Оксана Забужко («І знову я влізаю в танк»); Сергій Жадан («Інтернат»); Василь Шкляр («Троща»); Катерина Калитко («Земля загублених»); Галина Ткаченко («Спалені мрії»); Сергій Лойко («Аеропорт»); Роман Зіненко («Війна, якої не було»); Ольга Кирилук («Іду на мир»); Дмитро Степаненко («Фронтовий щоденник. Окопні історії»); Володимир Лис («Століття Якова»).

Серед видань про війну сьогодні читають також «Прощай, зброе!», Е. Хемінгуей, «Прапорonosці» О. Гончара, «Щоденник війни» А. Мироника, «Синдром АТО» В. Стеблюка, «Третя світова: битва за Україну» М. Станчева, «Незавершена війна» О. Суркова.

Із зацікавленістю респонденти читають про Євромайдан та Небесну Сотню, а також хроніки, збірки журналістських робіт.

Поряд з цим слід зазначити, що майже зовсім не мають попиту книги про Другу світову війну.

За результатами дослідження лідерами читацьких інтересів є найрізноманітніші письменники – від класиків до сучасників, давно відомі читацькій аудиторії і ті, що розпочали творчу діяльність нещодавно, але вже встигли завоювати свою аудиторію.

Серед класиків превалюють у запитах твори Т.Г. Шевченка та Лесі Українки. Також були названі прізвища І. Франка, М. Вовчка, І. Котляревського, М. Коцюбинського, О. Кобилянської. Твори цих письменників набувають нового значення в нинішніх реаліях.

Відзначили респонденти і класиків ХХ століття, серед них у лідерах – Ліна Костенко. Також названі прізвища І. Драча, М. Стельмаха, В. Стуса, О. Гончара, Ю. Мушкетика, А. Малишка, О. Теліги.

Сучасна українська література у відповідях представлена письменниками: І. Роздобудько, Л. Дашвар, Л. Дереш, Ю. Андрухович, В. Шкляр, брати Капранови, М. Матіос, М. Кідрук, А. Курков, О. Бузина, І. Карпа, О. Забужко, Ю. Винничук, Н. Фіалко, С. Талан, А. Любка, Є. Дімаров, Г. Вдовиченко, В. Нестайко, О. Бойченко, М. Дочинець, В. Рутківський, Н. Щерба, С. Жадан, В. Кулаковський, І. Павлюк, В. Лис, Є. Положій, Б. Коломійчук, Р. Іванничук, В. Малик, Ю. Мушкетик, О. Печорна, С. Лойко, Г. Ткаченко.

Серед авторів, що розробляють краєзнавчу тематику, назвали В. Бондаря, В. Машуренка О. Жовну, В. Погрібного, М. Смоленчука.

Популярністю респондентів користуються твори зарубіжних авторів у перекладі українською мовою, серед них С. Кінг, А. Крісті, Е. Голкінс, Едгар По, А. Кларк, Ю. Несбьо, А. Камю, П. Куельйо, Б. Смол.

Позитивним є те, що лідери читацьких інтересів респондентів – сучасні українські письменники.

Висновки

У дослідженні взяли участь 4030 (1,4%) користувачів з 367 (68,7%) бібліотек області та 40 (81,6%) територіальних громад. Більшість респондентів – жінки – 66%, чоловіків – 34%.

Найбільш читаючою виявилась вікова група респондентів 45-60 років – 35,6%. За рівнем освіти лідирують респонденти з середньою спеціальною – 52,4% та вищою – 30,3% освітою.

81,7% опитаних зазначили, що з початком повномасштабного російського вторгнення читають книги так само активно, як і у довоєнний час. Поряд з цим, 18,3% відповіли, що читають менш активно, а деякі вказали, що спершу взагалі не могли нічого читати, крім новин (переважно, молоде покоління та люди старшого віку).

Незважаючи на війну, респонденти продовжують регулярно відвідувати бібліотеки. Періодичність відвідування коливається від одного разу на тиждень до одного разу на місяць (відповідно від 37,2% до 36,9% від загальної кількості опитаних). Майже щодня приходять у бібліотеку 13,4% опитаних.

94% респондентів надають перевагу друкованим книгам. Очікувано, що старше покоління схильється до традиційного формату.

На вибір книги опитаними впливають, здебільшого, бібліотекарі – 62,5% та знайомі – 27,8%. Каталогі і картотеки відіграють незначну роль у виборі книг для читання. Іноді читачі віддають перевагу відгукам в інтернеті або добіркам літератури на різних сайтах.

80,8% респондентів читають українською мовою, менша частка – українською та російською, і лише незначна кількість опитаних читає російською та іншими мовами.

В умовах війни 34,4% опитаних читають для заповнення дозвілля, 30,6% – щоб відволіктись від реалій, інші – для душевного спокою, щоб подолати страх та розпач.

Опитувані надають перевагу художній літературі. Слід відзначити тенденцію до активізації читання історично-патріотичних та краєзнавчих видань. Є попит на сучасну українську прозу. Популярні жанри – любовні та соціально-побутові романи, фантастика та детективи.

Книги про війну читають не досить активно, проте 17,9% респондентів читають твори, в основному, про війну, що розпочалася у 2014 році, і про повномасштабне вторгнення 2022 року. Найбільше читають такі книги: «Троща» В. Шкляра, «Іловайськ» Є. Положія, «Війна» А. Куркова, «Спалені мрії». Г. Ткаченко.

Лідерами читацьких інтересів респонденти визнали українських авторів: А. Кокотюху, С. Талан, І. Роздобудько, Л. Дашвар, С. Жадана, Н. Фіалко, братів Капранових, Ю. Андруховича, М. Кідрука, В. Лиса, В. Шкляра, О. Забужко, Л. Дереша, Ю. Винничука, В. Нестайка, Є. Положія, А. Любку.

Проведене соціологічне дослідження показало, що в умовах війни респонденти активно відвідують бібліотеки. Для більшості з них книги та читання є антистресом, що відволікає, зберігає психічне здоров'я. Опитані отримують позитивні емоції під час читання улюблених книг та вважають необхідним забезпечення роботи бібліотечних закладів. Попри масштабну війну бібліотеки ні на день не припиняли працювати у напрямку реклами книг, які найкращим чином можуть допомогти подолати страх та розпач, розрадити, заспокоїти. У нових реаліях бібліотекарі показали високий рівень комунікацій, швидке реагування на події, професійну мобільність та спроможність до змін.

Пропозиції щодо покращення діяльності публічних бібліотек області у період воєнного часу:

- поповнювати книжкові фонди бібліотек художньою літературою історичної тематики на державній мові;
- особливу увагу приділити формуванню фондів красназавчих видань, наповнювати їх новими виданнями;
- підготувати рекомендаційні списки літератури для читання під час воєнного стану;
- активізувати роботу діючих читацьких об'єднань за інтересами відповідно до умов та викликів воєнного стану;
- розробити план заходів щодо обслуговування внутрішньо переміщених осіб у бібліотечних закладах територіальних громад;
- ініціювати нові дієві проекти обслуговування користувачів в умовах воєнного часу.

Цифровізація бібліотечних процесів і послуг

Цифрова трансформація бібліотеки

(виступ на I-му щорічному обласному форумі з цифрової трансформації Кіровоградщини «CentralUkrainianDigitalEvent»)

Наталя Андрійченко,
завідувач інформаційно-бібліографічного відділу
ОУНБ ім. Д.І. Чижевського

Цифрова трансформація для Кіровоградської ОУНБ ім. Д.І. Чижевського почалася в 1990-і рр., що і стало часом глобальних перетворень – втілення перших бібліотечних проєктів, орієнтованих на потреби місцевої громади, запровадження автоматизованих технологій оброблення та опису документів і створення в 1997 році електронного каталогу; започаткування в 1998 р. власного вебсайту, одного з перших суто бібліотечних в Україні. У 2021 році відбулась масштабна модернізація сайту. Тепер він представлений сучасним зручним інтерфейсом, де розділи згруповані за напрямками, які пропонують інформацію про історію та структуру бібліотеки, правила користування закладом, заходи, які плануються і відбулися, бібліотечні ресурси і послуги, краєзнавчий контент та матеріали для бібліотечних фахівців. Важливість, актуальність та корисність вебсайту доведена статистикою відвідувань. У минулому році сайт бібліотеки відвідали 45445 користувачів, за 5 місяців поточного року – 22500.

Важливою складовою цифровізації бібліотечних процесів є створення цифрової копії документів з фондів бібліотеки. Цифрова бібліотека містить повнотекстові файли, доступні для зручного читання та скачування в декількох форматах; їх пошук можливий за автором, назвою або за ключовими словами. Для вільного користування представлено близько 1000 об'єктів, серед яких як окремі друковані твори, так і колекції, у т. ч. краєзнавчого змісту – дослідження краєзнавців, біографічні нариси про видатних особистостей (письменників, художників, архітекторів, науковців), які віддзеркалюють славетну історію нашого краю.

Оцифрування документів, зокрема для Електронного музею книги, який було створено за сприяння Фонду Сороса, розпочалося ще з 1998 року з метою збереження рідкісних та цінних документів шляхом створення страхової копії. Документи цього розділу містять, здебільшого, відскановані графічні файли – на кшталт музейних експонатів: наприклад, серед них є рукописи старослов'янською мовою, датовані XV ст. З урахуванням зношеного стану стародруків, що оцифровувалися, це була досить кропітка робота.

Бібліотека презентує також власні медіа- та мультимедійні проєкти краєзнавчого напрямку: архів вченого-енциклопедиста, філософа, славіста, літературознавця, релігієзнавця, культуролога Д.І. Чижевського;

інформаційний ресурс «Єлисаветградський абрис Якова Паученка», присвячений видатному архітектору; проєкт «Єлисаветградськими шляхами Кобзаря» – до 200-річного ювілею Т.Г. Шевченка; мультимедійний online-проєкт «Єлисаветградський абрис. Персона українського театру», присвячений театральним корифеям; архів родини відомих богословів, філософів, істориків, славістів Флоровських; архів Анатолія Пивовара – відомого знавця залюднення Півдня України у 18 столітті.

Особливу увагу користувачів вебсайту привертає електронний краєзнавчий ресурс «Видатні особистості Кіровоградщини». Ідея такого проєкту полягає в створенні широкої краєзнавчої електронної бази даних, що містить довідкову інформацію стосовно видатних людей, які є уродженцями нашого краю, які перебували деякий час на теренах Кіровоградщини та чия діяльність була тісно пов'язана з нашим краєм. А це – діячі культури і мистецтв, політичні, військові, громадські діячі, видатні вчені, письменники та багато інших. Інформація, яка відображає життєпис видатних осіб, побудована за схемою, аналогічною Вікіпедії.

З 1997 р. ведеться електронний каталог, який містить бібліографічні записи на всі види документів. Поповнюється він за рахунок бібліографічних записів на нові надходження документів, а також ретроконверсії карткового каталогу в електронний. Загальний обсяг фонду становить біля 800 тис. прим. Електронний каталог представлений базами даних книг, періодичних видань, зокрема документів іноземними мовами, базами даних документів з питань краєзнавства, архівів та колекцій, документів на нетрадиційних носіях, електронної бібліотеки на сайті ОУНБ.

Бібліотека надає послуги з електронного урядування. Мета цього електронного сервісу – забезпечувати вільний доступ до електронних послуг національного та регіонального рівнів та, використовуючи ресурси бібліотеки, надавати можливість різним групам населення користуватися ними у новому форматі. Сервіс дозволяє отримати адміністративні послуги, перевірити стан особового рахунку комунальних послуг, придбати онлайн-квитки на транспорт та розважальні і спортивні заходи; знайти роботу, записатися в електронні черги до служби зайнятості, сімейного лікаря, громадські приймальні, створити власний кваліфікований електронний підпис, замовити різноманітні довідки, ліцензії, витяги. А ще є чудова можливість навчатися цифровій грамотності, змінювати професію чи підвищувати кваліфікацію й кар'єрно зростати за допомогою платформи «Дія.Освіта» та багато іншого.

Команда бібліотекарів обласної бібліотеки імені Чижевського за підтримки обласної ради та депутатського корпусу у 2021 році створила обласний інформаційний туристичний портал. Основною метою створення порталу було донесення до туристів інформації в зручний для них спосіб. Турист повинен бачити повний ресурс і спектр туристичного потенціалу регіону. Портал містить інформацію про туристичні об'єкти, пов'язані з історією або культурною спадщиною краю; туристичні маршрути, зелені

садиби, туроператорів та турагенції, місця розташування закладів харчування, транспорт.

Сучасні діти багато часу проводять у взаємодії з різними гаджетами, використовуючи їх для навчання, розваг і спілкування. Але ми добре знаємо, що цифрові технології відкривають не тільки можливості для саморозвитку й самовдосконалення, а й водночас несуть загрози. Тому важливо вчити дітей безпечному користуванню цифровими технологіями, правилам безпечної поведінки в інтернеті, основам критичного мислення та медіаграмотності. Саме розвитку базових цифрових навичок у дітей і сприяє освітній простір «ChromJunior», який розпочав роботу в 2023 році. Його учасники дізнаються про небезпеки в інтернеті та способи їх подолання, розглядають основи програмування в додатку «Скретч» та на сайті «Година коду», створюють анімовані проєкти, короткі відео й презентації, практичні мультимедійні вправи на освітніх порталах, кодують роботів лего. Завдяки інтерактивним заняттям діти вчаться аналітично та критично мислити, працювати в команді та бути відкритими до інновацій.

Діяльність клубу робототехніки, що працює на базі Інтернет-центру бібліотеки, направлена, в першу чергу, на розвиток креативності і творчих здібностей у дітей. Під час засідань клубу вони отримують необхідні знання для професій майбутнього, розвивають моторику рук та пальців, виховують в собі витримку та уважність.

Для проведення засідань використовуються навчальні набори LEGO BOOST, Mindstorms EV3, Jimu, які допомагають дітям опановувати основи робототехніки, програмування, інженерії та 3D-моделювання. У складі кожного з наборів є більш ніж 800 деталей та інструкція, а також додаються двигун, програмований блок, комбінований датчик кольору і відстані. З кожного комплекту можна зібрати до п'яти моделей програмованих іграшок, кожна з яких має свої можливості і функції. Під час занять дослідники не тільки занурюються в світ конструювання, а й знайомляться з базовими навичками програмування, за допомогою яких роботів навчають розмовляти, рухатися у приміщенні в різних напрямках, виявляти та обходити перешкоди, розрізняти кольори, бачити предмети, носити різні аксесуари, кидати дротики та інше. Готову іграшку діти програмують за допомогою спеціальних додатків для iOS і Android, які встановлюються на смартфон чи планшет.

Фахівці бібліотеки постійно підвищують рівень власних цифрових компетентностей на курсах з підвищення кваліфікації в Національній академії керівних кадрів культури і мистецтв та на різних освітніх платформах (Prometheus, ВУМ, Very Verified та інших).

У 2003 р. на базі бібліотеки був відкритий Інтернет-центр; 2010 р. в рамках ініціативи «Глобальні бібліотеки» Фонду Білла і Мелінди Гейтс у бібліотеці розпочав роботу регіональний тренінговий центр, який 2020 року став хабом цифрової освіти.

Працівники хабу на постійній основі допомагають користувачам опановувати цифрові навички: проводяться групові тренінги з комп'ютерної

грамотності та використання державних електронних послуг (переважно для людей поважного віку, внутрішньо переміщених осіб, малозабезпечених та тих, хто не має власних гаджетів); надаються індивідуальні консультації для різних категорій громадян, незалежно від рівня володіння новітніми технологіями. Під час таких навчань користувачі підвищують свою цифрову грамотність, набувають практичні навички самостійного користування сучасними онлайн-послугами, які пропонує держава. Групові тренінги проводяться також на замовлення партнерських організацій бібліотеки (для держслужбовців, фахівців обласного центру соціальних служб, бібліотек і музеїв, медичних, педагогічних працівників), Гончаренко Центру, громадських організацій.

ОУНБ долучилася до всеукраїнського проєкту «Розвиток спроможності бібліотек-Хабів цифрової освіти», який втілює ВГО «Українська бібліотечна асоціація» за підтримки Програми розвитку ООН та Міністерства цифрової трансформації України.

На першому етапі проєкту – у жовтні 2022 року – фахівці хабу цифрової освіти взяли участь в онлайн-тренінгу для тренерів регіональних тренінгових центрів України; на другому етапі – у травні 2023-го – тренерки вже навчали бібліотекарів-координаторів хабів цифрової освіти області. Учасники тренінгів поглибили цифрові знання та навички, познайомилися з кращими бібліотечними практиками, обмінялися досвідом щодо надання нових послуг користувачам.

На третьому етапі проєкту (червень-серпень 2023 р.) координатори хабів цифрової освіти області проводитимуть заходи з питань опанування цифрових навичок для мешканців своїх громад.

Мета проєкту – активізувати діяльність хабів з пріоритетною увагою до вразливих груп населення (людей старшого віку, малозабезпечених, ВПО, тих, хто не має власних гаджетів).

Усі бібліотечні події висвітлюються на бібліотечному сайті та на сторінках і каналах соцмереж. Зокрема, на бібліотечній сторінці фейсбуку ведуться прямі трансляції заходів. Завдяки онлайн-сервісам під час карантину та на початку повномасштабного вторгнення російських військ в Україну бібліотека не втратила зв'язок з користувачами й колегами. Бібліотекарі активно використовують платформу Zoom для проведення тренінгів, воркшопів, вебінарів, конференцій, віртуальних екскурсій тощо. На YouTube-каналі бібліотеки імені Чижевського можна переглянути віртуальні бібліотечні виставки, записи вебінарів, навчальні відеоматеріали, наприклад, відеоінструкції (гайди) отримання онлайн-довідок з державних установ.

Для віддалених користувачів бібліотека пропонує віртуальну послугу «Запитай бібліотекаря», скориставшись якою відвідувачі вебсайта мають можливість надсилати запити щодо наявності у фондах бібліотеки певних книг, періодичних видань, інших документів, інформації про конкретні факти, події, персоналії, хронологію тощо.

Для миттєвого обміну повідомленнями з користувачами бібліотека запровадила віртуальний ресурс «Бібліотека в месенджерах», за допомогою якого користувачі можуть надсилати і отримувати повідомлення, документи і файли, продовжити термін користування книгами з відділу абонементу, дізнатися про роботу читальних залів, мовних клубів, ознайомитися з переліком різноманітних бібліотечних активностей, умовами надання сервісних послуг, а також можуть здійснювати дзвінки, що дозволяє їм віддалено спілкуватися з фахівцями ОУНБ ім. Д.І. Чижевського.

Підвищення цифрової компетенції громадян як умова формування цифрової грамотності

Світлана Волкова,
провідний бібліотекар Інтернет-центру
Обласної універсальної наукової
бібліотеки ім. Д.І. Чижевського

*Якщо технологія не звільняє людей від
рутини, щоб вони могли переслідувати
більш високі цілі людства, тоді весь
технічний прогрес не має сенсу.*

Жак Фреско

Ще півстоліття тому грамотність розуміли як вміння читати, писати, комунікувати у суспільстві та як основу для подальшого навчання протягом усього життя.

Грамотність дозволяє людям розширити життєві можливості через отримання доступу до інформації, критичного її сприйняття й формування власної думки, знайти більш кваліфіковану роботу, покращити якість життя, використовуючи знання про основи здоров'я та безпеку життєдіяльності.

Сьогодні об'єм інформації кожного дня збільшується і досягнути його все важче.

Впровадження цифрових технологій в усі сфери життя допомагає членам сучасного суспільства охопити якомога більше інформації, швидко та ефективно приймати рішення, взаємодіяти з іншими людьми, але й вимагає зовсім іншої грамотності – цифрової. Проте вміння користуватися комп'ютером, смартфоном чи ноутбуком, доступ до інтернету ще не означає, що ви володієте цифровою грамотністю.

Цифрова грамотність – це безпечне й ефективне використання сучасних цифрових технологій у спілкуванні з іншими людьми, роботі, навчанні, професійному та особистому житті.

Розпорядженням Кабінету Міністрів України № 167-р від 3 березня 2021 року була прийнята Національна концепція розвитку цифрових компетентностей до 2025 року, яка окреслює виклики в українському суспільстві щодо цього напрямку його розвитку, визначає шляхи їх подолання та очікувані результати від впровадження концепції, закладає підґрунтя для створення національної стратегії та стратегічного плану дій щодо розвитку цифрових компетентностей у населення.

Цифрова компетентність – набір знань і вмінь, необхідних для безпечного і ефективного використання цифрових технологій і ресурсів інтернету. Вона включає цифрове споживання, компетенції, безпеку.

Нещодавно Міністерство цифрової трансформації України оприлюднило Рамку цифрової компетентності для громадян України, розроблену за підтримки ініціативи EU4Digital.

На сьогодні вона складається з 5 основних блоків:

1. Інформаційна грамотність та грамотність щодо роботи з даними.
2. Комунікація та взаємодія.
3. Цифровий контент.
4. Безпека.
5. Вирішення проблем.

Щоб допомогти населенню оволодіти цифровими компетентностями, сертифіковані менеджерки-бібліотекарки Інтернет-центру Обласної універсальної наукової бібліотеки імені Дмитра Чижевського, яка є офіційний хабом з цифрової освіти, проводять в обладнаному тренінговому центрі індивідуальні консультації, групові тренінги, а також вебінари та онлайн-конференції для віддалених користувачів.

На безкоштовних групових тренінгах з інформаційної грамотності, які розраховані на 15 годин, слухачі навчаються:

- працювати з комп'ютером, створювати, зберігати та знаходити файли і папки;
- користуватися офісними програмами: друкувати тексти за допомогою текстового процесора Word;
- знаходити, фільтрувати та скачувати текстову, відео- та аудіоінформацію за допомогою веб-браузерів;
- використовувати цифровий контент з дотриманням правил політики ліцензування та авторських прав.

Для онлайн-листування з рідними, знайомими учасники тренінгів створюють обліковий запис та навчаються користуватися електронною поштою; за допомогою додатків Google вчать планувати свій день, зберігати інформацію у «хмарі», користуватися безкоштовним сервісом Google Перекладач, що дозволяє автоматично перекладати слова на інші мови світу, спілкуватися в чатах, обирати за вподобанням та слухати підкасти.

Найбільшою популярністю серед слухачів користується безкоштовний картографічний веб-сервіс Google Maps, завдяки якому можна прокладати маршрути та подорожувати онлайн. Як приклад використання за допомогою сучасних технологій колекції віртуальних турів, Google Maps та матеріалів з цифрових бібліотек, для користувачів відділу проводяться віртуальні екскурсії по місту Кропивницькому, музеях та визначних місцях України й світу.

На тренінгах «Електронне урядування» користувачів навчають знаходити офіційні документи на урядових сайтах, замовляти та отримувати довідки й витяги з Єдиного державного реєстру за допомогою електронного сервісу, записуватися на прийом до лікаря, подавати петицію, оформляти допомогу, купувати квитки на транспорт чи у театр, передавати показники лічильників побутових приладів, оплачувати комірні чи штрафи онлайн.

На тренінгах «Захист персональних даних» особлива увага приділяється правилам безпечного користування сайтами, соціальними мережами та ресурсами інтернету. Слухачів навчають, як створити безпечний логін та пароль при реєстрації акаунту, як з'ясувати, що сайти безпечні для перегляду, як не потрапити в тенета шахраїв та не заразити свій гаджет вірусом. Для найбільш вразливої аудиторії – школярів та студентів – проводяться тренінги «Безпека в інтернеті», на яких обговорюються правила етикету в соціальних мережах, наслідки загроз та небезпечного контенту, учасників навчають обирати та перевіряти віртуальних друзів. Тьютерки застерігають підлітків від кібербулінгу, кібергрумінгу та секстингу, роз'яснюють, як не стати жертвою фішингу чи вішингу, навчають розпізнавати небезпечні ігри, які можуть зашкодити здоров'ю чи життю.

Критично мислити при споживанні інформації, розпізнавати фейки, перевіряти джерела новин слухачі навчаються на тренінгах з медіаграмотності за темами: «Медіаграмотність та критичне мислення в умовах інформаційної війни», «Інформаційна гігієна у соціальних мережах», «Феномен Тік-Ток у воєнний час» тощо. Ці теми однаково корисні школярам, студентам, батькам, вчителям, держслужбовцям, людям поважного віку, так як всі вони використовують різні медіа та соціальні мережі для отримання новин. Дуже важливо розуміти, яким саме медіа можна довіряти, як журналісти можуть використовувати контент для маніпуляцій свідомістю громадян.

Для підтримки фахової компетентності у відділі проводяться тренінги для медичних працівників міста, в рамках яких слухачі навчаються вільно користуватися комп'ютером, друкувати тексти будь-якої складності за допомогою текстового процесора Word, вести розрахунки, створювати графіки та діаграми на основі даних за допомогою табличного процесора Excel, створювати ефективні презентації для звітів, обміну досвідом, навчання персоналу у застосунку для створення та демонстрації презентацій Microsoft PowerPoint. Учасники тренінгів ознайомлюються із функціоналом сучасної хмарної медичної інформаційної системи Medstar та мобільного порталу для пацієнта Medcard24.

Для бібліотекарів та викладачів навчальних закладів проводяться тренінги зі створення відеороликів, буктрейлерів за допомогою професійної програми для нелінійного монтажу та редагування відео VSDC Free Video Editor. Тренери навчають слухачів створювати інтерактивні вправи зі зворотним зв'язком, використовуючи програмне забезпечення для адміністрування опитування Google Форми, навчальну платформу «Kahoot!», сервіс для миттєвого створення інтерактивних публікацій в інтернеті Calaméo.

На тренінгових заняттях освітнього простору тренери навчають школярів основам програмування у візуальному середовищі скретч, створенню власного креативного дизайну презентацій, фотоколажів, Stories в Instagram за допомогою платформи графічного дизайну Canva, учасники розробляють інтерактивні вправи в онлайн-сервісі LearningApps.

На індивідуальних консультаціях відвідувачі бібліотеки навчаються користуватися смартфонами та планшетами, налагоджувати їх, встановлювати корисні застосунки; реєструватися у соціальних мережах Facebook, Instagram, Telegram, WhatsApp; створювати дописи відповідно до правил етикету спілкування у цифровому середовищі; обмінюватися з контактними особами текстовими, графічними повідомленнями та файлами у месенджерах.

Для користувачів, які не мають змоги прийти до тренінгового центру, але мають навички роботи з комп'ютерною технікою та програмами для організації відеоконференцій, проводяться онлайн-тренінги, наприклад, тренінг з питань безпечного споживання інформації «Критичне мислення, або Чому необхідно бути медіаграмотним».

Ознайомитись з новими онлайн-послугами, освітніми серіалами на порталі «Дія» та новими функціями мобільного застосунку «Дія» глядачі можуть під час перегляду стріму «Покращення діджитал-знань за допомогою сервісу "Дія"», який підготували та провели сертифіковані бібліотекарки-менеджерки цифрової грамотності нашої бібліотеки; публікацію про подію та стрім-трансляцію можна знайти на платформі «Фейсбук» за посиланнями:

<https://www.facebook.com/ounb.kirovohrad/posts/pfbid02x62CQeDeS5Za4Ybd27DVheHqxVK28TayNB2fdaEYkmbF9gbaVGuxWe4Xfkg2riXpl;>

[https://www.facebook.com/watch/live/?ref=watch_permalink&v=658265689318858.](https://www.facebook.com/watch/live/?ref=watch_permalink&v=658265689318858)

Для самостійного навчання віддалених користувачів фахівці відділу розробили і розмістили на сайті Обласної універсальної наукової бібліотеки ім. Д.І. Чижевського серію медіапроектів, серед них такі: «Інтернет безпека», «Ліцензії Creative Commons», «Захисти себе і свої персональні дані», «Правила безпеки в інтернеті», «Інформаційна гігієна в соціальних мережах» та інші. Переглянувши їх, можна отримати роз'яснення, вивчити тему чи поглибити знання з цифрової грамотності. На YouTube-каналі Бібліотеки ім. Д.І. Чижевського доступні для перегляду відео блог-кафе «Феномен Тік-Ток у воєнний час» та покрокова інструкція отримання витягу з онлайн-сервісу Державного кадастру «Витяг про земельну ділянку». Впевнені користувачі цифрових технологій на сайті бібліотеки знайдуть медіапроект

«Електронні бібліотеки для навчання та дозвілля» (<https://library.kr.ua/virtual-media/>). Для економії часу поціновувачам літератури рекомендується перелік ресурсів електронних бібліотек України та світу, за допомогою яких, маючи будь-який гаджет та доступ до інтернету, можна читати історичні, художні, розважальні, наукові електронні книжки будь-де і будь-коли.

В рамках тренінгів «Цифрова освіта. Дія» фахівчині допомагають читачам навчитися цифровим компетенціям з використанням ресурсів порталу «Дія. Цифрова освіта»; навчають працювати з функціоналом мобільного додатку «Дія»; надають алгоритм для замовлення та отримання довідок, витягів з Державних реєстрів за допомогою Єдиного порталу державних послуг «Дія»; роз'яснюють, що таке кваліфікований електронний підпис, як його отримати та підписувати за допомогою нього документи онлайн. Для самостійного опанування навичок цифрової грамотності бібліотекарки рекомендують відвідувачам освітні серіали з відповідних тем, розміщених на онлайн-платформі, як от: «Базові принципи працевлаштування та фінансової грамотності», «Програмування для новачків», «Цифрові технології для людей з інвалідністю», «Кіберняні», «Оплата комуналки онлайн. Залишайся вдома» та інші.

Для громадян, які бажають підвищити рівень цифрової грамотності, на порталі «Дія. Цифрова освіта» з'явилися три нові Рамки цифрових компетентностей: для підприємців, держслужбовців, педагогічних і науково-педагогічних працівників. Інформація про Рамки виявилася особливо корисною під час проведення тренінгу для працівників Кіровоградського обласного центру зайнятості, оскільки в їхні службові обов'язки входить надання консультацій тимчасово безробітним громадянам.

Таким чином, тренери Інтернет-центру Обласної універсальної наукової бібліотеки ім. Д.І. Чижевського допомагають всім категоріям населення здобувати цифрові компетентності, що передбачає необхідний мінімум теоретичних знань і практичних умінь та навичок, які дозволяють безпечно та ефективно користуватися інтернетом або електронними пристроями.

Цифрові компетентності сьогодні потрібні всім громадянам для особистісної реалізації та розвитку, працевлаштування, соціального спілкування, успішного життя в суспільстві, управління здоровим способом життя та активного громадянства. Вони набуваються в перспективі освіти впродовж всього життя, охоплюючи сім'ю, школу, робоче місце, соціальне оточення та інші спільноти.

**Технологічне оснащення бібліотек для впровадження сучасних
електронних сервісів для користувачів
(Соціологічне дослідження)**

Любов Циганкова,
завідувач науково-методичного відділу
ОУНБ ім. Д.І. Чижевського

З 24 лютого 2022 року у зв'язку із масштабним вторгненням РФ в Україну Верховною Радою запроваджено воєнний стан, який продовжено відповідно до Закону України від 16 листопада 2022 року № 2738-IX «Про затвердження Указу Президента України «Про продовження строку дії воєнного стану в Україні» від 7 листопада 2022 року № 757/2022 ще на 90 діб – до 19 лютого 2023 року».

Бібліотеки зазнають значних втрат внаслідок агресії РФ: нищиться енергетична інфраструктура країни, відбуваються аварійні відключення електроенергії, відсутнє світло у бібліотеках та інтернет. Це негативно впливає на якість обслуговування користувачів та надання сучасних інформаційних послуг.

24 березня 2022 року набрав чинності Закон України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» від 15.03.2022 року № 2136-IX.

Роль бібліотек як інформаційних центрів зростає сьогодні, коли мільйони людей змушені були покинути свої домівки у зв'язку з бойовими діями. Бібліотеки забезпечують безкоштовне надання різноманітних послуг: вільне користування фондом бібліотеки; послуг зв'язку (інтернет, вай-фай); копіювання та сканування необхідних документів.

Бібліотечні послуги населенню територіальних громад області протягом року надавали 537 бібліотек, з них: 3 обласні та 534 загальнодоступні бібліотеки, що знаходяться у комунальній власності сільських, міських, селищних рад, в т.ч. 437 бібліотек у сільській місцевості.

Станом на 01.01.2022 року комп'ютерну техніку мали 257 бібліотек (48% від загальної кількості бібліотек області), в т.ч. серед бібліотек, що знаходяться у сільській місцевості, 163 заклади (37%).

Доступ до мережі «Інтернет» мають 210 бібліотек (39%), в. ч. серед бібліотек, що знаходяться у сільській місцевості, 122 заклади (28%).

Протягом 9 місяців 2022 року до мережі «Інтернет» було приєднано 4 бібліотеки-філії комунального закладу «Публічна бібліотека» Кетрисанівської сільської ради (Верхньоінгульську, Береславську, Солонцюватську, Сугокліївську); 2 бібліотеки-філії Добронадіївської сільської центральної публічної бібліотеки Попельнастівської сільської ради (Дівочепільську та Куколівську), Олександрівську бібліотеку-філію КЗ «Долинська бібліотека для дорослих» Долинської міської ради та Суботцівську центральну бібліотеку.

Станом на 01 жовтня 2022 року комп'ютерну техніку мали 266 бібліотек області (49,5%), в т.ч. у сільській місцевості – 172 заклади (39,3%). У сільських бібліотеках області налічується 240 комп'ютерів, 138 одиниць копіювально-множувальної техніки, 29 одиниць мультимедійного обладнання. Порівняно з 2017 роком загальна кількість комп'ютерного обладнання збільшилась у сільських бібліотеках області на 76 одиниць (32%).

Доступ до мережі «Інтернет» надають 219 бібліотек (41%), в т.ч. у сільській місцевості – 131 бібліотека (30%). У сільській місцевості доступ до інтернету мають 177 комп'ютерів.

Порівняно з 2017 роком, коли проводилось соціологічне дослідження «Інформатизація сільських бібліотек Кіровоградської області: перспективи розвитку», ситуація з інформатизацією бібліотек, особливо у сільській місцевості, дещо покращилась: кількість сільських бібліотек, які мають комп'ютерну техніку, збільшилась на 29,7% (або на 51 заклад). Відповідно на 44,3% (58 закладів) зросла кількість бібліотек, які можуть надавати сучасні послуги завдяки приєднанню до мережі «Інтернет».

Стратегія розвитку бібліотечної справи на період до 2025 року «Якісні зміни бібліотек задля забезпечення сталого розвитку України», схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України 23 березня 2016 року № 219-р, має напрям «Модернізація матеріально-технічної бази та інформаційно-технологічної інфраструктури бібліотек», реалізація якого передбачає створення умов для надання якісних бібліотечно-інформаційних послуг та універсального доступу до інформації.

Сільські бібліотеки сьогодні є культурними та інформаційними центрами громади, які намагаються задовольнити інформаційні потреби жителів місцевих громад. Обласна універсальна наукова бібліотека ім. Д.І. Чижевського як регіональний методичний центр вивчає можливості сільських бібліотек надавати сучасні інформаційні послуги.

Мета соціологічного дослідження: вивчити стан технічного оснащення сільських бібліотек Кіровоградської області щодо впровадження сучасних електронних сервісів для користувачів.

Завдання соціологічного дослідження: дослідити матеріально-технічне забезпечення сільських бібліотек для надання інформаційних послуг, комунікаційну інфраструктуру (провайдерів, які забезпечують та надають доступ до мережі «Інтернет» сільським бібліотекам), самі послуги, які найчастіше надають бібліотеки користувачам.

Методика дослідження

Дослідження передбачало проведення опитування працівників сільських бібліотек області щодо стану технологічного оснащення закладів за розробленими анкетами, в яких пропонувалось надати відповіді на три групи запитань з різних аспектів дослідження.

I частина. Загальні відомості, де позначено офіційну назву бібліотеки, кількість мешканців, які проживають на території, що обслуговується

бібліотекою, кількість користувачів на 1.01.2022 року, режим роботи бібліотеки для користувачів.

За результатами дослідження в анкетуванні взяла участь 101 сільська бібліотека (23,1%) з 25 територіальних громад області (51%), які мають комп'ютерне обладнання та приєднані до мережі «Інтернет». На зазначених територіях проживають 94027 мешканців, що складає 10,17% населення області (956250 осіб). Бібліотеки-респонденти станом на 01.01.2022 року надали послуги 47444 користувачам (33,1% від загальної кількості користувачів), які отримують послуги у сільських бібліотеках.

Важливим аспектом дослідження було вивчення режиму роботи бібліотек для з'ясування доступності їх послуг у вихідні дні. Як показав аналіз, переважна більшість бібліотек – 66 закладів, або 63,5%, є доступними у вихідні дні. Недоступні у вихідні дні бібліотечні послуги у 36 бібліотеках (35,3%) 9 територій, а саме: Благовіщенської, Глодоської, Новоархангельської, Пантаївської, Первозванівської, Петрівської, Помічнлянської, Попельнастівської, Рівнянської територіальних громад. Недоступними є бібліотечні послуги для користувачів у Катеринівській сільській ТГ, де сільські бібліотеки розміщені у сільських радах (Грузьківська, Володимирівська, Оситнязька).

За Державними соціальними нормативами забезпечення населення публічними бібліотеками в Україні, затвердженими Постановою Кабінету Міністрів України від 6 лютого 2019 року № 72 п. 3, «Публічні бібліотеки повинні бути доступні для населення не менше 40 годин на тиждень. Час роботи публічної бібліотеки не повинен повністю збігатися з часом роботи основної частини населення території, що обслуговує бібліотека».

II частина. Загальні відомості щодо комунікаційної інфраструктури

Питання цієї частини передбачали визначення інтернет-провайдерів, що надають послуги з використанням волоконно-оптичних технологій FTTx, PON, GPON, GEON; типів та швидкості підключення до інтернету, які надають провайдери для бібліотек.

Рейтинг провідних інтернет-провайдерів. Питання цього розділу передбачало визначення інтернет-провайдерів, які найчастіше вказувалися у заповнених бібліотекарями анкетах. Отримані дані зведені у таблиці «Рейтинг провідних інтернет-провайдерів».

порядковий №	провайдер	кількість бібліотек	%
1	Укртелеком	28	26,9%
2	Шторм	14	13,5%
3	PON, GPON	13	12,5%

4	FalconNET	8	7,7%
5	Хоум-нет	6	5,8%
6	Тотал-нет	6	5,8%

Лідером серед інтернет-провайдерів, які забезпечують бібліотеки доступом до інтернету, є ВАТ «Укртелеком», його частка складає 26,9%; на другому місці – Шторм – 13,5%; PON, GPON – на третьому місці – 12,5%. Бібліотеки області отримують послуги також від інших провайдерів: Хоум-нет, Тотал-нет, Світ-нет та приватних підприємців: ПП КТБ «Діана», ПП Соколенко В.О., ФОП Таньков О.О., ПП Халік.

Типи підключення, яке надають провайдери, розподілилися наступним чином: дротове – 48 (46%); бездротове – 41 (39,4%); широкосмуговий доступ – 0,9% (Іскрівська сільська бібліотека-філія КЗ «Петрівська центральна бібліотека»).

В Олександрівській територіальній громаді з 20 закладів, які мають комп'ютерну техніку, на сьогоднішній день приєднані до глобальної мережі «Інтернет» 12 (60%); 2 бібліотеки (10%) не були приєднані до інтернету (Новоосотська і Підлісненська) через відсутність вільних портів в мережі; 6 бібліотек (30%), які отримували інтернет-послуги від Інтертелекому та користувалися мобільним інтернетом, не мають на сьогоднішній день доступу до всесвітньої мережі. Причиною стало те, що цей провайдер не надає доступу до інтернету у нашій області, тому на сьогоднішній день відсутні технічні можливості отримувати послуги інших провайдерів у бібліотеках таких населених пунктів: Букварка, Вищі Верещаки, Любомирка, Красносілка, Стара Осота, Трилісся.

Запитання анкети передбачало вивчення швидкості приєднання бібліотеки до мережі «Інтернет», яку надають провайдери. В результаті опитування були отримані такі дані: швидкість підключення до інтернету від 1 до 15 Мбіт/сек. надають провайдери 21 бібліотеці (20,2%), 30-70 Мбіт/сек. мають 34 бібліотеки (32,7%), до 100 Мбіт/сек. – 10 бібліотек (9,6%), 100 Мбіт/сек. – 11 бібліотек (10,6%). Найбільшу швидкість приєднання до інтернету мають Бережинська сільська Первозванівської та Новопавлівська Соколівської ТГ – 150 Мбіт/сек., яку надає бібліотекам провайдер «Шторм», а також Вишняківська та Назарівська сільські бібліотеки Соколівської ТГ, які мають швидкість приєднання до інтернету 300 Мбіт/сек., що надає провайдер FalconNET.

На запитання анкети щодо технічної можливості замовлення послуги з доступу до інтернету зі швидкістю 100 Мбіт/сек. або вище хоча б одного провайдера в межах громади респонденти надали наступні відповіді. Більшість бібліотекарів територіальних громад (81,5%), які взяли участь в опитуванні, надали відповідь, що вони не мають такої технічної можливості. Технічна можливість підключити інтернет зі швидкістю 100 Мбіт/сек. є в 3-х населених пунктах Олександрівської селищної громади (Михайлівка, Несваткове, Івангород), Іскрівській сільській бібліотеці-філії КЗ «Петрівська

центральна бібліотека», Новоігорівській сільській бібліотеці-філії КЗ «Устинівська публічна бібліотека з сільськими бібліотеками-філіями», Паліївській сільській бібліотеці Маловисківської ТГ, Верблюзькій, Інгулокам'янській, Новомиколаївській сільських бібліотеках-філіях КЗ «Новгородківська публічна бібліотека». Для того щоб бібліотекам здійснити підключення з вищезазначеною швидкістю, необхідні, по-перше, кошти, а також зміна тарифу та оплата перепідключення.

III частина. Використання в бібліотеках сучасних інформаційних технологій передбачала визначення певної кількості наявної комп'ютерної техніки у бібліотеках, кількості комп'ютерів, що надають доступ до інтернету, в т.ч. для користувачів та для людей з обмеженнями зору; наявності копіювально-множувального та мультимедійного обладнання; можливостей бібліотек при наявності вищезазначеного обладнання забезпечити користування сучасними електронними сервісами, а також дотримання бібліотеками правил охоронно-пожежної безпеки.

Бібліотеки-респонденти в анкетах вказують на наявність 148 одиниць комп'ютерного обладнання, що становить 61,6% від загальної кількості комп'ютерів, які налічуються у сільських бібліотеках області. Користувачі бібліотек можуть користуватися 116 комп'ютерами, що становить 48,3% від загального обсягу комп'ютерної техніки, наявної у сільських бібліотеках. Найбільше доступної для користувачів комп'ютерної техніки – у бібліотеках Олександрівської селищної ТГ. Для користування відвідувачам надається 40 одиниць техніки (91%) у 20 сільських бібліотеках громади, що становить в середньому 2 одиниці комп'ютерної техніки на кожну сільську книгозбірню. Значна кількість комп'ютерів доступні користувачам бібліотек у Ганнівській (9), Первозванівській (12), Попельнастівській (10) сільських, Новоукраїнській міській (7) територіальних громадах.

Як показало опитування, у сільських бібліотеках області відсутня комп'ютерна техніка для користувачів з обмеженнями зору.

За аналізом анкет бібліотек-респондентів кількість комп'ютерів, що надають користувачам доступ до інтернету, становить 90 одиниць, або 50,8% від загального обсягу комп'ютерної техніки сільських бібліотек області. Найбільше таких комп'ютерів є в бібліотеках Олександрівської селищної ТГ. Кількість комп'ютерів, що надають доступ користувачам до інтернету, становить 29 одиниць техніки, або 66% від загальної кількості комп'ютерів у сільських бібліотечних закладах. Ця техніка знаходиться у 12 сільських бібліотеках, які мають доступ до Всесвітньої мережі «Інтернет», а саме: Михайлівській (6), Єлизаветградківській (4), Бірківській, Івангородській, Несватківській (по 3); Цвітненській, Красносілківській, Розумівській (по 2), Бандурівській, Голиківській, Родниківській, Соснівській філіях (по 1).

Певна кількість комп'ютерів надає доступ до інтернету користувачам у бібліотеках Долинської міської ТГ (5) та сільських територіальних громад: Ганнівської (9), Первозванівської (11), Попельнастівської (10), Соколівської (6).

У бібліотеках сільських територіальних громад налічується 111 одиниць копіювально-множувальної техніки, що становить 80% від загального обсягу наявної техніки усіх сільських бібліотек області. Крім того, бібліотеки мають 8 багатофункціональних пристроїв: по 1 на 4 бібліотеки у Дмитрівській сільській ТГ, 1 – у Захарівській сільській бібліотеці Новоукраїнської міської ТГ, 3 – у бібліотеках Пантаївської сільської ТГ.

Мультимедійне обладнання є в бібліотеках в дуже обмеженій кількості. Марфівська сільська бібліотека-філія Долинської міської ТГ має екран, проектор, а Маловодянська сільська бібліотека-філія – планшети.

Проектори є у наявності в Михайлівській та Підлісненській сільських бібліотеках Олександрівської селищної, Степівській сільській бібліотеці Первозванівської сільської ТГ. У Попельнастівській та Червонокам'янській бібліотеках-філіях Попельнастівської сільської ТГ є інтерактивні дошки.

Аналіз анкет свідчить, що сільські бібліотеки намагаються надавати сучасні електронні сервіси. Найчастіше в бібліотеках територіальних громад надаються послуги електронного урядування: довідки із сайтів державних установ (бібліотеки Маловисківської, Долинської, Новоукраїнської, Олександрівської ТГ), доступ до сайту Пенсійного фонду України, Держгеокадастру (Новоігорівська сільська бібліотека Устинівської ТГ, бібліотеки Олександрівської ТГ), інтернет-магазинів (Свердликівська сільська бібліотека Новоархангельської сільської ТГ, бібліотеки Олександрівської ТГ). Також бібліотеки надають користувачам і віртуальні довідки (бібліотеки Первозванівської, Соколівської ТГ). Бібліотеки громад забезпечують доступ до банківських послуг, а саме до сервісу Приват 24 (Великосеверинівська, Помічнянська сільські бібліотеки). З нових послуг відповідно до вимог сьогодення здійснюється реєстрація ВПО (бібліотеки Олександрівської, Новоархангельської ТГ).

Бібліотеки недостатньо уваги приділяють наданню послуг Міністерства охорони здоров'я (реєстрація до сімейного лікаря, електронні черги, рецепти), послуг закладів Міністерства освіти (реєстр учасників ЗНО, електронні підручники, рейтинги абітурієнтів, електронні репетитори тощо), послуг платформи «Дія», створеної за ініціативи Міністерства цифрової трансформації України (про надання цих послуг в анкеті зазначила Приютівська сільська бібліотека Ганнівської ТГ).

Сільські бібліотеки надають користувачам також доступ до послуг електронного спілкування Skype (бібліотеки Олександрівської, Первозванівської ТГ), Viber (бібліотеки Олександрівської ТГ), перегляду відеоконференцій на платформі Zoom (бібліотеки Ганнівської, Олександрівської, Новгородківської, Первозванівської ТГ), допомагають користуватись соціальними мережами (бібліотеки Маловисківської, Онуфріївської, Новоархангельської, Новгородківської, Новоукраїнської Пантаївської, Первозванівської, Суботцівської ТГ). Бібліотеки надають можливість користувачам виставити та переглянути відеоматеріали на каналах

YouTube та TikTok (бібліотеки Великоसेверинівської, Ганнівської, Первозванівської ТГ).

Надання користувачам сучасних сервісних послуг вимагає від бібліотечних працівників дотримання певних санітарно-гігієнічних і охоронно-пожежних норм щодо експлуатації комп'ютерної техніки у кожній бібліотеці. Відповіді працівників свідчать, що умови експлуатації комп'ютерної техніки не у всіх бібліотеках відповідають охоронно-пожежним вимогам. З первинних засобів пожежогасіння в бібліотеках є лише вогнегасники, які має лише 61 бібліотека (60% від загальної кількості бібліотек-респондентів).

Сторожову охорону мають лише 2 бібліотеки (1,9%) – Березовобалківська сільська бібліотека Вільшанської та Олександрівська сільська бібліотека Маловисківської ТГ. У Марфівській сільській бібліотеці-філії встановлені решітки на вікнах.

Засоби пожежної охорони має лише Великоसेверинівська сільська бібліотека. В інших бібліотеках такі засоби відсутні.

Висновки

Мережа сільських бібліотек області станом на 1.10.2022 року нараховує 437 закладів. В анкетуванні взяла участь 101 сільська бібліотека (23,1%) з 25 територіальних громад області (51%), які мають комп'ютерне обладнання та приєднані до мережі «Інтернет». На зазначених територіях проживають 94027 мешканців (10,17% населення області). Бібліотеки надали послуги 47444 користувачам (33,1% від загальної кількості користувачів, які отримують послуги у сільських бібліотеках).

Бібліотеки отримують послуги інтернету від місцевих провайдерів. Лідером серед інтернет-провайдерів, які надають послуги бібліотекам, є ВАТ «Укртелеком» – 26,9%, «Шторм» – 13,5%, PON, GPON – 12,5%.

В переважній більшості бібліотек (53%) швидкість підключення до інтернету дуже низька. Швидкість приєднання до 100 Мбіт/сек. та більше мають лише 20,2% бібліотек-респондентів.

За типами підключення до інтернету, яке надають провайдери, переважає дротове – 46%, менша частка – 39,45% належить бездротовому підключенню.

Сільські бібліотеки територіальних громад (81,5%) не мають технічної можливості замовити послугу доступу до інтернету зі швидкістю 100 Мбіт/сек.

У бібліотеках нараховується 148 одиниць комп'ютерного обладнання, що становить 61,6% від загальної кількості комп'ютерів, які налічуються у сільських бібліотеках області. Користувачі бібліотек можуть користуватися 116 комп'ютерами, що становить 48,3%.

Кількість комп'ютерів, що надають користувачам доступ до інтернету, становить 90 одиниць або 50,8%.

У сільських бібліотеках області відсутня комп'ютерна техніка для користувачів з обмеженнями зору.

Бібліотеки мають 111 одиниць копіювально-множувальної техніки, що становить 80% від загального обсягу.

Мультимедійне обладнання є в дуже обмеженій кількості – лише у 7 сільських бібліотеках (6,9%).

Сільські бібліотеки, в межах своїх можливостей, намагаються надавати сучасні електронні сервіси.

З первинних засобів пожежогасіння в бібліотеках є лише вогнегасники, які має лише 61 бібліотека (60% від загальної кількості бібліотек-респондентів). Сторожова та пожежна охорона практично відсутня у сільських бібліотеках.

Рекомендації

1. Передбачити у Стратегічних планах розвитку територіальних громад інформатизацію закладів культури, в т.ч. бібліотек.
2. Запланувати у Програмах соціально-економічного розвитку територіальних громад на 2023 рік кошти на інформатизацію закладів культури, в т.ч. бібліотек; а також на оновлення, ремонт та технічне обслуговування наявної техніки та оплати інтернет-зв'язку; забезпечення засобами пожежогасіння, сторожової охорони та пожежної сигналізації.
3. Дотримуватись виконання Державних соціальних нормативів забезпечення населення публічними бібліотеками в Україні, затверджених Постановою Кабінету Міністрів України від 6 лютого 2019 року № 72, а саме п. 14, де наголошується, що «Публічна бібліотека повинна мати 1 комп'ютер на 500-1500 осіб зони обслуговування. Публічна бібліотека оснащується комп'ютерною технікою та іншим обладнанням, пристосованим до потреб сліпих, осіб з порушенням зору та осіб з дислексією».
4. Забезпечити 100% бібліотек комп'ютерним обладнанням, в т. ч. і для користувачів, та приєднанням до мережі «Інтернет» (доступ до інтернету з використанням волоконно-оптичних технологій, забезпечення технологічних можливостей з доступу до інтернету зі швидкістю 100 Мбіт/сек. або вище) для подальшої інформатизації бібліотек, що сприятиме запровадженню нових послуг з використанням інформаційних технологій.
5. Забезпечити доступність бібліотечних послуг у вихідні дні шляхом перегляду графіків роботи бібліотек відповідно до Державних соціальних нормативів забезпечення населення публічними бібліотеками в Україні, затверджених Постановою Кабінету Міністрів України від 6 лютого 2019 року № 72.
6. Дотримуватися певних санітарно-гігієнічних і охоронно-пожежних норм щодо експлуатації комп'ютерної техніки у кожній бібліотеці.

7. Розвивати соціальне партнерство бібліотек на основі договорів про творчу співдружність з метою інформатизації закладів; залучати альтернативні джерела отримання коштів для придбання комп'ютерного обладнання, в тому числі через проєктну діяльність.

Фонди вирішують все

Актуалізація фондів публічних бібліотек Кіровоградщини (станом на 01.01.2023 року)

Любов Дубина,
головний бібліотекар
науково-методичного відділу
ОУНБ ім. Д.І. Чижевського

У період збройної агресії бібліотечні фонди потребують особливої уваги, оскільки вони є важливим інформаційним ресурсом держави. Бібліотеки стають тим соціальним простором, де відбувається активна взаємодія, активне спілкування, обмін думками, досвідом. Вони забезпечують право на вільний доступ до інформації як одне з фундаментальних прав людини.

В умовах війни фахівці публічних бібліотек змінили підхід до популяризації творчості російських письменників – виключили із планів роботи заходи, спрямовані на відзначення їх ювілеїв, а також пам'ятних дат громадських, культурних діячів; відмовились від популяризації книжкових та періодичних видань з рф під час проведення соціокультурних заходів, припинили поповнювати фонди книжковою продукцією з росії; приймати в дарунок від користувачів, меценатів, друзів бібліотеки російські видання.

Загальний фонд публічних бібліотек області станом на 1.01.2023 р. нараховував 5860,6 тис. прим. документів (у порівнянні з минулим роком він скоротився на 318,1 тис. прим.).

Із загального обсягу фонду обласні бібліотеки мають на балансі 1023,19 тис. прим. документів, що на 22,14 тис. прим. менше у порівнянні з попереднім роком.

Інформаційний ресурс бібліотек громад становить 4837,41 тис. прим. документів (за минулий рік скоротився на 295,96 тис. прим.).

Фонд бібліотек, що знаходяться у сільській місцевості, зменшився на 149,23 тис. прим. і складає 3003,87 тис. прим. документів.

Частка книг становить 93% від загального обсягу фонду, періодичні видання – 6,5%, аудіовізуальні видання – 0,3%, електронні видання – 0,2%.

Документи державною мовою складають 49,7%, що на 1,1% більше у порівнянні з минулим роком. Частка документів російською мовою зменшилась до 49,5%, решта – документи іноземною мовою – 0,8%.

Актуалізація та оновлення бібліотечних фондів мають бути в постійному полі зору як бібліотекарів, так і органів влади та місцевого самоврядування. Слід зазначити, що показник оновленості фондів публічних бібліотек є значно нижчим за нормативи, встановлені вітчизняним законодавством – 5% (за рекомендацією ІФЛА – 10%). Оновленість бібліотечного фонду області 2022 року становила 0,7%, що наполовину менше у порівнянні з минулим роком (1,4%).

Постанова Кабміну України від 6 лютого 2019 року № 72 «Про затвердження державних соціальних нормативів забезпечення населення публічними бібліотеками в Україні» наголошує, що на 1000 осіб зони обслуговування публічної бібліотеки має бути закуплено не менше 250 примірників книжкових видань та не менше 15-20 найменувань газет і журналів. Недостатнє комплектування бібліотек призводить до накопичення у фонді книг, виданих в період незалежності, які на даний період мають стан фізично зношених.

У 2022 році бібліотеки області отримали всього 40,58 тис. прим. документів, що на 44,5 тис. прим. менше, ніж у попередньому році.

До сільських бібліотек надійшло лише 16,84 тис. прим. документів. Кількість нових надходжень зменшилася на 17,34 тис. прим. документів.

Відповідно до стану оновлення фондів зменшилися середні показники надходження нових документів до закладів: у середньому, 1 бібліотека області отримала 76 прим., в т.ч. у сільській місцевості – 39 прим. документів.

Зменшення оновлення бібліотечних фондів обумовлене такими причинами:

- через військову агресію росії відсутня стабільна система фінансування бібліотек у обсягах, необхідних для ефективного оновлення бібліотечних фондів;
- не реалізована в повному обсязі державна програма поповнення бібліотечних фондів Українським інститутом книги (УІК);
- постанова Кабінету Міністрів України від 09.06.2021 року № 590 «Про затвердження Порядку виконання повноважень Державною казначейською службою в особливому режимі в умовах воєнного стану» практично залишила бібліотеки без можливості здійснювати передплату періодичних видань та закупівлю нових книг за кошти місцевих бюджетів.

Відповідно до державної звітності із загального фонду бюджету області на комплектування бібліотечних фондів для публічних бібліотек регіону, без врахування обласних закладів, протягом року виділили 108,5 тис. грн., в т. ч. для сільських бібліотек – 105,2 тис. грн. Якщо у 2021 році одна бібліотека регіону в середньому отримувала 1,1 тис. грн., в т. ч. одна сільська бібліотека – 0,61 тис. грн., то у звітному періоді цей показник зменшився до 0,2 тис. грн. За даними УІК середньоринкова офіційна вартість однієї книги – 200-250 грн.

На виділені кошти із загального фонду бюджету бібліотеки могли придбати в середньому лише по одній книзі.

За звітний період від УІК отримали всього 174 примірники документів наступні бібліотеки: ОУНБ ім. Д.І. Чижевського, КЗ «Публічна бібліотека Заваллівської селищної ради», КЗ «Братолюбівська центральна публічна бібліотека Гурівської сільської ради», Центральна міська бібліотека імені Володимира Панченка МЦБС Кропивницького, Олександрівська бібліотека для дітей, Соколівська центральна бібліотека, Добронадіївська центральна публічна бібліотека.

Слід відзначити, що сільські бібліотеки декілька років залишаються поза увагою державної програми поповнення бібліотечних фондів та недостатньо фінансуються із загального фонду бюджету. Тому питання оновлення бібліотечних фондів залишається актуальним.

У 2022 році до сектору обмінних фондів надійшло 1140 прим. книг від управління комунікації з громадськістю та інформаційної діяльності ОВА за «Комплексною програмою сприяння розвитку громадянського суспільства, інформаційної сфери, книговидання у Кіровоградській області на період до 2026 року».

Згідно з наказом Міністерства культури та інформаційної політики України (МКІП) від 12.08.2021 року № 646 «Про визначення переможців мистецького конкурсу відповідно до Плану заходів з підготовки та відзначення 30-ї річниці Незалежності України» документи надійшли до сектору обмінних фондів у кінці 2021 року та розподілялись бібліотекам області у 2022 році.

Таким чином, враховуючи всі джерела надходження, за звітний період із обмінного фонду ОУНБ ім. Д.І. Чижевського на бібліотеки області розподілено 14,58 тис. прим., що на 0,77 тис. прим. більше, ніж у минулому році.

За джерелами комплектування до бібліотек області найбільше документів надійшло за рахунок подарунків від організацій, авторів книг та користувачів бібліотек, проведення акції «Подаруй бібліотеці книгу» – 47,1% від загальної кількості надходжень. Із обмінних фондів обласних бібліотек отримано 43,3%, придбано у книгарнях – 8,4%, надійшло як обов'язковий примірник – 0,4%.

Серед бібліотек області найбільшу кількість документів отримали бібліотеки таких громад: Олександрійської (3,98 тис. прим.), Новоукраїнської (3,86 тис. прим.), Кропивницької (2,68 тис. прим.), Олександрівської (2,28 тис. прим.).

Бібліотеки Пантаївської, Підвисоцької, Піщанобридської громад зовсім не поповнювали фонди документами.

Складна ситуація із передплатою періодичних видань на 2022 рік була пов'язана із відсутністю бюджетних коштів. Бібліотеки 17 територіальних громад мали річну передплату, бібліотеки 11 громад – поквартальну, проте кількість коштів на передплату протягом звітного періоду зменшувалась.

Заклади 21 громади (43% від загальної кількості), а саме: Бобринецької, Вільшанської, Дмитрівської, Долинської, Заваллівської, Злинської, Кетрисанівської, Маловисківської, Мар'янівської, Надлацької, Новопразької, Пантаївської, Перегонівської, Піщанобридської, Підвисоцької, Приютівської, Рівнянської, Смолінської, Соколівської, Суботцівської, Тишківської, – не передплатили періодичні видання у звітному періоді.

Стан передплати періодичних видань на 2023 рік залишається незадовільним: бібліотеки 29 територіальних громад (59% від загальної кількості) залишились без передплати.

У бібліотеках 12 громад всі заклади отримали хоча б одну назву періодичного видання, серед них: Аджамська, Бобринецька, Великоандрусівська, Гайворонська, Дмитрівська, Добровеличківська, Долинська, Новгородківська, Новоархангельська, Олександрівська, Пантаївська, Побузька. У Долинській громаді передплату здійснено на суму 19930 грн. (25 назв, 204 прим.). Бібліотеки Аджамської громади отримали 28 назв. Шість бібліотек Побузької громади за рахунок бюджетних коштів отримали 19 назв періодичних видань, в т. ч. для сільських бібліотек – 11 назв на загальну суму 5737 грн. У середньому, одна бібліотека громади отримала 6 назв періодичних видань. Для бібліотек Гайворонської громади передплата періодичних видань здійснена на суму 18165 грн., передплачено 45 назв., 84 прим., в т. ч. для сільських бібліотек-філій – 34 назви, 67 прим. У середньому, на 1 бібліотеку передплачено 5 періодичних видань. Термін передплати – на рік чи півріччя. У Глодоській громаді на рік передплачено 46 назв періодичних видань, 46 прим. на суму 14842 грн. У середньому, одна бібліотека отримала 6 назв періодичних видань.

У 2022 році Міністерство культури та інформаційної політики України спільно із провідними фахівцями бібліотечної справи розробили Рекомендації щодо актуалізації бібліотечних фондів у зв'язку зі збройною агресією російської федерації проти України, щоб посилити інформаційну безпеку й унеможливити загрози ворожих інформаційних впливів на наших громадян – користувачів бібліотек.

У документі визначені видання, які потребують першочергового вилучення:

- видання, зміст яких спрямований на ліквідацію незалежності України, розпалювання міжетнічної, расової, релігійної ворожнечі, вчинення терористичних актів, посягання на права і свободи людини;
- видання, які пропагують війну, національну та релігійну ворожнечу, зміну шляхом насильства територіальної цілісності України; глорифікують (прославляють) осіб, які здійснювали збройну агресію російської федерації проти України: представників збройних формувань рф, представників окупаційної адміністрації російської федерації;
- видання видавництв Ексмо, АСТ, Центрполиграф, Издательский дом «Питер», Яуза, Яуза-пресс, Вече, Алгоритм, Книжный мир, а також авторів, до

яких були застосовані обмежувальні санкції відповідно до Закону України «Про санкції»;

- твори авторів, які публічно підтримали агресію проти України, розпалюють міжнаціональну ворожнечу.

Хоча 6 раз на місяць бібліотекарі мають моніторити сайт Ради національної безпеки і оборони України, де оновлюються списки письменників, діячів культури і мистецтв, чиї творчі доробки необхідно вилучити із фондів.

Крім цього, необхідно звертати увагу на документи відкритого доступу. Наявність 5-6 стелажів нової, сучасної літератури робить бібліотеку інформаційною відповідно до потреб сьогодення.

Бібліотекарі повинні також самостійно визначати, що потрібно списати. Процес очищення бібліотек має відбуватися синхронно зі змінами шкільної програми, тому варто залучати до співпраці вчителів літератури, історії.

Слід вилучати ті книжки, які були видані до 1991 року, незалежно від мови видання, тому що українська класика чи твори авторів даного періоду прославляли комунізм чи соціалізм, були цензурованими. Якщо є сучасні видання, то радянські можна вилучити. Наприклад, у повному виданні творів Лесі Українки 2021 року майже на тисячу сторінок більше, ніж у попередньому радянському виданні, яке теж вважалося повним.

Можуть лишитися у фонді книги світової класики в російських перекладах, якщо мають гарний стан, до часу, поки не буде відповідної кількості перекладів українською мовою.

За останні роки обсяги вилучених із фондів публічних бібліотек області документів у кілька разів перевищують обсяги оновлення фондів, що призводить до скорочення сукупного бібліотечного фонду.

Вилучення документів із фонду книгозбірень області, в т. ч. в сільських бібліотеках, у 2021 році перевищило надходження майже в 4 рази, у 2022 році – майже в 9 разів. Слід зазначити, що немає обмеження в нормативно-правових документах щодо кількісного списання документів, а є обмеження щодо суми списання, тобто в одному акті вилучені документи не мають перевищувати суми у 50 тис. грн.

За звітний період із загального обсягу фонду вибуло 358,68 тис. прим. документів, в т. ч. в сільських бібліотеках – 166,07 тис. прим., що свідчить: книгозбірні перевантажені зношеною та застарілою за змістом, дублетною, непрофільною літературою.

Аналіз обласного пілотного соціологічного дослідження «Ядро фонду публічних бібліотек територіальних громад» (2022 рік) показав, що у фондах бібліотек найбільше видань, які вийшли друком до 1991 року, тобто літератури радянського періоду. Якісний склад фонду визначених бібліотек не в повному обсязі задовольняє потреби користувачів: необхідно оновити енциклопедії, словники, довідники, поповнити фонд творами сучасних українських письменників.

Таким чином, потрібно звернути увагу на списання книг радянського періоду – до 1991 року – як застарілих та фізично зношених, за винятком документів, які є «ядром» бібліотечного фонду (видання краєзнавчого характеру, книжкові пам'ятки тощо).

Дану інформацію підтверджують середні показники якості бібліотечного фонду: обертаність – 1,1 раза, книгозабезпеченість – 17 книг на одного користувача, читаність – 18 книг. Незважаючи на великий обсяг списання документів, середньообласні показники, в порівнянні з минулим роком, майже не змінилися. На це вплинуло зменшення кількості користувачів (на 20,3 тис. осіб) та книговидачі документів (на 570,44 тис. прим.). Недовиконання основних показників відбулось через перебування бібліотекарів у відпустках за свій рахунок та у простої, великий відтік користувачів внаслідок військової агресії.

Інтенсивність використання фондів характеризує його обертаність. Низькі показники обертаності (0,5-0,6) мають бібліотеки: Великоандрусівської, Голованівської, Заваллівської, Злинської, Маловисківської, Мар'янівської, Новоархангельської, Новомиргородської, Онуфріївської, Пантаївської, Перегонівської, Підвисоцької, Піщанобридської, Суботцівської громад. Заклади перелічених територій мають високі показники книгозабезпеченості – від 28 до 60 книг. Даним бібліотекам необхідно звернути увагу на формування активної частини фонду та активізувати роботу з його очищення від літератури, що не користується попитом.

Актуальні фонди мають бібліотеки Благовіщенської, Глодоської, Гурівської, Знам'янської, Кропивницької, Новоукраїнської, Олександрівської, Олександрійської громад, про що свідчать показники обертаності (від 1,4 до 2,6 раза) та читаності (18-20 книг), що вище середніх показників по області.

Решта закладів громад, що не увійшли до попередніх переліків, мають продовжувати працювати над покращенням якості фонду та шукати додаткові джерела комплектування.

Слід відзначити, що бібліотеки Підвисоцької, Перегонівської, Пантаївської та Заваллівської громад протягом року не вилучили жодного документу.

Позитивною є тенденція зростання читацького попиту на україномовну літературу відповідно із збільшенням частки видань державною мовою. Про це свідчать показники книговидачі. Якщо у 2021 році видання російською мовою складали 33% від загальної книговидачі, то у 2022 році – лише 24%. Необхідно зазначити, що переважна частка видань радянського періоду, наявна у фондах бібліотек, надрукована російською мовою; здебільшого, це художня та популярна література прикладного характеру (рукоділья, кулінарія, ремесла тощо).

Таким чином, можна зробити висновок, що бібліотечні фонди поступово очищаються від непрофільної, дублетної, застарілої за змістом, зношеної літератури. Більше уваги приділяється комплектуванню фондів україномовними виданнями та їх популяризації, що позитивно впливає на

попит читачами вітчизняної продукції. Користувачі все більше цінують власну культуру, літературу, звичаї та традиції, це знаходить відображення у соціокультурних заходах.

Сподіваємось, що зміни, внесені до п. 19 Постанови Кабінету Міністрів України від 09.06.2021 року № 590 «Про затвердження Порядку виконання повноважень Державною казначейською службою в особливому режимі в умовах воєнного стану» щодо дозволу на передплату періодичних видань та закупівлю видань для поповнення бібліотечних фондів, допоможуть бібліотекам бути більш сучасними та актуальними.

Зібрання Андрія Іванка у фондах бібліотеки імені Дмитра Чижевського

Наталія Зеленська,
завідувач відділу
рідкісних та цінних видань
ОУНБ ім. Д.І. Чижевського

Фонд Обласної універсальної наукової бібліотеки ім. Д.І. Чижевського формувався протягом всього її існування – від перших 2,5 тисяч примірників, які були зібрані містянами для відкриття Єлисаветградської громадської бібліотеки у 1899 році, до сучасних надходжень за рахунок державного фінансування та подарунків від читачів, різних організацій та фондів.

Наразі фонд обласної книгозбірні складає близько 800 тисяч примірників. Відділ рідкісних та цінних видань, створений у 2002 році, є структурною одиницею бібліотеки. У фонді відділу – понад 22 тисячі примірників документів; це найстаріші та рідкісні видання від XIV ст. до наших днів. Є видання з Єлисаветградської громадської бібліотеки, бібліотек навчальних закладів, які існували у нашому місті наприкінці XIX – початку XX ст. і були передані бібліотеці після їх закриття. У двадцятих роках минулого століття до бібліотеки були передані залишки приватних зібрань, конфіскованих радянською владою з родинних маєтків відомих людей: К. Шимановського, В. Винниченка та інших.

Невелика за кількістю примірників, але цінна колекція книг Сергія Олексієнка – архітектора поштових станцій на острові Кюрасао. Його батьки виїхали з Єлисаветграда у 1900 році, коли Сергію було лише п'ять років, але у 1977 році Сергій Олексієнко заповів свою бібліотеку бібліотеці міста, в якому він народився.

Маємо книги з приватної колекції Дмитра Чижевського – відомого культуролога-славіста, філософа, літературознавця, релігієзнавця, лінгвіста, дослідника української і слов'янської літератур, історії культури, філософії, релігійної думки й слов'янської духовності. Його ім'я носить наша бібліотека.

Також у відділі зберігається відома в Україні і далеко за її межами колекція Олександра Ільїна.

Окрасою фонду бібліотеки є книги, подаровані письменником, літературним критиком, літературознавцем Володимиром Панченком; істориком і краєзнавцем Сергієм Шевченком, літературознавцем Леонідом Куценком та ін.

У 2021 році фонд відділу поповнився колекцією книг із зібрання заслуженого працівника освіти, кандидата педагогічних наук Андрія Борисовича Іванка. Це частина бібліотеки (понад 300 примірників), яку Андрій Борисович збирав протягом всього життя. Тематика зібрання – українські і зарубіжні твори, історичні, географічні, мистецькі та довідкові видання. Кожне з них ретельно опрацьовано, про що свідчать численні написи: від дати і місця придбання, дати прочитання до поміток і підкреслень у тексті.

Хронологія придбання видань – від початку навчання Андрія Борисовича на історичному факультеті Полтавського державного педагогічного інституту імені В. Г. Короленка до останніх днів життя.

Андрій Борисович згадував: «Попри завантаженість, я знаходив час для практично щоденних походів по численних книжкових магазинах Полтави, розташованих на вулицях Фрунзе, на Ленінградській («Букініст»), в районі центрального ринку. Вдавалося це шляхом граничної економії в харчуванні. Особливо подобався магазин «Кошалін», де я купив чимало гарних книжок, зокрема, монографію Гессена «Герцен против самодержавия», книги із популярної тоді серії «Пламенные революционеры», багато чого іншого. В тому числі 16-томну «Советскую Историческую Энциклопедию», «Історію міст і сіл» (Полтавська область) тощо. На момент закінчення вузу я зібрав бібліотеку, яка складалася з 1300 томів».

Серед рідкісних видань зібрання: перше видання наукової праці Івана Дзюби «Інтернаціоналізм чи русифікація» 1968 року, видання української діаспори: Степана Бандери, Аркадія Любченка – друга Миколи Хвильового, Григорія Костюка, Романа Колісника, Олеса Бердника, а також Джорджа Оруела й інших.

Окремо можна виділити видання з дарчими написами для Андрія Борисовича від українських письменників: Сергія Жадана, Володимира Шовкошитного, Богдана Козярьського, історика Анатолія Трубайчука, археолога Леоніда Залізняка та інших.

Книги з бібліотеки Андрія Борисовича Іванка позначені його екслібрисом.

У фонді бібліотеки також зберігаються понад 150 статей Андрія Борисовича в професійній та обласній пресі, його наукові роботи, методичні посібники для вчителів історії.

Ця колекція стане окрасою фонду відділу рідкісних та цінних видань бібліотеки Д. І. Чижевського. Видання з колекції експонуються на книжкових виставках та доступні для користувачів бібліотеки.

Документальна спадщина Анатолія Пивовара

Валентина Ногіна,
головний бібліотекар відділу краєзнавства
ОУНБ імені Д.І. Чижевського

Цього року йому виповнилося б 65 років з дня народження, проте минає рік, як відійшов у вічність Анатолій Васильович Пивовар – заслужений економіст України, краєзнавець та джерелознавець, дослідник історії Центральної України. Так склалося, що юнацьке захоплення дослідженням історії рідного краю прославило Анатолія Васильовича більше, ніж основна діяльність в апараті Верховної Ради України.

Анатолій Васильович Пивовар народився 4 квітня 1958 року в селі Деріївка Онуфріївського (нині Олександрійського) району Кіровоградської області. Поблизу села у той час велися археологічні розкопки Деріївського могильника. Можливо, цей факт підсвідомо вплинув у подальшому на зацікавленість хлопчика історією давнього минулого рідного краю.

Згодом родина Пивоварів переїхала до села Червона Кам'янка Олександрійського району, де пройшли дитячі та шкільні роки Анатолія. Важливу роль у його житті зіграв учитель географії, який привив хлопцю любов до краєзнавства. Участь юнака у численних шкільних, обласних та республіканських олімпіадах спонукала його вступати на географічний факультет одного з київських вузів. Проте доля розпорядилась дещо інакше: Анатолій Пивовар вступив на економічний факультет Київського Національного університету імені Т.Г. Шевченка та з відзнакою його закінчив; продовжив навчання в аспірантурі Інституту економіки АН УРСР, захистив кандидатську дисертацію, працював в установах Академії наук України та її Президії, у Міністерстві праці України, у Вищій атестаційній комісії України.

Анатолій Васильович згадував: «Коли працював у редакційно-видавничій раді Академії наук, запустив тритомник Яворницького (авт. – йдеться про «Історію запорозьких козаків»). А псевдонаукові монографії не пускав у друк, кому воно потрібне?».

Та краєзнавство «не відпускало» Анатолія Васильовича: приїжджаючи до рідного села, він часто зустрічався зі своїм вчителем, розпитував про історію краю, а повернувшись, багато читав, торував фонди наукових бібліотек столиці та інших міст України.

На початку 2000-их рр., за словами А. Пивовара, він «зрозумів, що в бібліотеках нічого немає, і вирішив копнути в архівах». Робота з архівними документами настільки захопила краєзнавця, що вже стала частиною його життя, адже кожен відпустку він проводив у читальних залах державних архівів Одеської, Кіровоградської, Херсонської та інших областей. Анатолій Васильович надсилав численні запити до історичних архівів інших країн, де, на його думку, могли зберігатись документи про історію Центральної України, і отримував архівні копії, які пізніше посіли почесне місце в його наукових дослідженнях.

У 2003 році А. Пивовар представив свою першу джерелознавчу працю «Поселення Задніпрських місць до утворення Нової Сербії в документах середини XVIII століття». Документи та авторські коментарі до них засвідчують, що на момент утворення Нової Сербії території, на яких вона постала 1752 року, вже були освоєні миргородськими козаками та включені до складу Миргородського полку під назвою «Задніпрські місця». Це дозволило абсолютно по-новому подивитися на історичне минуле краю.

Анатолій Васильович повернув нашому регіону не лише його історичну назву «Задніпрські місця», а й відкрив десятки знакових для Центральної України імен.

Ще одна заслуга А.В. Пивовара – повернення в Україну копій унікальних картографічних джерел XVIII століття.

2004 року праця А.В. Пивовара «Поселення Задніпрських місць до утворення Нової Сербії в документах середини XVIII століття» була високо оцінена в наукових колах Кіровоградщини. Професори Володимир Панченко та Леонід Куценко, історик і краєзнавець Костянтин Шляховий висунули фундаментальне дослідження Анатолія Васильовича на здобуття краєзнавчої премії імені Володимира Ястребова. Це було заслужене визнання глибокого дослідження талановитого історика.

Згодом були опубліковані інші роботи науковця: «Земельні банки Новоросійського краю», «Фонд Херсонської духовної консисторії: відомості про метричні записи 1780-1812 років», «Поселення Херсонської губернії за повітовими алфавітами 1856 року», «Карти і плани в джерелознавчих студіях Лідії Пономаренко (з описами картографічних джерел Інституту рукопису НБУ імені В.І. Вернадського та додатком відомостей про карти і плани з історії України в російських архівних та рукописних зібраннях)» тощо.

У 2015-2016 рр. А.В. Пивовар спільно з В.А. Сердюком започаткували краєзнавчий альманах «Інгульський степ. Краєзнавство – Родовід – Джерела», який став справжньою окрасою вітчизняної історичної регіоналістики. На сторінках альманаху було опубліковано кілька десятків наукових розвідок

Анатолія Васильовича, присвячених історії заселення та господарства Степової України, церковного життя краю, розподілу земель, адміністративно-територіального устрою у XVIII столітті та інші. Кожна робота добре проілюстрована документальними свідченнями, картами, планами, схемами.

Більшість матеріалів, підготовлених до друку та опублікованих А.В. Пивоваром, є абсолютно унікальними та введені ним до наукового обігу вперше.

Анатолію Васильовичу завжди були цікаві першоджерела. Публікуючи архівні витяги, він прагнув навчити читачів опрацьовувати такі документи; з цією ж метою вчений охоче редагував статті та наукові роботи молодих істориків.

В особистих колекціях краєзнавців зазвичай є величезна кількість матеріалів із тем, що їх цікавлять. Анатолій Пивовар – не виключення. В його особистій бібліотеці зібрані книги, картографічні матеріали, копії архівних документів, публікації науковців про історію Центральної України та Херсонської губернії, описи справ із державних архівів, фотодокументи та багато іншого.

Переглядаючи матеріали бібліотеки А. Пивовара, можна зробити висновок, що у вченого було багато задумів і планів, та невблаганна хвороба 27 червня 2022 року обірвала життя Анатолія Васильовича.

Родина А. Пивовара передала його книги, паперовий та електронний архів обласній універсальній науковій бібліотеці імені Д.І. Чижевського. У відділі краєзнавчої літератури книгозбірні у серпні 2022 року було відкрито Краєзнавчий кабінет Анатолія Васильовича Пивовара, де зберігаються його книги, рукописи наукових праць, статті, рецензії, тематичні добірки, копії мап XVIII-XIX століть тощо.

Більшість книг у бібліотеці краєзнавця – з історії України. Це твори М. Грушевського, О. Єфименко, Д. Яворницького, Н. Полонської-Василенко; «Архів Коша Нової Запорізької Січі» у 8-ми томах, збірники наукових праць з історії України, монографії істориків з дарчими написами Анатолію Пивовару, географічні енциклопедії, словники та довідники з різних галузей знань.

Архівна спадщина Анатолія Васильовича також відображає коло його наукових інтересів та вподобань, – політичні, економічні та культурні процеси, які відбувалися у XVIII столітті в басейні Тясмина, Омельника, Інгульця, Інгула, Сугоклеї, Висі, Синюхи, Сухого Ташлика, середньої та нижньої течій Дніпра та Південного Бугу, тобто на території, яку історики відносять до Центральної та Південної України. Завдяки подвижницькій роботі краєзнавця в архівосховищах України, Польщі, Франції та Російської федерації було виявлено тисячі унікальних документів та матеріалів, які

дозволяють по-новому підійти до вивчення історії Центральної та Південної України другої половини XVII – середини XX століття.

У фонді А. Пивовара містяться також копії маловідомих рукописів, мап, планів, схем, описів, подорожніх заміток. Працюючи над упорядкуванням найбільшого каталогу історико-картографічних матеріалів, що стосуються території України й зберігаються в колекціях вітчизняних та зарубіжних архівів і наукових установ, фондоутворювач склав робочу картотеку.

До дня народження Анатолія Пивовара Обласна універсальна наукова бібліотека імені Д.І. Чижевського започаткувала проєкт зі створення електронного архіву краєзнавця: на базі електронного корпусу документів, зібраних, опрацьованих або запланованих до публікації відомим знавцем процесів залюднення Півдня України у XVIII столітті, для фахових дослідників та зацікавлених любителів історії Центральної України на сайті бібліотеки розміщено інформаційний ресурс «ПивоварАрхів» (<https://library.kr.ua/pyvovar/>).

Неможливо стисло описати увесь пласт документальних матеріалів, які зібрав краєзнавець за життя. Очевидно, що Анатолій Пивовар, дивовижна людина, невгамовний та ґрунтовний дослідник, мав єдину ціль – відкривати, показувати людям землю, на якій вони живуть, розповідати про генетичний зв'язок із пращурами – те могутнє коріння, що живить наш дух сьогодні, в часи великих випробувань.

Для бібліотек територіальних громад

Методичні рекомендації до планування роботи бібліотек територіальних громад Кіровоградської області

Любов Циганкова,
завідувач науково-методичного відділу
ОУНБ ім. Д.І. Чижевського

Йде другий рік війни. Запровадження воєнного стану в країні, активні воєнні дії змінили умови роботи бібліотек та вплинули на їх діяльність, яка трансформується відповідно до викликів сьогодення. Бібліотеки стали не тільки інформаційними центрами громад, а й волонтерськими хабами, надаючи допомогу воїнам ЗСУ, територіальній оборони, всім тим, хто покинув власні домівки, рятуючись від війни. Тому для бібліотек залишаються нагальними продовження волонтерської діяльності, надання допомоги тим, хто її потребує.

Бібліотеки – це особливий простір, те місце, куди людям хочеться прийти, щоб отримати допомогу та знайти розраду у нелегкий час. Сьогодні ми маємо працювати на Перемогу, робити власний посильний внесок у її наближення. Але питання безпеки користувачів і самих працівників залишається для бібліотек головним. З цією метою використовуємо Методичні рекомендації щодо роботи закладів культури на підконтрольній Україні території з урахуванням безпеки відвідувачів, затверджені Наказом Міністерства культури та інформаційної політики України від 28 червня 2023 року № 349. З огляду на безпеку, бажано, щоб при бібліотеці були організовані і працювали курси з домедичної допомоги для місцевого населення.

Бібліотеки створюють Пункти незламності, які допомагають відвідувачам під час довготривалого відключення електроенергії знайти тепло, освітлення, мобільний зв'язок, інтернет, запас води, місце для відпочинку. Бібліотекам необхідно бути готовими до таких відключень.

Особливу увагу бібліотечні заклади приділяють інформаційній і психологічній підтримці родин, що опинилися далеко від власних домівок, а також мешканцям громад, застосовуючи різноманітні форми роботи: тренінги, майстер-класи, курси, заняття з арт-терапії, що сприяють зняттю психологічної напруги та стресу; різноманітні інформаційні години, екскурсії, які знайомлять ВПО з історією й традиціями краю, творчістю місцевих жителів.

Бібліотечні працівники продовжують допомогу ЗСУ плетінням маскувальних сіток, збором теплих речей для військовослужбовців, пошиттям одягу; проводять благодійні акції, ярмарки для збору коштів, формують пакети

з харчовими наборами й трав'яними чаями з лікарських трав, які самі збирають.

Незважаючи на складні умови воєнного стану, при плануванні роботи на 2024 рік бібліотеки мають вносити зміни у діяльність, активно розвивати ті напрями роботи, без яких сьогодні не можливо уявити сучасну бібліотеку – це вимога часу.

Бібліотеки як освітні центри й центри вивчення української мови для ВПО

При бібліотеках створюються клуби з вивчення української мови. Їх членами стають користувачі бібліотек, які прагнуть вдосконалити розмовну українську мову і ті, які тільки розпочали використовувати її у щоденному мовленні. Під час занять учасники дискутують на різноманітні теми; знайомляться з історією і культурою українського народу, а також творчістю українських письменників; оволодівають правилами нового правопису та граматики, нормами літературної мови. Окрім клубів української мови, у бібліотеках започатковують курси української мови, де під час занять учасники виконують практичні завдання, отримують рекомендації щодо їх виконання, навчальні матеріали тощо.

Головна запорука розвитку бібліотеки – визначення потреб користувачів. Публічні бібліотеки області мають працювати таким чином, щоб відповідати запитам громади. З цією метою бібліотекам необхідно проводити опитування, соціологічні дослідження. Шляхом проведення опитувань та бесід потрібно виявляти, що сьогодні актуально для користувачів бібліотеки, що їх цікавить, крім вільного доступу до інтернету.

Сьогодні читачеві хочеться відвідувати бібліотеку не тільки щоб почитати книги, а й щоб спілкуватися, навчатися, проводити дозвілля. З огляду на це потрібно облаштовувати нестандартні місця для таких потреб, наприклад: переобладнати простір бібліотеки для проведення інтерактивних занять, воркшопів, різноманітних курсів, обговорення книг, літературних конкурсів; створити книжкову фотозону; організовувати презентації книг місцевих авторів, кіносеанси, під час яких відвідувачі переглядатимуть фільми, зняті за мотивами творів українських письменників, а потім їх обговорюватимуть. На місцевому телебаченні потрібно регулярно висвітлювати проєкт з читання «Цікава книга в бібліотеці».

Вирішенню таких складних задач допоможе метод дизайн-мислення (Design Thinking), який забезпечує засади підходу до розв'язання проблем, що враховують потреби користувачів. Цей підхід використовується в багатьох галузях, а сьогодні бібліотекарі мають використати цей досвід з метою реалізації Стратегії розвитку читання. Метод дизайну мислення буде доречним та допоможе бібліотекам реально покращити життя мешканців територіальних громад; саме цей метод стане необхідним у створенні інноваційних та успішних бібліотечних послуг.

Важливі проєкти бібліотек, спрямовані на психоемоційну підтримку користувачів за допомогою книги та читання у теперішній непростий час.

Наприклад, проєкт «Книжка замість ліків», започаткований у Дніпровській ОУНБ ім. Первоучителів слов'янських Кирила і Мефодія, пропонує користувачам рекомендований список літератури «Книжкові рецепти від А до Я», складений з урахуванням їх емоційного стану (гніву, тривоги, втоми, розпачу). В рамках проєкту у бібліотеці відбуваються сеанси книготерапії «Душу лікує добре слово», організуються інтерактивні зустрічі для дітей, створено культурно-мистецький майданчик «Об'єднані читанням»; для віддалених користувачів діє мотиваційний онлайн-проект «Книга для душі».

Книга та читання в умовах воєнного стану

«Бібліотеки – це, насправді, теж зброя. Це той простір, який дозволяє формувати національний дискурс», – наголосив *Василь Кметь*, історик-медієвіст, архівіст, кандидат історичних наук, педагог, знавець книг та бібліотечної справи, автор понад 100 наукових статей, амбасадор українських бібліотек за кордоном.

Читання – одна з активностей, доступна всім під час війни. Це момент стабільності, який нагадує, що життя триває. Щоб відповідати статусу провідника у світі літератури, фаховий бібліотекар має постійно відслідковувати і видавничий ринок, і нові надходження у фонд бібліотеки, читати рецензії, літературознавчі матеріали. Особливо потребують таких знань нові працівники бібліотек, зокрема ті, які не мають гуманітарної освіти.

Бібліотекарі можуть оновлювати літературознавчі компетенції, використовуючи наступні видання: Українська літературна газета (<https://litgazeta.com.ua/>); ЛітАкцент (<https://litakcent.online/>); Читомо (<https://chytomo.com/>); ТСН. Книжки (<https://tsn.ua/books>); Блог Yakaboo (<https://blog.yakaboo.ua/>); ЧИТАЙ (<https://chytay-ua.com/>); Буквоїд (<http://www.bukvoid.com.ua/>). Життя (Українська правда) (<https://life.pravda.com.ua/culture/>) теж не оминає увагою цю тематику, поряд із матеріалами про актуальні події сучасного мистецтва, кінематографа, музики.

Про літературні стилі і жанри можна прочитати на ресурсі Buki (<https://buki.com.ua/news/literature-genres/>).

Про ефективні техніки читання розповідають такі ресурси: House of math (<https://www.houseofmath.com/uk/tutor-on-demand/blog/efektivni-tehniki-chitannya>); Пустунчик (<https://pustunchik.ua/ua/online-school/literature/shvydkochytannia-vchymosia-chytaty-shvydko>).

Нині публічні бібліотеки мають можливість сприяти підвищенню інформаційно-комп'ютерної грамотності користувачів, включно з дітьми та літніми людьми. З розвитком ІТ технологій, модернізацією бібліотек набуває популярності дистанційне бібліотечне обслуговування користувачів, завдяки якому вони мають можливість віддаленого доступу до численних інформаційних ресурсів. На базі публічних бібліотек реалізуються освітні програми для людей літнього віку, осіб з інвалідністю. Таким користувачам надається допомога в оволодінні навичками пошуку інформації в мережі «Інтернет». Для певної категорії користувачів також популярні онлайн-

консультації або навчальні відео з таких тем: як користуватись електронним каталогом, як створити електронну пошту.

Бібліотечні фонди

Бібліотеки мають поповнювати фонди, використовуючи всі джерела: подарунки видавництв, авторів, благодійних фондів, окремих організацій та приватних осіб; проведення акцій «Подаруй бібліотеці книгу».

Необхідно продовжувати активну роботу відповідно до Рекомендацій Міністерства культури та інформаційної політики України щодо актуалізації бібліотечних фондів у зв'язку зі збройною агресією російської федерації проти України.

Одним із пріоритетних напрямків роботи публічних бібліотек є бібліотечне краєзнавство. Воно надає закладам місцевого колориту та регіональної самобутності. Зараз бібліотеки можуть записувати інтерв'ю або життєві історії волонтерів, ветеранів, вимушених переселенців; збирати та зберігати матеріали з історії церков, сіл; легенди рідного краю, спогади репресованих, учасників ліквідації аварії на ЧАЕС, воїнів-захисників України. Всю інформацію можна відобразити на сайті бібліотеки, у розділі «Наші видання».

Розвиваючи традиції соціального партнерства культурно-просвітницького закладу, бібліотеки продовжують співпрацю з місцевою владою, спеціалістами служб для сім'ї, дітей та молоді, соціального захисту населення, пенсійного фонду, фахівцями-правознавцями, а також представниками громадських організацій, благодійних фондів, національних спілок України – журналістами й письменниками.

Ефективна робота бібліотеки можлива за умови постійного професійного розвитку її працівників. Фахівцям необхідно систематично відстежувати тенденції у розвитку бібліотек України, долучатися до онлайнових заходів, які організовують провідні бібліотечні заклади країни та області, ВГО Українська бібліотечна асоціація. Можна використати інформацію щодо курсів підвищення кваліфікації, яка вміщена на блозі НБУ ім. Ярослава Мудрого «Розвиваємось навчаючись» (публікація від 18 серпня 2023 року за посиланням: <https://oth.nlu.org.ua/?p=8094>).

Сьогодні бібліотекар не просто повинен володіти конкурентними компетенціями, а й мати креативні здібності. Він має бути і соціальним працівником, і психологом, і педагогом, і журналістом, і дизайнером контенту, і фотографом, і копірайтером, і менеджером, що організовує заходи. Використовуємо наших надійних помічників – книги, адже сьогодні є багато літератури для самоосвіти.

Одним із перспективних напрямів роботи бібліотек, що сприяє залученню позабюджетних коштів, є проектна діяльність. Вона дає додаткову фінансову підтримку для поліпшення матеріально-технічної бази, відновлення книгозбірень, упровадження інноваційних форм роботи, тому беремо участь у проектній діяльності. Ресурс для пошуку грантів: <https://lukl.kyiv.ua/resursi/resursy-dlya-poshuku-grantiv/>. Грантова діяльність є

по-особливому важливим інструментом для розвитку бібліотек. Участь у проєктах слугує чи не єдиною можливістю впевнено тримати курс на подальший якісний рівень роботи. По-перше, при проведенні постійних фокус-груп на виявлення потреб користувачів, бібліотекарі аналізують, куди спрямувати додаткові ресурси, аби розв'язати їхні нагальні потреби. Таким чином, бібліотекарі мають завжди знати, що наразі хвилює відвідувачів, які ідеї за їхньої підтримки користувачі хотіли б утілити в життя. По-друге, вкладення грантодавців у розвиток бібліотек не лише посилюють їх стійкість і спроможність, а й дозволяють запроваджувати нові послуги для клієнтів і готувати цікаві культурні продукти.

Бібліотеки будуть працювати над Стратегією післявоєнного розвитку закладів. Час на особистісному рівні кожному усвідомити, що відновлення та розквіт української культури багато в чому залежатиме не лише від держави і міжнародних партнерів, а й від нас самих.

Зорієнтуватись у необхідних напрямках роботи працівникам бібліотек допоможуть публікації: Тетяна Кушук. Кинуті війною виклики прийнято. І перетворено на можливості // Бібліотечна планета. – 2023. – № 2. – С. 14; Олена Білик. Особливості волонтерської діяльності в бібліотеках: міжнародний досвід та локальні вітчизняні практики // Бібліотечна планета. – 2023. – № 2. – С. 16-20, а також Методичні рекомендації щодо розроблення стратегічних програмних документів стосовно розвитку культури на регіональному та місцевому рівнях, затверджені Наказом Міністерства культури та інформаційної політики від 31.05.2023 року № 306; публікація на блозі НБУ ім. Ярослава Мудрого від 6 липня 2023 року «Методичні рекомендації, що будуть корисні для працівників сфери культури», посібник «Методичні рекомендації та алгоритми надання допомоги органам місцевого самоврядування у відновленні територіальних громад», доступний за посиланням: <https://ants.org.ua/recommendations-for-communities/>.

Нагадуємо, що книжковою столицею світу 2024 року стане французьке місто Страсбург.

«У непевні часи багато хто звертається до книжок як до притулку та джерела мрій. Дійсно, книжки мають унікальну здатність як розважати, так і навчати. Ось чому ми повинні забезпечити кожному доступ до знань і роздумів за допомогою книжок і читання. Тому щороку ЮНЕСКО визначає всесвітню столицю книги», – зазначила генеральна директорка ЮНЕСКО Одрі Азуле.

Страсбург зосередився на книжках із подолання викликів соціальної напруги та зміни клімату. Зокрема, на це спрямована програма «Читання для планети». Місто наголошує на здатності книжок заохочувати обговорення проблем довкілля та науки, а також зосереджує увагу на молоді як на рушії змін. Страсбург також відзначений за його літературну спадщину та діяльність з висвітлення багатьох мистецьких дисциплін – від музики до театру та ілюстрації. Рік святкувань розпочнеться 23 квітня 2024 року – у Всесвітній день книжки та авторського права.

Місто, визнане ЮНЕСКО Всесвітньою столицею книжки, зобов'язується сприяти популяризації книжок і читання для всіх вікових категорій і груп у межах національних кордонів і поза ними, а також організовує програму заходів на рік.

Десятиріччя, проголошені ООН

2022-2032 рр. – Міжнародне десятиріччя мов корінних народів (відповідно до рішення Генеральної Асамблеї ООН А / RES / 74 / 135);

2021-2030 рр. – Друге Десятиріччя дій з безпеки дорожнього руху (відповідно до рішення Генеральної Асамблеї ООН А / RES / 74 / 299);

2021-2030 рр. – Десятиріччя здорового старіння (відповідно до рішення Генеральної Асамблеї ООН А / RES / 75 / 131);

2021-2030 рр. – Десятиріччя з відновлення екосистем (відповідно до рішення Генеральної Асамблеї ООН А / RES / 73 / 284);

2021-2030 рр. – Десятиріччя науки про океан в інтересах сталого розвитку (відповідно до рішення Генеральної Асамблеї ООН А / RES / 72 / 73);

2019-2028 рр. – Десятиріччя миру в пам'ять про Нельсона Манделу (відповідно до рішення Генеральної Асамблеї ООН А / RES / 73 / 1);

2019-2028 рр. – Десятиріччя сімейних фермерських господарств (відповідно до рішення Генеральної Асамблеї ООН А / RES / 72 / 239);

2018-2028 рр. – Міжнародне десятиріччя дій «Вода для сталого розвитку» (відповідно до рішення Генеральної Асамблеї ООН А / RES / 71 / 222);

2016-2025 рр. – Десятиріччя дій Організації Об'єднаних Націй з проблем харчування (відповідно до рішення Генеральної Асамблеї ООН А / RES / 70 / 259);

2015-2024 рр. – Міжнародне десятиріччя осіб африканського походження (відповідно до рішення Генеральної Асамблеї ООН А / RES / 68 / 2370);

2014-2024 рр. – Десятиріччя сталої енергетики для всіх (відповідно до рішення Генеральної Асамблеї ООН А / RES / 67 / 215).

Міжнародний Календар ООН на 2024 рік, де вказані дати Всесвітніх днів і свят, можна знайти за посиланням:
<https://www.dilovamova.com/index.php?page=142&calendar=un&year=2024>.

Комітет з питань гуманітарної та інформаційної політики Верховної Ради України готує проєкт постанови про пам'ятні дати та ювілеї у 2024-2025 роках. Пропозиції мають відповідати таким критеріям: бути вагомими в громадсько-політичному житті країни; стосуватися України, її історії та території на загальнодержавному, а не локальному рівні. Дати треба вказувати за новим стилем. До переліку пам'ятних дат та ювілеїв увійдуть події, що починаються з 50 років. Для історичних подій і річниць організацій та установ обирають 25-річний інтервал: 50-річчя, 75-річчя, 100-річчя тощо. Для ювілеїв видатних людей – 10-річний інтервал. Також на державному рівні вшановуватимуть тих видатних особистостей, які відійшли у вічність, а за дату обиратимуть їхні дні народження. Такі норми містить Указ Президента «Про впорядкування відзначення пам'ятних дат і ювілеїв» № 1116/95 від 2 грудня 1995 року.

Національна бібліотека України для дітей пропонує довідкове видання «Пам'ятні літературні дати 2024 року». Воно містить інформацію про ювілейні та пам'ятні дати українських і зарубіжних письменників, художників-ілюстраторів, творчість яких користується популярністю серед юних читачів. Знайти видання ви зможете за посиланням: <https://chl.kiev.ua/Default.aspx?id=5289>.

Швидкоплинний час залишив нам чимало книжкових цінностей. Довголіття книги залежить від її читачів. У кожної книги свій характер, своя доля, свій шлях до читача. Є книги, які читають і перечитують, ними захоплюються, над ними розмірковують, у них вчаться життєвої мудрості. Хороші книги ніколи не старіють, їм дана вічна молодість та оновлення у часі.

Для відзначення ювілеїв книг у 2024 році можна використати видання, підготовлене Чернігівською обласною бібліотекою для дітей: Книги-ювіляри 2024 року : інформаційний дайджест / КЗ «Чернігівська обласна бібліотека для дітей» ; уклад., комп. верстка, набір та оформ. О. Дорохова. – Чернігів, 2023. – 16 с. (видання можна знайти за посиланням: https://chernihiv-lib.org.ua/_ld/1/184_-_2024_.pdf).

Комунальний заклад культури «Донецька обласна бібліотека для дітей» продовжує випуск щорічника «Славетний книжчин ювілей: книги-ювіляри 2024». Видання знайомить користувачів з творіннями як світової класики, так і творами, що тільки-но з'явилися на книжковому «небосхилі», але вже завоювали прихильність читачів. До уваги всіх зацікавлених – відомості про книги-ювіляри різних епох і континентів, жанрів і мов. Кожен може серед цього різноманіття обрати свої «святкові книжки». У виданні також наведено перелік періодичних видань України, які святкують ювілей наступного року, переглянути можна за посиланням: <https://bibliokids-mrpl.com.ua/images/2023/Yuviliary2024.pdf>. Інформацію про українських письменників-ювілярів 2024 року можна знайти за посиланням: <https://naurok.com.ua/ukra-nski-pismenniki-yuvilyari-2024-roku-359057.html>.

Робочий час 2024 року

Норма робочого часу на 2024 рік при 40-годинному робочому тижні (з урахуванням роботи у святкові дні) становить 2096 годин. Щорічна відпустка складає 24 робочі дні, тобто 192 години, на які робота не планується, тому робочий час для планування роботи на 2024 рік на одного працівника – 1904 години.

На період дії воєнного стану застосовуються Закон України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» від 15.03.2022 року № 2136-IX та Закон України «Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» від 24 лютого 2022 року № 2102-IX. Відповідно до Закону України «Про затвердження Указу Президента України «Про продовження строку дії воєнного стану в Україні» від 8 листопада 2023 року № 3429-IX воєнний стан в Україні продовжений ще на 90 діб – до 14 лютого 2023 року.

Норми Закону № 2136 мають пріоритет над Кодексом законів про працю України. Згідно із положеннями ч. 6. ст. 6 Закону України № 2136 не застосовуються норми ст. 53 (тривалість роботи напередодні святкових, неробочих і вихідних днів), ч. 3-5 ст. 67 (перенесення вихідного дня, що збігається з святковим чи неробочим...), ст. 71-73 (святкові і неробочі дні) КЗпП. У зв'язку з встановленням воєнного стану в Україні робота проводиться у святкові дні або може бути відміненою у разі його скасування, тому розрахунок робочого часу носить суто рекомендаційний характер, рішення про зміну графіку роботи, перенесення вихідних та робочих днів прийматиме безпосередньо роботодавець та адміністрація бібліотеки.

Звертаємо увагу на дати державних свят у 2024 році відповідно до Закону України від 14 липня 2023 року № 3258-IX «Про внесення змін до статті 73 Кодексу законів про працю України»: 1 січня – Новий рік; 8 березня – Міжнародний жіночий день; 1 травня – День праці; 5 травня – Великдень; 8 травня – День пам'яті та перемоги над нацизмом; 23 червня – Трійця; 28 червня – День Конституції; 15 липня – День Української Державності; 24 серпня – День Незалежності України; 1 жовтня – День захисників і захисниць України; 25 грудня – Різдво Христове.

Закликаємо висвітлювати матеріали з досвіду роботи бібліотек у групі «Бібліотеки Кіровоградщини» у фейсбуці.

Подавайте матеріали із досвіду роботи вашої бібліотеки для розміщення на сторінках професійної періодики «Бібліотечна планета» та «Бібліотечний форум».

Список використаних матеріалів

Амельченко Ю. С. Дизайн мислення: мета – розвиток читання в публічних бібліотеках Одещини [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://app.box.com/s/yj7ly7vayw7rgquc5kn0ev1eimczf8ra>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 22.11.2023.

Білик Олена Особливості волонтерської діяльності в бібліотеках: міжнародний досвід та локальні вітчизняні практики // Бібліотечна планета. – 2023. – № 2. – С.16-20.

Бойко Оксана. Бібліотеки Збаражчини: активна діяльність задля розвитку громади // Бібліотечна планета. – 2023. – № 1. – С. 21-24.

Горlach Поліна. ЮНЕСКО обрали книжкову столицю світу 2024 [Електронний ресурс] // «Суспільне культура»: [сайт]. – Режим доступу: <https://suspilne.media/culture/263032-unesco-obrali-knizkovu-stolicu-svitu-2024/> – Назва з екрана. – Дата звернення: 22.11.2023.

Комітет з питань гуманітарної та інформаційної політики розпочинає підготовку проекту Постанови про відзначення пам'ятних дат та ювілеїв у 2024-2025 роках: [Електронний ресурс] // Верховна Рада України – Режим доступу: https://www.rada.gov.ua/news/news_kom/239160.html. – Назва з екрана. – Дата звернення: 22.11.2023.

Книжковий наступ: промоція книги та читання в умовах воєнного стану [Електронний ресурс] // «Бібліопазли»: [блог]. – Режим доступу: https://bibliopazlu.blogspot.com/2023/08/blog-post_16.html?fbclid=IwAR1IdZWmuaMEvWjD0x970Kakkvy5PO2g6HdRU3l_rrz – Назва з екрана. – Дата звернення: 22.11.2023.

Кушук Тетяна. Кинуті війною виклики прийнято. І перетворено на можливості // Бібліотечна планета. – 2023. – № 2. – С. 12-14.

Ресурси про літературу для бібліотекаря [Електронний ресурс] // «Методична служба публічних бібліотек Києва»: [блог]. – Режим доступу: <http://olga-methodlibkyiv.blogspot.com/2023/08/blog-post.html> – Назва з екрана. – Дата звернення: 22.11.2023.

Сербін Олег. Бібліотеки в умовах реальної безумовності: практичні рефлексії у підсумках тривалості процесу // Бібліотечна планета. – 2023. – № 2. – С. 4-6.

Сербін Олег. Паростки бібліотечних намірів в озимості реальних сподівань // Бібліотечна планета. – 2023. – № 1. – С. 4-6.

Харчук Лариса. Культурна трансформація від міських бібліотек // Бібліотечна планета. – 2023. – № 1. – С. 17 – 20.

Батьківські клуби як центри родинного спілкування в територіальних громадах області

Любов Дубина,
головний бібліотекар
науково-методичного відділу
ОУНБ ім. Д.І. Чижевського

Сім'я є основою суспільства. Взаємодія бібліотеки і сім'ї дозволяє залучити батьків у виховний, освітній процес, підвищити їх педагогічну

компетентність з основ виховання, гармонізувати дитячо-батьківські взаємини.

Щоб цього досягти, потрібні відповідні нові підходи, інтерактивні форми взаємодії: сімейні клуби, дитячо-батьківські проєкти, родинні вітальні, проведення спільних заходів, майстер-класів тощо.

Найбільш ефективною формою взаємодії родини і бібліотеки на Кіровоградщині стали Батьківські клуби. Основна ідея клубу – навчити батьків розуміти особливості своїх дітей, вибирати способи взаємодії з ними, тобто бути успішними батьками успішних дітей.

Починаючи з грудня 2022 року за проєктом Дитячого фонду ООН (ЮНІСЕФ) «Швидке реагування в Кіровоградській області для задоволення потреб дітей та їхніх опікунів, у тому числі внутрішньо переміщених осіб, які постраждали внаслідок війни в Україні», що реалізується у партнерстві з Благодійним фондом «Безпечне майбутнє», у головних публічних бібліотеках 24 громад області створені 25 Батьківських клубів. Розподіл такий: 10 клубів знаходяться на території міських громад, 10 – на території селищних громад та 5 – у сільській місцевості.

Більшість заходів проводилися спільно для батьків з дітьми. Якщо тема стосувалась лише батьків, то для дітей окремо організовували майстер-класи.

Заходи, спрямовані на підтримку сімей з дітьми, планувалися щомісячно – одна нова тема на тиждень. Засідання відбувались 4 рази на місяць. Протягом 6 місяців було розглянуто 20 тем різного спрямування. На 01.07.2023 року проведено 601 засідання, які відвідали 11035 осіб. Серед учасників доросла категорія складає 6474 особи (59%), серед них чоловіків лише 10,5%. Діти складають 4561 особу (41% від загальної кількості учасників). Слід зазначити, що хлопчики більш активно долучались до діяльності клубів – 48% від загальної кількості дітей.

Активними учасниками батьківських клубів є сім'ї з числа внутрішньо переміщених осіб. До заходів долучилося 1036 внутрішньо переміщених осіб (9% від загальної кількості учасників). Не залишалися осторонь спілкування особи з інвалідністю: у заходах взяли участь 190 осіб (майже 2% від загальної кількості учасників).

При виборі теми засідання обов'язково враховувалися інтереси батьків і дітей. Це дало можливість батькам зорієнтуватися в проблемних питаннях виховання і розвитку дитини, підготуватися до зустрічей, поділитися досвідом сімейного виховання. З часом у бібліотеках згуртувався постійний, сталий склад батьків, що не бояться навчатися самі, розвиватися та зростати разом зі своїми дітками.

Форми роботи клубів різні і залежать від теми, складу учасників – це круглі столи, зустрічі з фахівцями, тренінги, години спілкування, інформаційні години, практичні поради, години застереження, діалоги довіри, батьківські дебати, інтерактивні спілкування та багато інших.

Просвітницько-профілактичні засідання батьківських клубів користуються популярністю серед батьків з дітьми і щотижня збирають

чимало охочих відвідати цікаві зустрічі з лікарями, педагогами, психологами, логопедами, хореографами, представниками правоохоронних органів, членами Товариства Червоного Хреста тощо.

Теми засідань батьківських клубів, запропоновані донором, умовно можна розділити на блоки: правила безпеки в умовах військового стану, здоровий спосіб життя, психологічна взаємодія батьків та дітей, розвиток художньо-естетичного виховання. Війна змушує всіх адаптуватись та змінювати звичну поведінку, адже кожної хвилини може початись повітряна тривога чи артобстріл.

Мінна безпека – важлива тема сьогодення. Після повномасштабного вторгнення російської федерації проблема мін і вибухонебезпечних залишків війни набула особливої гостроти. Вибухонебезпечні предмети становлять смертельну загрозу для населення. Агресор спрямовує військові злочини навіть проти українських дітей – загарбники свідомо мінують іграшки та блискучі предмети, які приваблюють увагу. Дорослі, особливо батьки, повинні бути готові захистити себе і дітей. Правилам безпеки у військовий час були присвячені теми засідань батьківських клубів: «Про нерозірвані боєприпаси», «Правила безпечної поведінки», «Мінна безпека». На заходи з даних тем бібліотекарі запрошували місцевих фахівців управління Державної служби України з надзвичайних ситуацій (ДСНС) у Кіровоградській області, які знайомили батьків та дітей з різними видами мінних небезпек, розглянули способи збереження життя при виявленні даних предметів, звернули увагу присутніх на правила поведінки та алгоритм дій при виявленні небезпечних та підозрілих предметів. Мета кожного проведеного заходу – донести знання та інформацію, що допоможуть зберегти власне життя та близьких.

Так, у бібліотеці для дорослих ім. С.В. Шеврякова Голованівської селищної ради та у Новопраській публічній бібліотеці учасникам засідання батьківського клубу на тему «Мінна безпека» фахівці ДСНС представили муляжі вибухонебезпечних предметів та ознайомили з їх класифікацією. Можливість потримати муляжі в руках надала змогу краще зрозуміти, як вони працюють.

У Новопраській публічній бібліотеці представник ДСНС розповів про те, як здійснює з колегами розмінування територій, зокрема з використанням сучасних технологій, які дозволяють більш ефективно та безпечно здійснювати цю роботу. Бібліотекарі закладу підготували демонстраційні відео, які допомагали гостям заходу зрозуміти, як уникнути небезпеки. Інтерактивність заходу, можливість потримати муляжі мін та отримати безкоштовні буклети з правилами безпеки зробили його особливо цікавим і таким, що запам'ятався.

Цікаво пройшов урок «Мінна безпека» для маленьких учасників у Новгородківській публічній бібліотеці. Для них бібліотекарка провела навчально-розважальну гру «Провідник безпеки». Діти відгадували загадки у формі коротких віршиків про мінну безпеку, що допомогло дошкільнятам запам'ятати правила в цікавій та розважальній формі. Також діти переглянули

тематичний мультимедіа про міни та боєприпаси, навчалися, як поводити себе, якщо раптом побачиш підозрілий предмет.

Годину застережень «Дивись під ноги! Дивись, куди ідеш!» провели у Центральній публічній бібліотеці Онуфріївської селищної ради. Присутнім цікаво та змістовно пояснили, як розрізняти вибухонебезпечні предмети, які знаки попереджають про них, як дотримуватись правил безпечної поведінки. Учасники засідання отримали тематичні листівки. На завершення зустрічі діти розфарбовували розмальовки, які застерігають від небезпеки та вказують на попереджувальні знаки, що рятують життя.

Під час проведення семінару-практикуму «Правила безпечної поведінки» у Світловодській центральній міській бібліотеці фахівець навчально-консультаційного пункту м. Світловодська навчально-методичного центру цивільного захисту та безпеки життєдіяльності Кіровоградської області ознайомив присутніх з різними видами вибухонебезпечних предметів, алгоритмом дій в разі їх виявлення, номерами телефонів виклику всіх служб екстреної допомоги. Під час проведення заходу були використані різноманітні техніки: ситуаційні ігри, презентації, обговорення в колі, практична робота в малих групах та дослідження різних випадків у небезпечних обставинах. Учасники застосовували роздаткові матеріали з теми, довідкову літературу, що дало можливість самостійно вивчати матеріал.

Такі заходи для дітей та батьків корисні та пізнавальні не лише під час воєнного стану, а й залишатимуться актуальними ще довго і після закінчення бойових дій в нашій країні.

Важливу інформацію отримали батьки на засіданнях клубів за темами: «Вікові зміни на різних етапах дорослішання», «Сексуальне виховання дітей», «Здорове харчування дитини», «Особиста гігієна дитини». Вони дізналися про те, як розвиваються діти, які сюрпризи можуть зустрітися їм на шляху дорослішання, як підготуватися до цих змін та підготувати до них дитину.

Батьки, дідусі й бабусі, опікуни, прийомні батьки – усі, хто замислюється про майбутнє дітей і підлітків, мають усвідомлювати важливість статевого виховання для збереження їхнього здоров'я. Відсутність знань, вміння вибудовувати взаємини, безвідповідальність, схильність до імпульсивних вчинків можуть завдати непоправної шкоди здоров'ю підлітка, сплутати його життєві плани, призвести до розчарування та підірвати віру в себе. Дані питання обговорювалися з лікарями, психологами, вчителями основ безпеки життєдіяльності. Батьки мали можливість обмінятися досвідом та подискутувати з приводу тієї чи іншої думки.

Наприклад, у Катеринівській сільській бібліотеці на заході «Здорове харчування дитини» поінформували батьків про правильний вибір споживчих товарів, здоровий спосіб життя. В ході заняття учасники створили карту подорожі та спільний раціон здорового харчування, провели таємне анкетування, змагалися у висловлюваннях про харчування.

Щоб підвищити психологічну компетентність батьків, попередити причини, які ведуть до порушень у розвитку та поведінці дітей, допомогти

батькам самостійно розв'язувати проблеми і конфлікти, що виникають у стосунках з дітьми, набути навичок конструктивного спілкування з дітьми, допомогти батькам побачити свою ситуацію іншими очима, необхідно організовувати зустрічі з психологами. На засіданнях батьківських клубів такі питання висвітлювалися за темами: «Управління стресом», «Як стабілізувати себе», «Як допомогти дитині, яка перебуває в стресі», «Як розв'язувати конфлікти», «Що приховується за складною поведінкою дитини», «Виховання без насильства», «Сучасні ризики в житті підлітка: як почати розмову», «Батькам про булінг: сутність, причини. Відповідальність», «Прив'язаність у житті дитини: типи і форми», «Подолання залежності дитини від гаджетів», «Як попередити емоційне вигоряння».

У комунальному закладі «Центральна бібліотека» Олександрівської селищної ради створено батьківський клуб «Родинне коло», заходи якого подобаються і дорослим, і малечі. «Стрес: шляхи подолання» – так називалося одне із засідань «Родинного кола». Люди переживають стрес по-різному. Психолог запропонувала опитувальник, щоб кожен зміг оцінити, наскільки стресові події відобразилися на їхньому психологічному стані, озвучила корисні поради, які допомагають упорядкувати психологічний стан і навчають боротися зі стресом під час війни. Батьки ознайомилися із пам'яткою «Самопоміч», а дітям запропонували розмальовки-антистрес, так як сам процес малювання діє на людину на кшталт медитації. Такий формат дозволив одночасно працювати над одним малюнком кільком учасникам, а атмосфера спокою і затишку, спільна творчість зближувала і звільняла від комплексів.

Учасники клубу «Теплий дім», що створений у «Центральній публічній бібліотеці» Новомиргородської міської ради, з цікавістю прослухали інформацію психолога під час засідання на тему «Управління стресом». Фахівчиня продемонструвала присутнім антистресові техніки – техніку правильного дихання, роботу з кольорами в арттерапевтичних вправах; надала рекомендації про перші дії людини під час складних психологічних моментів. Психолог наголосила: основне завдання дорослих – допомагати дітям та підтримувати їх в непростих стресових моментах; навчила, як підходити до проблеми з різних боків, відрізняти головне від другорядного, готувати себе до будь-яких неочікуваних подій, намагатися зрозуміти інших. Такі поради беззаперечно допоможуть батькам у вихованні, адаптації дітей до різних життєвих та стресових ситуацій.

В рамках роботи батьківського клубу у Вільшанській селищній публічній бібліотеці цікаво і змістовно пройшов захід «Як розв'язувати конфлікти, як їх уникати?», що відбувався у вигляді презентації з елементами тренінгу. Попередньо було проведено опитування «Конфлікти. Які їх наслідки? Чи вважаєте ви це питання актуальним?». Учасники обговорювали питання, як підтримати себе та близьких, керувати емоціями в складні часи, вгамувати біль і знайти себе в нових життєвих умовах. Під час проведення заходу виконували вправи «Асоціативний куш», «Намалюй конфлікт», «Як ви думаєте?», «Закінчи речення», що допомагали шукати шляхи виходу з

конфліктів, причини погіршення стосунків між батьками та дітьми і їх наслідки у сім'ях. Не менш цікавою була робота в групах, де виконувалася вправа «Мої дії в конфлікті» із застосуванням техніки «Я-висловлювання». Учасники зустрічі отримали багато корисних порад щодо розв'язання життєвих труднощів та проблем, особистісного зростання, покращення самопочуття та поглиблення саморозуміння. Бібліотекарі запропонували присутнім ознайомитись із літературою психологічної тематики із фондів бібліотеки.

Батьківський клуб міської центральної бібліотеки Знам'янської міської ради тісно співпрацює з психологами Міжнародної гуманітарної організації «Лікарі без кордонів». Вони допомагають членам клубу стабілізувати психологічний стан і навчитися боротися зі стресом під час війни, яким би непростим не здавалося це завдання. Конфлікти в колективі, сімейні сварки, дрібні неприємності приводять до перманентної втоми від усього на світі. Але коли втома накопичується – зникає мотивація, втрачається інтерес до роботи і до життя. Активне життя в сучасному суспільстві виснажує людей фізично, сприяє емоційному вигоранню або стресу. Саме цій темі була присвячена психологічна консультація «Симптоми емоційного вигорання». На засіданні клубу використовувались активні форми роботи, такі як мозковий штурм «Емоційне вигорання – це ...», а за допомогою цікавих прикладів психологиня доступно розповіла про синдром професійного вигорання, його стадії та наслідки. Вправа «Мій рецепт запобігання синдрому емоційного вигорання» визначила прийнятні для кожного способи вивільнення негативних емоцій. Під час обговорення учасники ділилися своїми пропозиціями та створили перелік загальноприйнятих методів боротьби із синдромом емоційного вигорання. Дружня атмосфера та професійні поради допомогли зробити висновок: важливо звертати увагу на позитивні моменти життя і вміти бути вдячними за них.

Нетрадиційний спосіб релаксації і відновлення, зняття напруги запропонували батькам та дітям в Олександрійській центральній міській бібліотеці для дітей. На прохання учасників Батьківського клубу засідання провели у форматі тренування з йоги «Шлях до себе». Присутні отримали від тренерки поради, як за допомогою йоги можна боротися зі стресом, стабілізувати емоційний стан, зміцнити здоров'я, зрозуміти принципи єднання людини з природою, своїм вищим «Я» та з самим собою. Тренерка зробила акцент на асани, які допомагають позбутися тривожності, а також сприяють зменшенню стресів у нашому житті. За її переконанням, «йога – це, насамперед, розвиток і душі, і тіла, вона включає і фізичне навантаження, і духовну практику. Одним вона допомагає зрозуміти себе та світ, іншим – позбутися агресії та зайвих кілограмів. Вона і для дітей, і для дорослих, і для струнких, і для гладких, для новачків і досвідчених. Для суглобів і хребта. Йога – захопливий шлях до самого себе, мистецтво жити у злагоді з собою і навколишнім світом, керувати тілом та думками».

У кожній дитині є надзвичайний талант, і завдання дорослих – створити світ, який дасть змогу його розкрити! Кожна дитина може стати успішною, якщо буде впевнено розвивати свої здібності в любові та участі батьків, які докладають максимум зусиль, щоб розвивати та допомогти реалізувати талант власної дитини на 100%.

Більше дізнатися про те, як розпізнати талант дитини та розвинути його, в якому віці проявляються здібності, батьки змогли на зустрічах: «Як розвивати таланти дитини», «Арт-терапія: як розмовляти з дитиною про мистецтво». До участі запрошували митців декоративно-ужиткового мистецтва.

Така зустріч відбулася на одному із засідань батьківського клубу комунального закладу (КЗ) «Гайворонська міська публічна бібліотека» Гайворонської міської ради, де батьки отримали багато корисних та цікавих порад. На засіданні батьки дізналися, що задатки і здібності можна виявити за допомогою спостереження за малюком чи підлітком. З поведінки дітей легко виявити музичні здібності, художній талант, артистичність, схильність до спорту та інше. На підвищене візуальне сприйняття світу вказують інші особливості поведінки. Поки батьки навчалися розпізнавати таланти, діти брали участь у майстер-класі з виготовлення казкових кольорових квітів, розвиваючи таким чином власні творчі здібності.

Під час проведення години порад «Талант свій не ховай, його цінуй та розвивай» у КЗ «Центральна публічна бібліотека Компаніївської селищної ради» провели анкетування на тему «Таланти дитини: як їх виявити», створили «Портрет обдарованої дитини» та «Ланцюжок розвитку таланту» (природні задатки – інтереси – схильності – здібності – талант). Учасники заходу дійшли висновку, що розвиток таланту та його «утримання» – спільна робота батьків і дітей, яку не можна перетворювати в тягар і обов'язок. В той час, коли батьки навчалися, переселенка з Донеччини провела для дітей майстер-клас з ліплення святкового декору до великоднього кошика.

А працівники КЗ «Центральна публічна бібліотека» Новоархангельської селищної ради на захід «Розвиток талантів дітей» запросили творчих людей – викладачів музики, живопису. Усіх присутніх зацікавили ігри на розпізнавання різноманітних звуків, музичних інструментів: учасники разом намагалися відтворити їх. Далі відбувся невеличкий концерт, на якому найменші учні школи естетичного виховання та учасники гуртків Будинку творчості демонстрували свої музичні таланти. Для більшості з них це були перші публічні виступи, тож до бібліотеки прийшли батьки та рідні дітлахів, щоб їх підтримати. Постійні учасники Батьківського клубу теж підготувалися і продемонстрували власні таланти. Крім цього, учасникам клубу розповіли про історію живопису, вони дізналися, що малювання дуже корисне для розвитку дитини, а батьки мають підтримувати розвиток таких здібностей. Маленькі учасники навчилися нової техніки малювання – «монотипія».

Чергове засідання Батьківського клубу у формі години спілкування «Мої позитивні якості, таланти та уміння» відбулося в Благовіщенській міській

публічній бібліотеці для дорослих. Бібліотечні працівники спільно з керівниками гуртків «Чудо-палітра», «Рукоділья», «Природа і фантазія», «Сувенір» Благовіщенського центру дитячої та юнацької творчості провели цікаві вправи та ігри на виявлення умінь та здібностей дітей. Гра «Супер» визначила, хто що гарно вміє робити (потрібно стати в коло, по черзі по одному вийти в середину і розповісти про свої якості, уміння, наприклад: я умію танцювати, я гарно допомагаю мамі... У відповідь всі відповідають разом – «супер» і піднімають вгору великий палець). Вправа «5 моїх гарних якостей» (на намальованій долоні руки написати своє ім'я, а на кожному пальчику – свої найкращі якості) допомогла учасникам проаналізувати власні якості під час обговорення:

- Чи легко було виконати завдання?
- Які якості сподобались найбільше?
- Чи потрібні вам ці якості, чому?
- Як вони допоможуть вам у житті?
- А чи може людина мати негативні якості, які?
- Чи приносять негативні якості радість нам та оточуючим, чому?

Підвела підсумки обговоренню вправа «Продовжуй речення»: потрібно було продовжити речення «я хочу позбавитись...» або «мені не подобається в собі...». На завершення заходу присутні заспівали пісню «Ой у лузі червона калина» та гімн України.

В невимушеній теплій атмосфері спілкування відбулося засідання батьківського клубу в Новоукраїнській центральній бібліотеці за темою «Як не прогавити талант дитини?». Працівники бібліотеки й запрошені на захід фахівці та майстри своєї справи – викладачі Новоукраїнської дитячої музичної школи, керівниці гуртків «Чарівні візерунки» і «Оберіг» місцевого центру дитячо-юнацької творчості «ЗОРІТ» – порадили, як не прогавити момент пізнання, а в подальшому розкриття нахилів, здібностей, обдарувань дитини, як всіляко сприяти розвитку цих здібностей, а також поділились інформацією про власні захоплення і вподобання. Цікавим та приємним моментом для присутніх стала презентація талантів дітей: вокал, власні малюнки та інші художні вироби, наприклад, виконані в скульптурно-панчішній техніці.

Кожен із нас у своєму житті стикається з різноманітними проблемами, які можуть викликати негативні почуття – роздратування, страх, занепокоєння, нерозуміння, сумніви, образу чи злість. Як же побороти такий стан або просто покращити свій настрій? Учасники чергового засідання батьківського клубу, що відбувся в філії «Дитяча бібліотека» КЗ «Публічна бібліотека» Кетрисанівської сільської ради через малювання та ліплення з пластиліну намагались виплеснути, вималювати весь накопичений стрес, щоб поліпшити стан свого здоров'я. Результатом арттерапії стало відчуття полегшення, задоволеності власним емоційним станом.

Активність жителів громад у діяльності батьківських клубів у бібліотеках показала, що така робота необхідна. Вона згуртувала місцеве

населення, підняла престиж бібліотеки, демонструючи, що в книгозбірні можна не лише читати книги, а цікаво й корисно проводити дозвілля.

Робота батьківських клубів продовжується. У планах подальших зустрічей – обговорення таких актуальних питань: «Безпечне спілкування в інтернеті», «Етика спілкування в інтернеті», «Діти в інтернеті: кібербезпека», «Батьківський контроль» та багато інших тем.

Робота бібліотек Кіровоградської області з формування здорового способу життя мешканців громад

Оксана Завіна,
завідувач відділу документів
з питань медицини
та охорони здоров'я
ОУНБ ім. Д.І. Чижевського

Здоров'я суспільства є одним з найважливіших чинників економічного розвитку країни, передумовою соціального благополуччя та успішного функціонування держави. Стан здоров'я населення сучасної України має тенденцію до погіршення, що спричиняється посиленням негативного впливу екологічних, економічних, соціальних та інших факторів. Особливо загрозливим для нашої країни є погіршення стану здоров'я молоді. Зокрема, показниками цього погіршення є високий рівень захворюваності на ВІЛ/СНІД, збільшення кількості молоді, яка курить, вживає алкоголь та наркотики.

Незважаючи на прийняття цілої низки важливих документів (Закон України «Основи законодавства України про охорону здоров'я», Державна програма «Репродуктивне здоров'я нації», «Концепція (основи) державної політики України щодо алкоголю та наркотиків», «Про національну доктрину розвитку фізичної культури і спорту», «Про затвердження положення про центри фізичного здоров'я населення «Спорт для всіх», «Про концепцію розвитку охорони здоров'я населення України» тощо), сьогодні маємо незадовільну ситуацію – низьку народжуваність, зростання смертності, скорочення середньої тривалості життя, а також зростання та поширення хвороб. Причинами такого стану є те, що сучасна соціальна політика у сфері здоров'я в основному орієнтована на пошук шляхів поліпшення якості медичного обслуговування, а не на формування здорового способу життя як основного способу збереження і зміцнення здоров'я людини. Змінити ситуацію здатна ефективна система виховання та просвіти, яка спирається на культуру, духовність і моральність людини. Проблема орієнтації населення, сучасних дітей та молоді на здоровий спосіб життя є досить актуальною. Освітня робота в цьому напрямку набуває зараз особливо важливого значення, і бібліотека не тільки не залишається осторонь цієї проблеми, але й є однією з авторитетних структур, яка на основі партнерства з усіма зацікавленими

інституціями бере на себе ініціативу і відповідальність за інформаційне просвітництво населення.

Сьогодні бібліотека – найбільш доступний публічний інформаційно-просвітницький простір, який має ресурси для комунікації та впливу на мешканців громади. Книги, місце для проведення заходів, можливість запрошувати до співпраці спеціалістів дає змогу книгозбірням бути лідерами просвіти в питанні громадського здоров'я.

Популяризація літератури

Діяльність бібліотек неможливо уявити без популяризації літератури. Книга з давніх-давен була способом отримання необхідної інформації, і сьогодні за допомогою спеціалізованих видань можна набути не лише нові знання, але й сформувати необхідні навички, цікаво та пізнавально провести час. Науково-популярні видання про правильне харчування, фізичну активність, психологічне здоров'я допомагають краще зрозуміти, як допомогти своєму тілу, щоб краще себе почувати, як правильно виконувати фізичні вправи, навчитись відчувати свій організм та насолоджуватись життям.

Традиційною формою роботи бібліотек з популяризації книг про здоровий спосіб життя та профілактику шкідливих звичок є різноманітні книжкові виставки з даної теми: -застереження, -поради, -роздуми, -дискусії, -демонстрації, які зазвичай організують до таких дат: Всесвітній день здоров'я, Міжнародний день боротьби зі зловживанням наркотиками, Всесвітній день боротьби зі СНІДом та Всесвітній день боротьби з тютюнопалінням.

Всесвітній день боротьби зі СНІДом – важлива нагода для підвищення поінформованості молоді, широких верств населення про проблеми ВІЛ/СНІДу, проблеми людей, які живуть з вірусом імунодефіциту людини. Всесвітній день боротьби зі СНІДом проходив в Україні під гаслом: «Війна і ВІЛ – виклики часу. Давайτε перемагати разом!». Через війну епідеміологічна ситуація з поширенням ВІЛ в Україні погіршилася. Бібліотекарі зробили свій внесок у боротьбу з ВІЛ – попри війну інформували громади про заходи профілактики, адже значно простіше уникнути ВІЛ-інфікування, ніж вилікувати СНІД. Тож бібліотечні працівники здійснювали активну інформаційно-просвітницьку роботу серед дітей та підлітків – проводили огляди виставок, уроки-застереження, відеоуроки, інформаційні та пізнавальні години, диспути.

Так, в Йосипівській сільській бібліотеці-філії (Благовіщенська територіальна громада, далі – ТГ) проведено цикл заходів для учнів школи: вікторина «Міфи і факти про ВІЛ/СНІД», бібліомікс «STOP – наркотик! NO – СНІД», презентація відеоролика «Молодь – проти СНІДу». Учні ознайомились з матеріалами книжкової виставки-консультації «Наркотикам – ні!». У Вільхівській сільській бібліотеці-філії цієї ж громади спільно з фельдшером В. Жилкою проведено годину здоров'я «Бережи себе для життя» для учнів 9-11 класів.

У бібліотеках Благовіщенської громади вдало розкрила тему виставка-проблема «Поруч зі мною хворий на СНІД: відвернутися чи простягнути руку?». Виставки-застереження підготували бібліотекарі Новомиргородської й Помічнрянської ТГ – «Не дай СНІДу шанс», «Вибір є завжди і в кожного з нас», «Чи бути здоровим – вирішуєш ти!». У центральній публічній бібліотеці Компаніївської селищної ради протягом дня користувачі мали змогу переглянути виставку-роздум «Про СНІД: вкотре і відверто».

У сучасному суспільстві почали загострюватись проблеми, пов'язані з тютюнопалінням, вживанням наркотиків та алкоголю. Ці звички швидко поширюються серед юнацтва, студентської молоді. Неусвідомлення того, що такі вподобання є серйозною загрозою для здоров'я, негативно позначається на їхньому психічному і фізичному стані, стає перешкодою до успішного навчання, творчої активності й високої працездатності. Тож бібліотекарі приділяють значну увагу висвітленню проблем алкогольної, наркотичної залежності та інших шкідливих звичок.

У бібліотеках області організовувались виставки-застереження: «Ейфорія може закінчитись смертю: наркоманія», «Алкоголь руйнує здоров'я людини» (Помічнрянська ТГ), «Молоді про СНІД» (Тишківська ТГ); виставки-протести: «Скажи наркотикам: ні!» (Первозванівська ТГ); виставки-проблеми: «Поруч зі мною хворий на СНІД: відвернутися чи простягнути руку?», «Ейфорія може закінчитись смертю» (Благовіщенська ТГ).

Куріння у наш час перетворилося на масову «епідемію», яка завдає значної шкоди здоров'ю. ВОЗ застерігає населення планети: нікотиноманія – одна з найбільш поширених епідемій за всю історію існування людства, що стоїть в одному ряду з алкоголізмом і наркоманією, тому важливо проводити постійне інформування жителів громади про небезпеку тютюнопаління.

До Всесвітнього дня боротьби з тютюнопалінням бібліотекарі проводили просвітницькі заходи, під час яких нагадували про непоправну шкоду для здоров'я від вживання тютюну: у бібліотеках Помічнрянської ТГ були оформлені тематичні виставки «Не будьте собі ворогом», «Здоровим у доросле життя»; у бібліотеках Долинської громади – книжкові виставки «Димні світи. Що треба знати про куріння». У Калинівській бібліотеці Первозванівської ТГ постійно діє тематична полицка «Погані звички собі на шкоду», де кожен може отримати інформаційний буклет для підлітків та їх батьків «День без тютюну». У Бобринецькій міській публічній бібліотеці провели віртуальний перегляд літератури «Паління: мода чи хвороба?».

Бібліотекарі активно інформують мешканців громади про туберкульоз, адже хвороба входить до переліку десяти найбільш смертельно небезпечних інфекційних захворювань світу. Через активні бойові дії, прицільні атаки ворога на медичну систему, масштабну міграцію ризику розповсюдження інфекційних хвороб, зокрема й туберкульозу, зростають. Тож головні цілі в проведенні заходів до Дня боротьби з туберкульозом – надати максимальну інформацію населенню про небезпечність, шляхи поширення, попередження туберкульозу, а також про необхідність своєчасного проведення

флюорографічного обстеження, протитуберкульозного щеплення, туберкулінодіагностики, хіміопрофілактики та дотримання всіх лікарських рекомендацій при лікуванні.

У книгозбірнях Маловисківської громади діяла книжкова виставка-пересторога «Мовчазний убивця – туберкульоз» та було проведено бесіду «Єднаймося задля ліквідації туберкульозу». У Братолубівській сільській бібліотеці (Добровеличківська ТГ) бібліотекарі підготували виставку-застереження «Здолаємо туберкульоз разом!».

В Олександрівській центральній бібліотеці з метою збереження здоров'я односельців та гостей селища, внутрішньо переміщених осіб працівники бібліотеки підготували пізнавальний ролик «Час зупинити туберкульоз!». Бібліотекарі Добровеличківської центральної публічної бібліотеки підготували інформаційну виставку «Туберкульоз. Де витоки трагедії?». У бібліотеках Помічнрянської громади експонувалися книжково-ілюстративні виставки «Туберкульоз: епідемія світу» та «Здолаємо туберкульоз разом», викладка-застереження «Захисти себе сам».

Бібліотечні працівники значну увагу приділяли просвітницькій роботі з інформування населення про поширення вірусу COVID-19. У бібліотеках Новоукраїнської громади діяли інформаційні куточки «Вірус – СТОП!», «Захисти себе від недуги», «Підступний COVID-19», «Небезпека поруч», «Не лінуйся – вакцинуйся!», «Актуально про COVID», були розміщені інформаційні плакати «COVID-19» про шляхи поширення хвороби та профілактичні заходи щодо її запобігання. З працівниками та відвідувачами закладів проводилися інформаційно-профілактичні бесіди стосовно важливості вакцинації проти гострої респіраторної хвороби COVID-19, зокрема про необхідність щеплення з метою колективної імунізації. У Помічнрянській центральній бібліотеці експонується постійна інформаційно-ілюстративна виставка «COVID-19. Стоп!».

Щорічно до Всесвітнього дня здоров'я в бібліотеках проходять заходи, покликані підкреслити важливість здорового способу життя та спрямовані на натхнення й мотивацію досягнення найвищого рівня здоров'я. Якого б рівня досконалості не сягали діагностика та лікування захворювань, неможливо забезпечити високий рівень здоров'я населення без серйозного підходу до профілактики. Саме тому популяризація здорового способу життя, особливо інтеграція оптимальної фізичної активності в повсякденне життя громадян, є важливими складовими профілактичної роботи.

У бібліотеках Долинської міської територіальної громади оформлювались книжкові виставки, тематичні полиці «Найбільше щастя у житті – здоров'я», «Мистецтво бути здоровим». Бібліотечні фахівці підготували відеопрезентації «Бути здоровим – це стильно», «Шкідливі звички: міраж і дійсність», «Здоров'ю так!», «Перемагаємо застуду та грип». У Помічнрянській центральній міській бібліотеці організували виставку-пораду «Здоров'я на бджолиних крилах»; книжковий мікс «Для краси та здоров'я», віртуальну виставку «Добрі поради для вашого здоров'я» та годину цікавих

повідомлень «Молодь проти наркотиків». Спеціалісти Онуфріївської центральної публічної бібліотеки провели виставку-огляд «Мистецтво бути здоровим».

Бібліотеки Вільшанської громади Всесвітній день здоров'я відзначили різноманітними масовими заходами, серед яких валеологічна полиця «Хочу і можу бути здоровим!», виставка-порада «Обери здоров'я – обери життя», відверта розмова «Здоров'я: спадщина чи власне надбання», тиждень «Інформованість – фактор здоров'я». У бібліотеках Новомиргородської громади відбулися: відеолекторій «Clean-поради для батьків», години корисних порад «Здоров'я – мудрим нагорода», «Про що треба пам'ятати?», «Шість кроків до здорового способу життя».

Значну увагу бібліотекарі приділяють проведенню заходів для людей похилого віку й інвалідів, прагнучи до того, щоб їм було комфортно в стінах бібліотеки, щоб вони могли знайти допомогу у вирішенні своїх проблем, відчували тепло й повагу. До Дня людей похилого віку та Дня ветерана бібліотекарі Добровеличківської центральної публічної бібліотеки підготували виставку-пораду «Як перемогти старість»; у Помічнянській центральній міській бібліотеці фахівці оформили книжковий мікс «Книги вашої молодості», виставку-аптеку «Запах зілля з бабусиних долонь». В Олександрійській центральній бібліотеці громадяни похилого віку мали змогу отримувати нові знання з питань здорового старіння та активного довголіття, якості життя в похилому віці на заняттях з лікувальної фізкультури при Вищій народній школі.

Значне місце у роботі бібліотек посідають інтерактивні, інноваційні форми діяльності з використанням мультимедійного обладнання та відеофільмів: слайд-бесіди, електронні презентації, шок-уроки, тренінги, сюжетно-рольові ігри, мультимедійні вікторини, слайд-лекції, слайд-тренінги. Працівники бібліотек розповідають про складові здорового способу життя, наслідки згубних звичок, користь правильного харчування, фізичних вправ, проводять відеолекції, пропонують відповідну літературу. Серед заходів заслуговують уваги такі: книгопанорама «Вибираємо здоров'я», відеофакт «Наркоманія: знання проти ілюзій» (Знам'янська центральна бібліотека); бібліошок «Молоді про наркотики», відеогодина «СНІД – стосується кожного», вікторина «Цілющі трави рідного краю», хвилинка-інформинка «Щоб діти були здоровими», віртуальне досє «Засуджуємо шкідливі звички» (Знам'янська міська бібліотека-філія № 1); онлайн-вікторина «Олімпійська мить», інтерактивна година «Я здоров'я збережу – сам собі допоможу» (Знам'янська міська бібліотека-філія № 3); відеоролик «Час зупинити туберкульоз!» (Олександрівська центральна бібліотека); мультимедійна година «Здоровий спосіб життя – хворобам нема вороття» (Первозванівська сільська бібліотека); інформаційний шорт-лист «Що треба знати про коронавірус?» (Живанівська сільська бібліотека Компаніївської ТГ); відеоуроки «Здоровий будеш – все здобудеш», «Твій шлях до здоров'я», «Від чого залежить твоє майбутнє?» (Новгородківська публічна бібліотека).

Популяризуючи літературу про здоровий спосіб життя, бібліотеки використовують активні форми і методи масової роботи, такі як дискусії, диспути, діалоги, години спілкування, дні інформації.

У бібліотеках Новгородківської територіальної громади відбулися години спілкування «Спорт та фізичне виховання – утвердження здорового способу життя», «Будьте здоровими, сильними, дужими», «Сто порад для здоров'я»; бібліомікс «STOP – наркотик! NO – СНІД»; інформаційні години «Що я знаю про COVID-19», «Спорт – запорука здоров'я»; вікторини, квести «Як я дбаю про своє здоров'я», «Здорове харчування: що це і з чим його їдять?».

У книгозбірнях Благовіщенської територіальної громади проводились: година роздуму «Не будьте собі ворогом»; година застереження «Ми не куримо, не п'ємо, проти СНІДу ми ідемо»; дискусія «Молодь за здоровий спосіб життя»; інформаційна година «Еліксир здоров'я та краси: все про соки». Серед заходів – бесіди та калейдоскопи застережень, години моралі, диспути, вечори діалогів з таких тем: «Молодь в оманливому світі спокус», «СНІД! Не залишимося байдужими!», «Видатні особистості – жертви передозування», «Шкідливі звички: міраж і дійсність», «Наркоманія: від хвилинного задоволення до трагедії життя», «МОЗ попереджає, а здоровий глузд підказує».

Надзвичайно важливо, що питання здорового способу життя в бібліотеках обговорюються під час годин спілкування з лікарями, викладачами, представниками правоохоронних органів тощо, адже книгозбірні – ідеальне місце для зустрічей, обговорення питань, що викликають загальний інтерес – місце, в якому можна вчитися, обмінюватися ідеями, спілкуватися та співпрацювати.

Бібліотекарі Гайворонської громади у тісній співпраці з лікарем-наркологом КЗ «Гайворонська центральна районна лікарня» Мельник Ларисою Олексіївною провели для учнів старших класів та студентів лекції на такі теми: «Здоров'я дорожче за золото», «Знати сьогодні, щоб жити завтра!».

У Воронівській бібліотеці-філії Новоукраїнської територіальної громади проведено бесіди з місцевим фельдшером Володимиром Холодовичем «Підступний вірус COVID-19», де обговорювалася ситуація у світі та заходи профілактики від захворюваності, зокрема, йшлося про необхідність вакцинації з метою колективної імунізації.

У Знам'янській територіальній громаді до бібліотеки запрошували психологів з міста Кропивницького, які в рамках проєкту «Лікарі без кордонів» провели заняття сторітеллінгу для дітей 6-11 років, на якому обговорювали емоції. Для батьків влаштовувались зустрічі з лікарем-педіатром, проводилися інформаційні години «Здорова сім'я – здорова держава».

Бібліотекарі Олександрійської центральної міської бібліотечної системи спільно з міським осередком Червоного Хреста України запрошували

Олександрійську молодь та гостей міста на заняття з надання першої домедичної допомоги.

Щоб урізноманітнити масову роботу і тим самим зацікавити читацьку аудиторію, у бібліотеках організовувалось чимало акцій, присвячених різним важливим датам, святam чи культурним подіям, з акцентом на представленні бібліотеки як соціокультурної інституції з широкими можливостями. Акції просто неба в місцях відпочинку дітей та підлітків дають можливість залучити нових користувачів, рекламувати послуги та діяльність бібліотеки.

Олександрівська бібліотека-філія Попельнастівської територіальної громади провела акцію «Ми проти куріння! Ми здорове покоління!». З метою підтримки здорового способу життя мешканці цієї територіальної громади провели веломарафон рідним краєм та турнір з настільного тенісу. Бібліотекарі представили учасникам веломарафону буклети з інформацією про негативні наслідки шкідливих звичок. А Попельнастівська бібліотека-філія долучилася до проведення велопробігу «За Мир і Єдність України», який надав прекрасну можливість покращити моральне і фізичне здоров'я учасників, а також звернути увагу на стан екології рідного краю.

Працівники селищної публічної бібліотеки ім. Л. Горячко Вільшанської ТГ організували акцію під назвою «Цигарку на цукерку». Метою акції стало бажання привернути увагу курців до проблеми тютюнопаління й переконати їх у тому, що від паління можна відмовитися.

Бібліотекарі Кетрисанівської громади долучилися до волонтерської діяльності та започаткували благодійну акцію зі збору та сушіння трав'яних зборів для заварювання чаю «БІБЛІО-сушка». До акції приєдналися сільські бібліотеки-філії й інших громад. Мета акції – збереження здоров'я українців, забезпечення ЗСУ якісними натуральними травами для заварювання фіточаю.

У книгозбірнях області створені та успішно працюють клуби за інтересами оздоровчої тематики. Клуби – одна із найбільш вдалих форм диференційованої роботи з різними групами користувачів для задоволення їх читацьких потреб. Клубні заходи пропагують здоровий спосіб життя, формують активну життєву позицію дітей та підлітків.

У Підлісненській бібліотеці-філії (Олександрівська ТГ) створено фітобар «Звіробій» та проведено засідання «Фіточай – еліксир здоров'я». Учасникам представили виставку «Лікарські рослини рідного краю», ознайомили з правилами збирання та зберігання лікарських рослин, приготування фіточаю.

В Новоукраїнській центральній бібліотеці в рамках діяльності клубу «Підліток» провели вуличну акцію «Я проти наркотиків», до якої долучилися медичні працівники КНП «Новоукраїнська міська лікарня» та провідний психолог Новоукраїнського міського центру соціальних служб. Медичні працівники провели експрес-тестування на ВІЛ, гепатит С та наркотичні речовини, роздавали інформаційні листівки та буклети щодо профілактики ВІЛ/СНІДу.

Батьківський клуб, проєкти

Проектна діяльність бібліотек – один із найбільш значущих напрямів інноваційної діяльності. Завдяки партнерству з громадськими та благодійними організаціями книгозбірні розширили свої функції, стали місцем психологічного розвантаження та підтримки під час війни. У 25 бібліотеках області розпочали свою роботу Батьківські клуби за підтримки Дитячого фонду ООН (ЮНІСЕФ) «Швидке реагування в Кіровоградській області для задоволення потреб дітей та їхніх сімей, у тому числі внутрішньо переміщених осіб, які постраждали внаслідок війни в Україні». В рамках проекту проводяться заходи з психосоціальної підтримки мешканців територіальних громад, які допомагають знизити рівень стресу, впоратися з емоційним навантаженням, піклуватись про здоров'я, безпеку та розвиток дітей під час війни. На зустріч із родинами бібліотекарі запрошують досвідчених фахівців – психологів, лікарів, які у формі тренінгу або спілкування розповідають про управління стресом, правила безпечної поведінки, особисту гігієну, сексуальне виховання.

Тренінги з теми «Управління стресом» відбулися в бібліотеках Новопраської, Світловодської та Новоукраїнської територіальних громад. Під час заходу присутні ознайомилися з видами стресу, дізналися, як організм людини реагує на стресові ситуації і за допомогою яких технік можна самотійно із таких ситуацій вийти, наприклад, учасники опрацювали техніки «безпечне місце» та «крильця метелика», які заспокоюють та сприяють зняттю стресу.

У Бережинській бібліотеці Первозванівської територіальної громади на засіданні Батьківського клубу «Родина» обговорювали тему «Здорове харчування дитини» з переглядом презентації «Про корисну і шкідливу їжу». А тему «Особиста гігієна дитини» учасники клубу розібрали спільно з медичним працівником М. Майбородою.

Про перехідний вік, статеве дозрівання та психологію статевих відносин говорили учасники Батьківського клубу в Марфівській бібліотеці-філії КЗ «Центральна публічна бібліотека Долинської міської ради» з фельдшером Анатолієм Михайловим. У дитячій бібліотеці КЗ «Публічна бібліотека» Кетрисанівської сільської ради відбулося заняття з елементами тренінгу «Поговоримо відверто», на якому батьки отримали відповіді на запитання, що таке сексуальність і навіщо про неї знати дітям, коли починати сексуальне виховання, як говорити з дітьми про статеві стосунки. Учасники зустрічі виконували тренінгові вправи «Розмови на подушці», провели обговорення книги «Хлопчикам про дівчаток» та грали в гру «Мова одягу».

Важливий соціально-валеологічний проєкт «Здорова бібліотека» започаткували фахівці Кетрисанівської публічної бібліотеки. Він націлений на реалізацію основних пріоритетів у сфері сприяння здоров'ю населення, зокрема, на формування у дітей та підлітків уміння розумно та раціонально використовувати природні ресурси, а також мати здатність та бажання дотримуватися здорового способу життя. Робота в проєкті реалізується у тісній співпраці з вчителями, класними керівниками, педагогами-

організаторами та медичними працівниками громади. В рамках проєкту бібліотекарі провели цикл бесід з профілактики розповсюдження коронавірусної інфекції, усні журнали, диспути, діалоги, бібліотечні години. У Червонопільській сільській бібліотеці-філії Кетрисанівської ТГ відбулася бесіда «Здоров'я – найбільший скарб людини». Калейдоскоп корисних порад «В майбутнє – здоровими» організовано для відвідувачів Чарівненської сільської бібліотеки-філії (Кетрисанівська ТГ).

Світловодська центральна міська бібліотека реалізує проєкт «Основи здоров'я та фізична культура», в рамках якого проводиться постійне інформування громади міста про заходи із запобігання поширення COVID-19 та дотримання санітарно-гігієнічних вимог; створено «Групу здоров'я»; проведено серію семінарів-тренінгів «Здоровий спосіб життя як фізична складова здоров'я»; організовано та проведено тренувальні спортивно-профілактичні заняття для оздоровлення «Оздоровчо-профілактична гімнастика». Під час тренінгових занять учасники виконували різноманітні завдання для набуття навичок зміцнення здоров'я, керування власними емоціями та критичного мислення.

В Олександрівській територіальній громаді в рамках проєктної діяльності створено реабілітаційний кабінет позитиву «Шанс для душі» (Поселянівська сільська бібліотека-філія), салон краси та здоров'я «MedLife» (Вищеворещаківська бібліотека-філія).

Соціально-психологічна реабілітація

Після початку повномасштабного вторгнення українське суспільство стикнулося з великими проблемами соціально-психологічних змін, що переживають люди в умовах війни: постійна стресова ситуація, соціальна адаптація на нових місцях вимушених переселенців, потреба у відновленні здібності людини до звичної життєдіяльності, необхідність психологічної реабілітації та збереження здоров'я. Книгозбірні стали місцем психосоціальної підтримки та розвантаження для громад.

У бібліотеках Олександрійської громади проходили зустрічі-консультації психологів з різних тем щодо збереження ментального здоров'я: «Як заспокоїтись та побороти страх?», «Як подолати паніку?», «Як заспокоїти дітей?», «Сила мислення», «Виживання в екстремальних ситуаціях» та інші. Щотижня в Олександрійській центральній міській бібліотеці відбувалися безкоштовні консультації від фахівців Вадима Нємова та Тамари Первої «Діалог з психологом». З молоддю обговорювались такі теми: «Як забезпечити повноцінний сон в умовах війни?», «Як не панікувати в умовах війни», «Як навчитися розуміти мову тіла», «Що таке негативні сценарії життя та як їх уникнути» та багато інших.

У Поселянівській сільській бібліотеці-філії (Олександрівська ТГ) організували хаб стійкості «Як допомогти собі та близьким». У психологічному хабі Староосотської сільської бібліотеки-філії (теж Олександрівська ТГ) було висвітлено теми: «Як зберегти ментальне здоров'я та оптимізм під час війни», «Як пережити війну». Інформаційно-

психологічний штаб «Важливо для кожного» зібрав учасників на засідання «Війна... як вберегти психіку». Для них підготували інформацію, як відволіктись від пережитого з улюбленою книгою, через спілкування за чашкою кави чи чаю, а також майстер-класи з виготовлення аплікацій, малювання.

У Паліївській сільській бібліотеці (Маловисківська ТГ) організували зустріч з практичним психологом Панасенко Валентиною Олексіївною для людей, які потрапили в складні життєві обставини. Психологиня представила техніки, спрямовані на зменшення стану тривожності під час важких ситуацій, наприклад, малювання на асфальті як засіб захисту від пережитих негативних емоцій.

У дитячій бібліотеці КЗ «Публічна бібліотека» Кетрисанівської сільської ради з метою подолання стресів та депресій, стабілізації нервового стану людини організували бібліотечну квіткову арт-терапію «Прочитай книгу + посади квітку», де запрошували всіх охочих відвідати заклад, вибрати книги для читання та отримати в дарунок відростки квітів.

Працівники Бобринецької міської публічної бібліотеки приділили увагу ментальному здоров'ю громади. Бібліотекарі здійснювали книгоношення внутрішньо переміщеним особам, проводили різноманітні майстер-класи для дітей та підлітків (виготовлення виробів із солоного тіста або пряжі; антистресових іграшок у техніці «орігамі», браслетів «шамбала» з ниток, різноманітних поробок у техніках паперопластики). Працівники бібліотеки щомісяця проводили заняття для студентів університету «срібного віку», популярністю аудиторії користувалися екологічні чаювання «Еліксир здоров'я біля самовара» та заняття «Ментальне здоров'я. Техніки зняття стресу».

У Знам'янській бібліотеці-філії № 1 для користувачів проводили антистресові години. Фахівець з ментального здоров'я знайомив дітей та дорослих з буклетами «Дитячий стрес. Як підтримати дитину», «Подолання стресу. Практичні поради в разі надзвичайних подій». Під час таких годин діти створювали малюнки за допомогою антистрес-розмальовок.

Соціально-психологічні заходи проводили бібліотеки-філії міської центральної бібліотечної системи міста Кропивницького. Бібліотека-філія для дітей № 19 підготувала терапевтичні поради «Як допомогти дітям впоратися з тривожністю», під час яких знайомили дітей з практиками для підтримки психічного здоров'я та зняття стресу в умовах війни. Також при бібліотеці діяв фешн-клуб «Естет» для підлітків. Читачки разом долали стрес, використовуючи техніки, яким їх навчили бібліотекарі, ділилися досвідом та порадами з догляду за волоссям та нігтями (експрес-поради «Здорове волосся й нігті»). Бібліотека-філія № 2 організувала заняття з елементами тренінгу «Ліки від тривожності». Присутні вчилися регулювати рівень стресу, у межах своєї можливості витримувати його. Бібліотекарі підготували огляд літератури, надали учасникам рекомендації психологів, які допоможуть знизити вплив стресу, подолати тривогу та відновитися, ознайомили з такими

техніками: «Метод Фортеця» від Світлани Соловей, дихальні техніки від Марії Міхліної, техніка «Трамвай» Катерини Катеринчук та інші. Бібліотека-філія № 6 ім. Л. Куценка провела психологічний тренінг «Життя без тривожності», на якому учасники обговорили власні фобії, прояви тривожності, дізналися про психологічні прийоми, які знімають цей стан, й вивчили елементи дихальної гімнастики, щоб залишатися спокійними.

Протягом літніх канікул у Ставидлянській бібліотеці-філії (Олександрівська ТГ) діяв проєкт для дітей переселенців «Простір дружній до дітей» з метою психосоціальної підтримки дітей під час війни. Для них проводились ігри та майстер-класи.

Оздоровлення дітей, літні програми

Попри військові дії та страшні події, що відбуваються у країні, діти заслуговують на найкраще – дозвілля, розвиток, відпочинок та подорожі. Оздоровлення влітку є необхідною умовою повноцінного розвитку дитини. Нові ідеї, літні табори, куточки читання просто неба, краєзнавчі екскурсії, тематичні зустрічі, промоційні акції з читання – це далеко не весь перелік літніх пропозицій від бібліотек Кіровоградщини, які доклали максимум зусиль, щоб літній відпочинок у дітей відбувся.

У червні стартувала ініційована обласною військовою адміністрацією акція «Літо-2022: разом до Перемоги!», яка тривала протягом трьох місяців. Мета акції – забезпечення змістовного дозвілля та розвитку дітей шкільного віку під час літніх канікул в умовах війни. Заклади культури, зокрема бібліотеки області, долучилися до проведення акції. Для того, аби діти мали можливість весело та з користю провести вільний час, опанувати нові знання і навички, працівники бібліотек організували для них цікаву й насичену літню програму. Діти взяли активну участь у фоточеленджах, розважальних калейдоскопах, художніх майстер-класах, пізнавальних квестах.

Працівники бібліотек Знам'янської громади провели для своїх користувачів майстер-класи «Angry Birds», «Розділи почуття зі смайликом», «Веселий равлик», «Крокодилчик»; вікенд «Книга збирає друзів»; квест «У пошуках казки», бібліорозвагу «Літо з книгою».

У межах акції активно організовувала заходи Кропивницька бібліотека-філія для дітей № 19. Розуміючи, що на самопочуття дітей впливають багато чинників, – тривоги та перебування в укриттях, хвилювання за рідних, сумні новини – бібліотекарі запропонували позбавлятися стресу йогою. Дихальні вправи та базові асани для початківців – найкращий початок сонячного дня. Для дітей актори-бібліотекарі підготували виставу «Весела думка – запорука здоров'я». Після перегляду усі охочі малювали з закритими очима мікробів та легко відгадували загадки із серії «Щоб здоров'я добре мати...».

Бібліотекарі Бобринецької територіальної громади під час літніх канікул організували для дітей внутрішньо переміщених осіб «Літній простір читання та творчості». Юні читачі переглядали мультфільми у Мультсалоні, малювали картини на тему «Творимо літо», виготовляли іграшки у техніці «орігамі», грали у рухливі ігри на асфальті.

Бібліотекарі Гайворонської громади для зміцнення дитячого здоров'я провели рухливі ігри «Зі скакалкою дружу – здоров'я бережу». Бібліотеки Смолінської територіальної громади підготували для дітей відпочинок, читання та розваги на свіжому повітрі. Біля смолінських бібліотек № 1, 2 працював літературно-ігровий майданчик «Літнім читанням пора, щиро радіє дітворі», а біля Березівської, Хмелівської, Копанської бібліотек цієї ж громади діяла «Лавочка-читалочка».

В рамках акції «Літо-2022: разом до Перемоги» в Новоархангельській бібліотеці для дітей провели День здоров'я «Зростаємо здоровими в мирній країні», який включав інформаційний мікс «Будьте здоровими, сильними, дужими», вікторину-гру «Мирна країна – здорова дитина», гру-кричалку «Так чи ні», міні-дискусії «Чіпси», «Кока-кола», кросворд «Скарбниця здоров'я» та відеоекскурсію «Калейдоскоп корисних порад».

Цифрова трансформація усіх галузей держави неможлива без набуття громадянами цифрових компетенцій, які зараз необхідні як в особистій, так і професійній діяльності. Бібліотеки як складові соціально-комунікаційної інфраструктури забезпечили швидке реагування на виклики цифрового світу шляхом розвитку онлайн-сервісів для користувачів. Саме у бібліотеках громадяни можуть реалізувати свою потребу в цифровій освіті, отримати доступ до інформаційно-знаннєвого ресурсу. Освоєння цифрових навичок упродовж життя – потреба сучасної людини, а бібліотеки стають саме тими місцями, де це можливо зробити безкоштовно кожному члену громади. Книгозбірні надають громадянам безкоштовний доступ до мережі «Інтернет», офіційної інформації онлайн, пропонують навчання цифрової грамотності, інформують, консультують громади та забезпечують доступ до публічної інформації, електронних послуг, серед яких – електронні медичні сервіси, а саме: електронна система охорони здоров'я eHealth, медична інформаційна система Medstar, Державний реєстр лікарських засобів, інформаційний портал Є Ліки.

Бібліотекарі Олександрійської, Світловодської, Олександрівської, Знам'янської територіальних громад надавали користувачам такі послуги, як запис до лікаря, отримання онлайн-консультацій, бронювання та придбання ліків через інтернет.

Для того щоб продемонструвати можливості сучасної бібліотеки, наявні ресурси, нові послуги, бібліотечні працівники виготовляють рекламну друковану продукцію та буклети. Так, Олександрійська бібліотека-філія № 3 видала пам'ятку «А чи знаєш ти, як здоров'я зберегти»; Знам'янська бібліотека-філія № 4 підготувала матеріал «Здорове дозвілля у здоровій сім'ї». Бібліотеки Вільшанської територіальної громади активно співпрацюють з педагогічними колективами навчальних закладів та інформують їх з таких тем: «Бути здоровим модно», «Здоров'я і спорт», «Народні засоби для здоров'я».

Важливим аспектом висвітлення діяльності бібліотек з питань популяризації літератури про здоровий спосіб життя є співпраця із засобами масової інформації. Активно використовують місцеві ЗМІ бібліотеки

Олександрійської, Знам'янської, Олександрівської, Новоукраїнської, Кетрисанівської громад. Соціальні мережі – важливий інструмент присутності сучасної бібліотеки у віртуальному комунікаційному просторі. У пабліках, спільнотах, на сторінках соціальних мереж бібліотекарі взаємодіють з віртуальною аудиторією, залучаючи її до книгозбірні; регулярно розміщують цікаві пости, підкріплені відео- та фотоматеріалами.

Аналіз діяльності бібліотек Кіровоградської області по формуванню здорового способу життя населення показав, що робота в цьому напрямку здійснюється постійно і спрямована на профілактику та попередження асоціальних явищ. Активна популяризація здоров'я, профілактика шкідливих звичок та наркотичної залежності є одним із основних напрямків роботи з читачами. Маючи книжкові багатства, періодичні, методико-бібліографічні та інші інформаційні видання, бібліотеки різними доступними їм формами й методами пропагують цінності здорового способу життя, допомагають формувати позитивні установки і навички, здійснюють профілактику негативних явищ; залучають дітей і підлітків до корисної діяльності, відволікаючи їх від вулиці й бездумного проведення часу.

Серед заходів переважають традиційні форми роботи, такі як книжкові виставки, бесіди. Але варто звернути увагу на проведення роботи з використанням інформаційних технологій, вчити громади ефективно використовувати можливості цифрової трансформації охорони здоров'я, продовжувати налагоджувати партнерські зв'язки не лише зі спорідненими соціально-комунікаційними структурами, а й скоординувати діяльність із представниками владних, правоохоронних структур, органів охорони здоров'я, соціальних служб, професійних об'єднань тощо.

Отже, бібліотеки як центри комунікації та інформації в громадах відіграють важливу роль в профілактиці захворювань і промоції здоров'я. Користуючись інформаційними матеріалами, відвідуючи зустрічі з висококваліфікованими спеціалістами, громадяни можуть більше дізнатися, як запобігати виникненню неінфекційних захворювань та змінювати свій спосіб життя, освоювати електронні медичні сервіси. Популяризуючи медичну грамотність, бібліотеки позитивно впливають на здоров'я суспільства.

Використана література:

1. Активізація роботи бібліотек по формуванню позитивної мотивації на здоровий спосіб життя. Режим доступу: http://bibvas.ucoz.ua/faxivcam_dopom/popularizacija/aktivna_populjarizacija_zdorovogo_sposobu_zhittja.pdf. – Назва з екрана.
2. Молчанова С. А. Бібліотека закладу вищої освіти як центр формування здорового способу життя студентської молоді. Режим доступу: <http://elar.khmnu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/8738/1/buleten24-39-52.pdf>

3. Мухамед'яров Н. Бібліотека як соціально-комунікаційний центр формування здорового способу життя / Н. Мухамед'яров // Вісник Книжкової палати. – 2010. – № 6. – С. 18-21

Проектна діяльність на допомогу громадам

Масштабування цифрових послуг шляхом організації хабів цифрової освіти у бібліотеках територіальних громад (з досвіду реалізації проєкту за підтримки УБА)

Наталя Андрійченко,
завідувач інформаційно-бібліографічного відділу
ОУНБ ім. Д.І. Чижевського

Обласна універсальна наукова бібліотека імені Дмитра Чижевського вже тривалий час допомагає користувачам освоювати Інтернет, комп'ютерні програми, а протягом останніх років ще й навчає користуватись державними онлайн-послугами. У бібліотеці всі охочі можуть оволодіти навичками роботи в цифровому середовищі, щоб надалі застосовувати цифрові технології щодня у побуті, роботі, навчанні та дозвіллі.

Тож коли у 2021 році Міністерство цифрової трансформації та ВГО Українська бібліотечна асоціація за грантової підтримки від Програми розвитку ООН (ПРООН) в Україні та Уряду Швеції започаткували всеукраїнський проєкт «Розвиток спроможності бібліотек – хабів цифрової освіти» з організації ХЦО у бібліотеках, головна книгозбірня Кіровоградщини одразу долучилася до такої важливої просвітницької місії, адже мета проєкту – створити у кожному місті та селі простори, де кожен користувач, незалежно від віку, статі, професії, отримає належний сервіс з навчання цифрової грамотності, консультаційну допомогу від фахівців хабу, а також безоплатний доступ до платформи «Дія. Освіта».

Реалізації національного проєкту передувала стратегічна сесія у листопаді 2021 року в м. Київ, напрацювання якої лягли в основу підготовки навчального курсу та посібника із посилення спроможності бібліотек бути хабами цифрової освіти.

Як наголошують ініціатори і керівники проєкту, для розвитку цифрових компетентностей населення України важливо використовувати потенціал бібліотек як соціальних інституцій, що відіграють вирішальну роль у цифровій трансформації країни, подоланні цифрового розриву між поколіннями та різними соціальними групами.

Реалізація проєкту мала здійснюватися у три етапи. На першому етапі протягом жовтня-листопада 2022 року було заплановано навчити 48 тренерів регіональних тренінгових центрів (РТЦ). П'ятиденні онлайн-тренінги,

організовані ВГО Українська бібліотечна асоціація (УБА), відбувалися для представників РТЦ з 12-ти областей України, а саме: Вінницької, Волинської, Житомирської, Закарпатської, Івано-Франківської, Кіровоградської, Львівської, Полтавської, Рівненської, Тернопільської, Хмельницької, Черкаської. Тренери від Кіровоградської області – фахівчині обласної бібліотеки імені Дмитра Чижевського – завідувачка інформаційно-бібліографічного відділу Наталя Андрійченко та провідний бібліотекар Інтернет-центру Світлана Волкова – потрапили до першої групи учасників, які з 24 по 28 жовтня 2022 року навчалися на тренінгу «Розвиток спроможності бібліотек – хабів цифрової освіти». Програма онлайн-навчання була насиченою та різноплановою: презентації, дискусії, обговорення, робота в групах, обмін досвідом між бібліотеками – хабами цифрової освіти.

Хто навчав, чому навчалися і про що говорили під час курсу?

Тренінг розпочався з вітальних слів та ключових доповідей від президентки УБА Оксани Бруй, виконавчої директорки УБА Ярослави Сошинської, керівника проєкту «Цифрові, інклюзивні, доступні: підтримка цифровізації державних послуг в Україні» («Проект підтримки “Дія”») ПРООН в Україні Володимира Брусіловського, заступниці Міністра цифрової трансформації з питань євроінтеграції Валерії Іонан, адміністративної координаторки виконавчого офісу УБА Вікторії Польової. У своїх доповідях вони надали загальну інформацію про проєкт, означили стратегічні цілі Міністерства цифрової трансформації щодо цифрової грамотності та освіти населення, взаємодію УБА та Мінцифри, функції хабів цифрової освіти.

Впродовж тижня тренери РТЦ мали можливість навчатися у провідних бібліотечних фахівців у сфері цифрової освіти. Завідувачка відділу Луганської обласної універсальної наукової бібліотеки, заступниця голови Молодіжної секції УБА Анастасія Літашова запропонувала методи визначення потреб громади в цифровій освіті та роз’яснила, як здійснити дослідження, об’єктом якого будуть користувачі бібліотеки. Лекторка представила перелік нормативних документів, в яких регламентується напрямок роботи з цифрової освіти, а також надані зразки для статистичної звітності обліку цифрових послуг.

Про розмаїття інформаційних, консультативних та довідкових послуг, а також специфіку використання кожної з них з урахуванням потреб цільової аудиторії хабу розповіла директорка Центру неперервної культурно-мистецької освіти Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв Ірина Шевченко. Особливу увагу тренерка приділила організації навчальних послуг – для формування цифрових компетентностей. Пані Ірина зазначила також, що надання послуг вільного доступу та створення цифрового контенту допомагає громадянам сформувати індивідуальне середовище для успішної реалізації цифрових навичок, так звану власну «історію успіху» користувача хабу.

Важливою складовою успішної діяльності хабу цифрової освіти є ефективна комунікація. Директорка Хмельницької централізованої

бібліотечної системи Тамара Козицька представила учасникам навчання основні правила ефективних відносин з журналістами для популяризації роботи та послуг Хабу, складання комунікаційних стратегій та медіапланування.

Ганна Мацієвська, завідувачка Регіонального консультативно-тренінгового центру Запорізької обласної універсальної наукової бібліотеки модерувала сесію, під час якої учасники визначили профіль компетентностей бібліотекаря-менеджера ХЦО, розглянули варіанти побудови індивідуального плану навчання фахівця, ознайомилися з корисними тренерськими прийомами і практиками, фаховими цифровими платформами і ресурсами.

Про основні обов'язки координатора хабу, різні моделі організації, вимоги облаштування ХЦО в бібліотеці, підбір кадрів, технічне обладнання, інструменти для створення цифрового контенту розповіла віцепрезидентка УБА Світлана Моїсєєва.

По завершенні курсу учасники через форму зворотного зв'язку визначали за десятибальною шкалою власний рівень тренерських навичок до та після участі у тренінгу, де 1 – це «мало що вмів(ла), оскільки досвіду тренерської діяльності не було», а 10 – «вмів(ла) майже все для потреб організації тренерської практики». Бібліотечні фахівці отримали сертифікати про проходження тренінгу, обмінялися думками про комплекс отриманих знань для використання їх у щоденній роботі, надали пропозиції з удосконалення навчальної програми, зокрема, щодо створення посібника для менеджерів бібліотечних хабів.

Тож, після циклу навчальних тренінгів експерти УБА, досвідчені викладачі та організатори ХЦО розробили практичний посібник «Бібліотеки – хаби цифрової освіти», електронний варіант якого було розміщено на офіційному сайті Асоціації. Посібник пройшов апробацію під час навчання координаторів хабів у квітні-червні 2023 р. Видання складається з чотирьох основних розділів. Автори пропонують алгоритм дій з відкриття хабу, організації його діяльності, призначення відповідальних працівників та виконавців робіт на окремих ділянках. У посібнику надаються поради з визначення просторового розміщення хаба у бібліотеці, облаштування його технічними засобами і пристроями, підключення до інтернету та забезпечення ліцензійними програмними продуктами, офіційної реєстрації бібліотеки як хаба цифрової освіти. У виданні визначений перелік основних та додаткових послуг хаба; на прикладах з досвіду наявних у бібліотеках хабів проілюстровані переваги та особливості надання найпопулярніших послуг; запропоновані рекомендації щодо ефективних комунікацій з цільовими аудиторіями, владою та ЗМІ, підготовки спеціальних повідомлень; викладений профіль компетентностей бібліотекаря-менеджера цифрової освіти, що окреслює обсяг знань, умінь і навичок, необхідних працівникам бібліотеки для надання користувачам усього спектру послуг цифрової освіти та використання інформаційних технологій для виконання професійних обов'язків. В основу посібника покладено узагальнені експертні матеріали, а

також практичні поради з досвіду координаторів хабів. Як зазначають автори, посібник стане в нагоді всім, хто хоче створити та розвивати хаб цифрової освіти у своїй бібліотеці.

Отримавши під час тренінгу для тренерів РТЦ нові знання й рекомендації, Світлана Волкова та Наталя Андрійченко в межах реалізації другого етапу проекту запланували на 2023 рік проведення циклу інформаційно-тренінгових занять з цифрової грамотності для бібліотекарів територіальних громад області.

З 8 по 12 травня 2023 року за сприяння фахівців науково-методичного відділу Обласної універсальної наукової бібліотеки імені Дмитра Чижевського на базі регіонального тренінгового центру книгозбірні тренерки організували та провели п'ятиденне онлайн-навчання для координаторів бібліотек-хабів цифрової освіти Кіровоградської області. За умовами проекту у групі координаторів мало бути не менше 10 осіб. Відповідні можливості та бажання виявили 16 бібліотекарів Великодержинівської, Бобринецької, Олександрівської, Олександрійської, Смолінської, Надлацької, Маловисківської, Світловодської, Побузької, Глодоської, Компаніївської, Первозванівської, Приютівської, Дмитрівської територіальних громад.

#	Прізвище, ім'я	Організація, посада
1	Балаба Людмила Володимирівна	Великосеверинівська центральна бібліотека, директорка
2	Бойко Олена Іванівна	Оситнязька сільська бібліотека-філія Великодержинівської центральної бібліотеки, бібліотекарка
3	Тарасенко Оксана Олександрівна	КЗ «Міська публічна бібліотека» Бобринецької міської ради, завідувачка відділу обслуговування
4	Судак Євгенія Олександрівна	КЗ «Центральна бібліотека» Олександрівської ТГ, бібліографія
5	Полова Вікторія Іванівна	КЗ «Центральна міська бібліотека Олександрійської ЦБС», бібліотекарка Інтернет-центру
6	Герасименко Сніжана Валеріївна	КЗ «Публічна бібліотека Смолінської селищної ради», бібліотекарка
7	Кацун Євгенія Леонідівна	КЗ «Публічна бібліотека Смолінської селищної ради», бібліотекарка
8	Камінська Юлія Олександрівна	Кальниболотська сільська бібліотека Надлацької ТГ, бібліотекарка
9	Кавун Наталія Петрівна	Маловисківський міський бібліотечно-ресурсний центр Маловисківської ТГ, бібліотекарка з інформаційних ресурсів

#	Прізвище, ім'я	Організація, посада
10	Свердликівська Валентина Георгіївна	КЗ «Побузька міська бібліотека» Побузької селищної ради, бібліотекарка
11	Москаленко Ірина Геннадіївна	КЗ «Світловодська МЦБС», відділ інформаційних технологій та проєктної діяльності центральної бібліотеки, бібліографія
12	Геніх Олеся Василівна	Петрівська сільська бібліотека Глодоської ТГ, бібліотекарка
13	Боковий Василь Миколайович	КЗ «Центральна публічна бібліотека» Компаніївської селищної ради, бібліотекарка з інформаційних технологій
14	Ключнікова Ольга Олексіївна	Первозванівська сільська бібліотека Первозванівської ТГ, бібліотекарка
15	Солдатенко Наталія Василівна	КЗ «Центральна бібліотека» Приютівської ТГ, завідувачка
16	Шолька Лариса Сергіївна	Цибулівська сільська бібліотека Дмитрівської ТГ, бібліотекарка

Бібліотека імені Чижевського як методичний центр для бібліотек області вже три роки працює за інноваційною моделлю з принципово новими публічними бібліотечними просторами та послугами. Тож, бібліотекарям було що порадити колегам щодо моделей організації хабу цифрової освіти, з урахуванням потреб користувачів, починаючи з розташування, нормативних документів, в яких регламентується напрям його роботи, і завершуючи інструментами для створення цифрового контенту. Програма навчання за структурою була побудована подібною тій, за якою навчалися самі тренери. Дієвим допоміжним інструментом у проведенні тренінгу став практичний посібник «Бібліотеки – хаби цифрової освіти». Навчальні сесії, які тренерки підготували для координаторів, містили перелік основних і додаткових послуг та сервісів, загальні правила комунікації з цільовими аудиторіями у соціальних мережах, визначення компетентностей бібліотекаря-менеджера цифрової освіти, необхідних для надання користувачам усього спектру послуг цифрової освіти, зокрема, вміння проводити тренінги, досвід надання консультацій з користування гаджетами, опанування різноманітних інтернет-ресурсів, встановлення програмного забезпечення та застосунків.

Теоретичний матеріал поєднувався з виконанням практичних завдань: враховуючи основні категорії користувачів певної бібліотеки, визначали групи для проведення дослідження та розробляли опитувальник для однієї з груп. Учасники працювали на цифрових інтерактивних дошках Jamboard та Padlet; обговорювали комунікаційні стратегії бібліотеки, план дій з просування послуг хаба, деталі проведення інформаційних, рекламних та

промоційних кампаній; складали прес-анонси, прес- та постселізи для ЗМІ; визначали рівень цифрових компетентностей за допомогою «Цифрограм 2.0 для громадян»; переглядали і обговорювали серіал «Тренінг для тренерів» на освітній платформі «Дія. Цифрова освіта».

Консультативне супроводження тренінгу здійснювала завідувачка Регіонального консультаційно-тренінгового центру КЗ «Запорізька обласна універсальна наукова бібліотека» Ганна Мацієвська. На завершення тренінгу координатори поділилися досвідом діяльності хабів цифрової освіти у бібліотеках громад та міркуваннями щодо ідеального хабу. У Google-формі зворотного зв'язку вони оцінювали власний рівень організаційних здібностей і готовність організації роботи ХЦО, визначили важливість і актуальність запропонованої програми навчання. Загалом, коментуючи п'ятиденний курс з цифрової освіти, учасники зазначили, що, ознайомившись з кращими бібліотечними практиками, вони тепер матимуть можливість надавати нові послуги і проводити корисні заходи для мешканців своїх громад. За результатами проходження тренінгу всі координатори отримали сертифікати.

У підсумку другого етапу проєкту тренери РТЦ підготували публікації в соціальних мережах та ЗМІ про навчання координаторів хабів цифрової освіти у Кіровоградській області, а також надали колегам пакет необхідних візуальних та текстових матеріалів, форми звітності для ефективної організації та проведення тренінгів, порадили добірку корисних вебресурсів для опанування цифрових інструментів та підвищення цифрових компетенцій.

Організатори тренінгу також зібрали дані про мережу ХЦО в Кіровоградській області для актуалізації електронного ресурсу «Мережа хабів – Дія.Освіта», на якому за принципом каталогу вміщено інформацію про понад 6000 хабів цифрової освіти по всій Україні – у бібліотеках, школах, університетах, компаніях ІТ-фірмах, ЦНАПах та громадських організаціях.

Завданням третього етапу проєкту було навчання користувачів бібліотек у громадах області цифровій грамотності, яке будуть здійснювати бібліотекарі-менеджери хабів. Мета – активізація діяльності ХЦО після навчання з пріоритетною увагою до вразливих груп населення – людей старшого віку, малозабезпечених, внутрішньо переміщених осіб та тих, хто не має власних гаджетів. Протягом травня-вересня 2023 р. було заплановано провести не менше 1 заходу (тренінг/семінар/воркшоп) і навчити щонайменше 10 учасників-користувачів.

На цьому етапі відбувалася постійна комунікація між тренерами РТЦ та координаторами хабів – листування, телефонні консультації щодо організації, тематики, кількості, форм проведення інформаційно-тренінгових занять, цільових груп, розміщення прес-анонсів, постселізів та публікацій для ЗМІ про тренінги, оформлення звітної документації та багато іншого.

Фахівці бібліотек-хабів визначили комплекс заходів з цифрової грамотності для мешканців своїх громад. Насамперед, вони підготували для соцмереж рекламну інформацію про діяльність і послуги хабу, визначили потенційних учасників занять та їх потреби і, використовуючи можливості

бібліотеки-хабу, обрали певні види тренінгів, а саме: семінар-тренінг «Цифрова освіта – потреба дня», розрахований на цілий день; цикл тренінгів «Як написати крутий гайд. Поради якісного гайда», «Як говорити про штучний інтелект, щоб вас почули», «Метаморфози фахової підготовки: виклики часу», «Цифрові послуги та сервіси. Комунікуємо ефективно», інформаційна сесія «Інформаційна та медіаграмотність. Вміння працювати з даними. Створення цифрового контенту» семінара-практикуму для бібліотек територіальних громад.

Більшість тренінгів, що проводились в публічних бібліотеках Кіровоградщини, через недостатню кількість комп'ютерів були організовані таким чином: тренери презентували учасникам навчання теоретичний блок з цифрової грамотності на екран, а практичний блок заняття користувачі за допомогою бібліотекарів опановували на власних смартфонах. Такі заняття відбулись для учнів навчальних закладів, пенсіонерів, працівників освіти, культури, сфери обслуговування, домогосподарок. Більша частина аудиторії – школярі та люди пенсійного віку. Мешканці громад переважно потребували знань у сфері інформаційної гігієни, критичного мислення, безпечного використання онлайн-технологій та мобільних пристроїв. Тренери навчали громадян інформаційній грамотності, роз'яснювали, що таке фейки та чим вони небезпечні, навчали розпізнавати приховані маніпуляції серед великої кількості інформації, визначати якісні новини та аналізувати власний медіапростір, допомагали опанувати алгоритм використання застосунків, месенджерів та соцмереж.

Серед запропонованих учасникам тренінгів електронних ресурсів цифрова платформа «Дія.Освіта» користувалася найбільшим пріоритетом. Даний ресурс популяризує населенню освітні серіали, симулятори, гайди та тести, які розвивають цифрові навички, навчають спілкуванню у віртуальному світі, особливостям захисту персональних даних, ефективному використанню цифрових технологій для самоосвіти та професійного розвитку. Учасники тренінгів, зокрема, переглянули онлайн-серіал «Базові цифрові навички для людей елегантного віку», а також дізналися, як користуватися державними послугами, замовляти довідки та витяги онлайн на порталі та в застосунку «Дія».

Особливу увагу бібліотекарі-координатори хабів приділили навчанню колег з бібліотечної мережі області, адже й сьогодні у невеликих селах за відсутності інтернету бібліотеки залишаються основним джерелом інформації і бібліотекарі мають не тільки надавати інформацію, але й формувати навички її «здорового споживання». Для цієї категорії учасників проєкту проводилися тренінги з організації хабів, засобів задоволення цифрових потреб та методик навчання цифрової грамотності населення. Під час тренінгів присутні поглибили знання та навички у використанні широкого спектру послуг цифрової освіти та інформаційних технологій для виконання професійних обов'язків. Учасники обговорювали проблемні питання, пов'язані зі щоденною роботою бібліотекарів в інтернеті.

Щоб визначити ефективність тренінгу за рівнем цифрових навичок до та після участі у навчанні, координатори бібліотек-хабів пропонували учасникам заходу заповнити форму зворотного зв'язку, де відповісти, чи змінився їхній рівень обізнаності щодо використання ресурсів платформи «Дія.Освіта», чи планують вони і надалі (та як часто?) відвідувати хаб, користуватися його послугами, брати участь у навчанні. Понад 60% опитаних указали, що рівень їхніх цифрових знань на завершення тренінгу істотно підвищився і вони мають бажання продовжувати навчатися.

Відповідно до моніторингу діяльності хабів області, найактивніше проводили інформаційно-просвітницькі заходи з цифрової грамотності хаби цифрової освіти Центральної міської бібліотеки Олександрійської ЦБС (координатор – Вікторія Полова), Маловисківського міського бібліотечно-ресурсного центру Маловисківської територіальної громади (координатор – Наталія Кавун), Великосеверинівської центральної бібліотеки (координатор – Людмила Балаба), Світловодської централізованої міської бібліотечної системи (координатор – Ірина Москаленко), Оситнязької сільської бібліотеки (координатор – Олена Бойко).

Наступним етапом роботи було обговорення результатів всеукраїнського проєкту «Розвиток спроможності бібліотек – хабів цифрової освіти» на круглому столі «Бібліотеки як хаби цифрової освіти» під час проведення 19-22 вересня 2023 року XIII Львівського міжнародного бібліотечного форуму «Бібліотека вільних людей» – однієї з найвагоміших щорічних бібліотечних подій України, яка зібрала понад 300 учасників – бібліотекарів, науковців, викладачів закладів вищої освіти, видавців, авторів, читачів, провайдерів інформаційних послуг, членів та партнерів ВГО Українська бібліотечна асоціація з усіх куточків України та з партнерських організацій Польщі, Німеччини, Литви, Великої Британії. Форум відбувся у змішаному форматі: наживо в Українському католицькому університеті, Американському домі й бібліотеках міста Львова та на платформі Zoom для онлайн-учасників. Пленарне засідання, підбиття підсумків та інші заходи програми також транслювалися на фейсбук-сторінках Української бібліотечної асоціації та організацій-партнерів.

Під час круглого столу у фокусі обговорення був практичний посібник «Бібліотеки – хаби цифрової освіти», навчання координаторів хабів у регіональних тренінгових центрах, актуальні заходи в хабах як відповідь на сучасні виклики, кількісні й якісні результати проєкту, орієнтири розвитку спроможності хабів для виконання завдань цифрової трансформації України. Координатори хабів поділилися досвідом навчання й отримали зворотний зв'язок від тих, хто його пройшов. Учасники круглого столу обговорили також питання системності у роботі хабів, розглянули інноваційні пропозиції колег-координаторів; зміни, що відбулись у поточній роботі ХЦО в умовах повномасштабної війни, розмірковували, як підвищити ефективність послуг, які надають хаби.

Кіровоградську обласну книгозбірню на форумі представляла завідувачка інформаційно-бібліографічного відділу, тренерка Наталя Андрійченко, яка в ході роботи круглого столу з питань цифрової освіти поділилася досвідом реалізації проєкту в ОУНБ імені Дмитра Чижевського. Тренерка зазначила, що посібник слугував незамінним помічником під час проведення тренінгів для координаторів хабів. Особливо цінним видання виявилось саме для тих, хто тільки розпочинав роботу хабу і потребував допомоги з реєстрацією та оформленням документації. Приємно було дізнатися, що колеги-бібліотекарі, які приїхали з різних областей України, знають про успіхи обласної книгозбірні у м. Кропивницькому в реалізації багатьох проєктів, слідкують за ними у соцмережах і на сторінках українських ЗМІ.

Програма форуму була надзвичайно насиченою, цікавою як офіційним, так і неформальним спілкуванням його учасників та спікерів. Головний меседж заходу – бібліотеки сьогодні – важливий соціальний інститут для забезпечення захищеності, комфорту, підтримки, психологічного й емоційного відновлення, освіти та розвитку творчого потенціалу кожного і кожної. Ключові доповіді від організаторів, провідних фахівців, науковців, партнерів та зарубіжних колег були присвячені волонтерству бібліотек в час повномасштабної війни, вмінню бібліотекарів України та зарубіжних країн єднатися та об'єднувати навколо себе громади, проєктам на допомогу українським бібліотекам, пошкодженим і зруйнованим внаслідок воєнних дій. Досвідом Ізраїля з використання укриттів (шелтерів), рекомендацій щодо їх архітектури, стандартів поділився ізраїльський архітектор, колишній офіцер «Командування Тилу», консультант уряду з питань будівництва укриттів Еран Карпел.

Учасники форуму взяли участь у майстер-класі з бібліотерапії для дітей за програмою міжнародної благодійної організації Worldwide Orphans (WWO) з навчально-розвивальними заняттями для дітей, що отримали психологічні травми внаслідок війни.

Колеги зі Львівської обласної бібліотеки для дітей провели цікавий майстер-клас зі створення комп'ютерної анімації у програмі Скретч.

Жвавий інтерес та позитивні емоції у присутніх викликала презентація онлайн-гри з медіаграмотності. Окрема сесія була присвячена партнерству бібліотек із видавництвами, а також впровадженню у бібліотеках автоматизованої інформаційної системи Koha.

На завершення форуму учасники надихалися конструюванням особистого дивосвіту реальності й майбутнього від популярного мотиваційного спікера, викладача Інституту лідерства та управління УКУ Андрія Зелінського, обговорювали майбутнє українських бібліотек, шляхи відновлення книгозбірень після руйнувань, моделі облаштування комфортного бібліотечного простору, говорили про престижність професії бібліотекаря для молоді, оплату праці бібліотечних фахівців та про інші важливі питання.

Участь у такому масштабному зібранні бібліотечної спільноти країни дала учасникам можливість пересвідчитися, що бібліотеки та бібліотекарі можуть змінювати життя людей, допомагаючи їм отримати навички, необхідні для сучасного онлайн-світу. А обмін досвідом зі створення й роботи освітніх цифрових хабів допоможе бібліотекам стати центрами знань та освіти, у тому числі у сфері цифрової грамотності.

За результатами діяльності ХЦО у вересні-жовтні 2023 р серед бібліотек-хабів з 12 областей України були визначені переможці всеукраїнського проекту. Українська бібліотечна асоціація запланувала здійснити підсумковий моніторинг діяльності регіональних тренерів з проведення заходів для координаторів хабів, які пройшли навчання в РТЦ та в свою чергу проводили в межах проекту заходи для користувачів. У 120-ти бібліотеках-хабах цифрової освіти, чиї координатори взяли участь у проекті, потрібно було провести не менше 120 заходів, учасниками яких будуть щонайменше 1000 користувачів. Регіональні тренінгові центри підготували звітні документи за проектом: списки учасників тренінгів (координаторів та користувачів хабів), заповнені учасниками тренінгів форми зворотного зв'язку, підсумковий комунікаційний звіт про публікації від імені бібліотек-хабів у ЗМІ області та в соціальних мережах, а також моніторингові форми, заповнені координаторами хабів.

Підбиття підсумків проекту «Розвиток спроможності бібліотек – хабів цифрової освіти» стало логічним завершенням дворічного етапу співпраці Української бібліотечної асоціації, Міністерства цифрової трансформації, Програми розвитку ООН (ПРООН) в Україні та Уряду Швеції з промоції цифрових послуг на державному рівні шляхом забезпечення їх доступності для кожного українця.

На підсумкову зустріч до Києва були запрошені тренери регіональних тренінгових центрів з різних куточків України, координатори хабів цифрової освіти, а також ті, хто вже має досвід організації хаба або тільки цікавиться його роботою. Від Кіровоградської області у заході взяла участь тренерка цифрового хабу Обласної універсальної наукової бібліотеки імені Дмитра Чижевського Наталя Андрійченко. Подія відбувалася одночасно наживо у Науково-технічній бібліотеці ім. Г. І. Денисенка Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського» та онлайн на платформі Zoom. Програма дводенної зустрічі передбачала обговорення експертами Української бібліотечної асоціації, тренерами і координаторами всіх етапів реалізації проекту – від стратегічної сесії у жовтні 2021 року до визначення найактивніших хабів у жовтні 2023, а також знайомство з досвідом роботи ХЦО бібліотеки КПІ, Публічної бібліотеки ім. Лесі Українки й Центральної районної бібліотеки ім. Г. Сковороди Солом'янського району м. Києва.

На підсумковій зустрічі директорка Науково-технічної бібліотеки КПІ імені Ігоря Сікорського, президентка УБА Оксана Бруй та виконавча директорка УБА Ярослава Сошинська представили кількісні та якісні

результати проєкту. Керівники УБА зазначили, що у жовтні-листопаді 2022 р. було проведено 4 онлайнові цикли навчання по 5 днів кожний і підготовлено 52 тренери з усіх областей України (планувалося – 48). Навчальна програма, яку було розроблено в рамках проєкту, дозволяє використовувати її як для підготовки тренерів РТЦ та координаторів хабів, так і частково для організації циклів навчання користувачів бібліотек.

У квітні-травні 2023 р. відбулись 5-денні онлайнові навчання для 235 координаторів хабів цифрової освіти з 12 областей України – майже вдвічі більше, ніж було заплановано. За результатами їх опитування виявили: здебільшого, координатори – це особи 41-50 років, переважно жінки. Після проходження тренінгу 64,4% респондентів відповіли, що їхній рівень обізнаності та тренерських навичок відчутно підвищився. Опитування засвідчило необхідність поділу координаторів на групи за рівнем підготовки.

У травні-вересні 2023 року відбулись заходи у громадах для користувачів бібліохабів, у них взяли участь понад 2000 мешканців, що вдвічі більше від очікуваного результату. Переважна більшість хабів, які відповіли на моніторингову анкету, працюють понад 40 годин на тиждень. Основна аудиторія користувачів – люди пенсійного віку та школярі. Опитування після тренінгів продемонструвало: кількість користувачів з цифровими навичками нижче середнього рівня зменшилася з 43,3% на початку навчання до 9,7% після його завершення.

Приємно відзначити, що за результатами моніторингу діяльності хабів цифрової освіти в межах реалізації проєкту Кіровоградська область підготувала найбільше координаторів (16) та посіла третє місце за кількістю користувачів хабів, що навчилися цифровій грамотності (207).

Учасники зустрічі наголосили на необхідності підвищення цифрових компетентностей методистів бібліотек, оскільки саме вони здійснюють методичний супровід діяльності бібліотечних закладів. Присутні озвучили спільні проблеми і виклики у роботі хабів (недостатнє технічне та програмне забезпечення, брак персоналу, посередній рівень цифрової грамотності координатора, труднощі із залученням відвідувачів), а також поділилися історіями успіху бібліотек у громадах як потенційною можливістю залучення грантових коштів для закупівлі техніки для бібліотек та хабів.

Серед рекомендацій до подальших дій від учасників підсумкової зустрічі були такі: розширити склад і систематично підвищувати кваліфікацію тренерів РТЦ та координаторів хабів, організовувати практичні навчання на тренінгах, розробити Цифрограму для бібліотекарів, надати спільну цифрову платформу для обміну досвідом.

Представницям найкращих бібліохабів територіальних громад України, визначених за результатами моніторингу, фахівчиня з питань комунікацій «Проекту підтримки Дія» (Програма розвитку ООН в Україні) Ольга Матягіна вручила 5 планшетів для роботи. При визначенні переможців були враховані термін діяльності, тривалість годин роботи на тиждень, перелік послуг, активність координаторів та історії успіхів користувачів, що стали можливими

завдяки проходженню навчання у хабі. Також 23 регіональні тренінгові центри цифрової освіти отримали у подарунок смартфони для проведення тренінгів і консультацій.

Наостанок зустрічі експерти Української бібліотечної асоціації окреслили перспективні напрями подальшої роботи ХЦО: розвиток співпраці з ключовими партнерами – Міністерством цифрової трансформації України та Програмою розвитку ООН, а також координація діяльності всеукраїнської мережі хабів цифрової освіти.

Наразі в Україні на базі бібліотек створено майже 3500 хабів цифрової освіти, які надають освітні послуги в сфері діджитал-технологій. Тож, закликаємо бібліотекарів долучатися до масштабного національного проєкту з розвитку цифрової грамотності населення, створювати хаби цифрової освіти, навчати громади і спільноти використовувати цифрові технології та цифрові державні послуги. Адже сучасні бібліотеки, які слугують базами для хабів цифрової освіти по всій Україні, залишаються унікальними осередками для українців, куди вони можуть звернутися, щоб отримати доступ до електронних ресурсів і сервісів, навчитися безпечно поводитися в мережі, а також користуватися новою цифровою технікою.

Список використаних джерел

1. Бібліотеки – хаби цифрової освіти [Електронний ресурс] : практичний посібник / автори-укладачі: О. Бруй, Т. Козицька, Г. Мацієвська, С. Моїсєєва, І. Шевченко ; заг. ред. Я. Сошинської ; ВГО Українська бібліотечна асоціація ; Проєкт підтримки Дія. – Київ : ВГО Українська бібліотечна асоціація, 2023. – 116 с. – Текст. і граф. Дані. – Режим доступу: <https://drive.google.com/file/d/17yJ4pjNwzYUiVQueh6dFD86IgoniCeps/view?pli=1>. – Дата звернення: 11.10.2023.
2. Бібліотеки – Хаби цифрової освіти [Електронний ресурс] : ресурси / ВГО Українська бібліотечна асоціація // Українська бібліотечна асоціація : [офіційний сайт]. – Текст. і граф. дані. – Режим доступу: <https://ula.org.ua/resursy/biblioteky-khaby-tsyfrovoi-osvity>. – Дата звернення: 18.10.2023.
3. Сахарова, Марія. Підсумкова зустріч за проєктом «Розвиток спроможності бібліотек – Хабів цифрової освіти» [Електронний ресурс] : матеріали підсумкової зустрічі за проєктом «Розвиток спроможності бібліотек – Хабів цифрової освіти», Київ, 26-27 жовтня 2023 р. / Марія Сахарова ; ВГО Українська бібліотечна асоціація // Українська бібліотечна асоціація : [офіційний сайт]. – Текст. і граф. дані. – Режим доступу: <https://ula.org.ua/novyny-ta-podii/novyny/5142-pidsumkova-zustrich-za-proiektom-rozvytok-spromozhnosti-bibliotek-khabiv-tsyfrovoi-osvity-26-27->

zhovtnia-2023-roku. – Дата публікації: 31.10.2023. – Дата звернення: 14.11.2023.

4. Сервіси е-урядування і е-демократії для мешканців Кіровоградщини / укл.: С. Е. Зелінський, А. М. Андрейченко, О. В. Зінченко ; ред. С. Е. Зелінський. – Кропивницький : [б. и.], 2019. – 159,[1] с. : іл. – Бібліогр. с. 152.

5. XIII Львівський міжнародний бібліотечний форум: післясмак [Електронний ресурс] : матеріали XIII Львівського міжнародного бібліотечного форуму, Львів, 19-22 вересня 2023 р. / ВГО Українська бібліотечна асоціація // Українська бібліотечна асоціація : [офіційний сайт]. – Текст. і граф. дані. – Режим доступу: <https://ula.org.ua/novyny-ta-podii/novyny/5139-khiii-lvivskyi-mizhnarodnyi-bibliotechnyi-forum-pisliasmak>. – Дата публікації: 11.10.2023. – Дата звернення: 28.10.2023.

6. Хаби цифрової освіти: понад 3 тисячі бібліотек продовжують навчати українців цифрової грамотності [Електронний ресурс] / Міністерство цифрової трансформації України // Урядовий портал. Єдиний веб-портал органів виконавчої влади України : [офіційний сайт]. – Текст. дані. – Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/news/khaby-tsyfrovoi-osvity-ponad-3-tysiachi-bibliotek-prodovzhuiut-navchaty-ukraintsiv-tsyfrovoi-hramotnosti>. – Дата публікації: 17.11.2023. – Дата звернення: 14.12.2023

7. 6000 хабів цифрової освіти долучилися до Дія.Цифрова освіта [Електронний ресурс] / Міністерство цифрової трансформації України // Міністерство цифрової трансформації України : [офіційний веб-сайт]. – Текст. і граф. дані. – Режим доступу: <https://thedigital.gov.ua/news/6000-khabiv-tsifrovoi-osviti-doluchilisya-do-diyatsifrova-osvita>. – Дата публікації: 27.08.2021. – Дата звернення: 28.10.2023.

Інформаційно-освітні проєкти в бібліотеці – ресурси для розвитку громад

Аліна Осокіна,
завідувач відділу документів
з економічних, технічних та природничих наук
ОУНБ ім. Д.І. Чижевського

Роль бібліотек в сучасному суспільстві зростає тому, що вони якісно змінюють напрями своєї діяльності, стають у громадах комунікативними центрами, інформаційно-ресурсними майданчиками з багатofункціональними, сучасними і відкритими просторами, де користувачі

можуть не тільки читати книжки, а й отримувати професійні консультації від різних фахівців: психолога, юриста, лікаря, або відвідувати навіть такі заняття, як гімнастика для жінок чи курси танцю, майстер-класи для дітей, театральні вистави тощо.

На сьогодні немає, напевно, жодної публічної бібліотеки, яка б не здійснювала проектну діяльність.

Обласна універсальна наукова бібліотека ім. Д.І. Чижевського має значний досвід впровадження різноманітних інформаційно-освітніх проєктів для окремих цільових аудиторій.

Хочу звернути увагу на двох із них, започаткованих 2021 року, а саме: «Інформаційна платформа з питань праці» та «Школа досвідченого споживача».

Створенню «Школи» і «Платформи» передувала багаторічна співпраця бібліотеки з Головним управлінням Держпродспоживслужби в Кіровоградській області.

Щорічно, починаючи з березня 2018 року, на базі відділу документів з економічних, технічних та природничих наук, до Всесвітнього дня захисту прав споживачів, спільно з Головним управлінням Держпродспоживслужби в Кіровоградській області проводились засідання круглих столів за участю представників підприємницьких структур, громадськості, студентської молоді, фахівців з питань захисту прав споживачів, безпеки харчових продуктів та державного ринкового нагляду нехарчових продуктів.

За результатами цих засідань Головне управління Держпродспоживслужби в Кіровоградській області ініціювало створення при відділі «Школи досвідченого споживача» з метою популяризації споживчої освіти серед широкого загалу через консультативну та інформаційну діяльність, виховання грамотної споживчої поведінки й культури та формування почуття споживчої гідності. Лекції проходять щоквартально; хочу зазначити, що вже відбулося 16 засідань, які відвідала 371 особа, а онлайн трансляцію переглянуло 4753 особи.

Захист прав споживачів є однією з найбільш актуальних тем, оскільки всі ми тією чи іншою мірою є споживачами товарів та послуг, маємо особливий статус споживача, права й гарантії, закріплені в Законі України «Про захист прав споживачів», які, на жаль, дуже часто порушуються, а багато хто з нас не знає, як правильно діяти в тих чи інших випадках конфліктних ситуацій з надавачами товарів та послуг.

Під час інформаційних зустрічей з фахівцями управління в рамках роботи «Школи» відвідувачі отримують консультації та роз'яснення про права споживачів житлово-комунальних послуг, про укладення договорів на такі види послуг, їх виконання обома сторонами; права споживачів у разі придбання товару неналежної якості, наприклад, під час вибору взуття.

Спеціалісти управління пояснюють, на що потрібно звернути увагу при купівлі побутової хімії тощо. Актуальними і корисними для слухачів школи були консультації про особливості гарантійного ремонту побутової техніки, встановлення термінів гарантійного ремонту та відстоювання прав споживачів при покупці неякісного товару. Експерти управління фітосанітарної безпеки надали рекомендації власникам присадибних ділянок щодо заупок насіння овоче-баштанних культур та садового матеріалу плодово-ягідних рослин, розповіли, як обрати якісні та безпечні пестициди, що потрібно знати під час застосування засобів захисту рослин на присадибних ділянках. Для мандрівників та майбутніх товарознавців Кропивницького професійного ліцею сфери послуг та торгівлі і Кіровоградського кооперативного фахового коледжу економіки і права ім. М.П. Сая спеціалісти управління провели лекцію «Ризики ввезення шкідливих організмів із закордонних подорожей».

Повертаючись з-за кордону з екзотичними фруктами, букетами дивовижних квітів, рослин у горщиках, мало хто замислюється над тим, що ці рослини можуть бути заражені бактеріями та шкідниками, небезпечними для людини і довкілля.

Під час зустрічей фахівці Головного управління Держпродспоживслужби у Кіровоградській області перш за все надають роз'яснення основних законів України стосовно захисту прав споживачів, коментарі до найбільш поширених правопорушень на споживчому ринку, прав споживачів при укладенні договорів, їх виконанні, зміні та припиненні, а також повідомляють, куди звернутися споживачеві за юридичною допомогою.

«Школа досвідченого споживача» – це освітній майданчик для набуття необхідних знань, які допоможуть споживачам приймати правильні рішення під час придбання товарів й отримання послуг та захищати свої споживчі права.

З метою привернення уваги суспільства до питань охорони праці, підвищення правової обізнаності суб'єктів господарювання, дотримання законодавства про працю, зайнятість, безпеку і охорону праці Південно-Східне міжрегіональне управління Державної служби з питань праці (раніше – головне управління Держпродспоживслужби в Кіровоградській області) та бібліотека у соціальному партнерстві започаткували інформаційну платформу «Держпраці інформує».

Якщо цільовою аудиторією «Школи досвідченого споживача» є пересічні громадяни, то інформаційна платформа з питань охорони праці спрямована на інженерно-технічних співробітників різних суб'єктів господарювання, кадрову службу, викладачів і спеціалістів з охорони праці, студентів економічних спеціальностей усіх форм навчання та на широкий загал працівників.

В рамках платформи щомісяця відбуваються лекції, під час яких спеціалісти головного управління з охорони праці надають слухачам методично-консультативну та практичну допомогу щодо вимог безпеки під час вантажно-розвантажувальних робіт на підприємстві, нормативно-правових актів з охорони праці та нормативних документів з технічної експлуатації при проведенні робіт в електроустановках; роз'яснюють основні вимоги щодо їх безпечної експлуатації та використання електрозахисних засобів, організацію безпечних умов праці на заправних станціях, у сільському господарстві під час війни, розповідають, яким категоріям працівників потрібно проходити медичні огляди. Під час зустрічей обговорювались питання, як правильно надати інформацію про нещасний випадок, що стався на робочому місці, або про гостре професійне захворювання, пов'язане з виробничою діяльністю; розглядалась методика розслідування нещасних випадків та з'ясування обставин і причин події, що сталася; порядок створення комісії з розслідування пригоди; правила оформлення документів за новим зразком тощо. Під час засідань керівники відділів та інспектори управління надавали присутнім інформацію про позитивний досвід підприємств з питань охорони праці, методів та форм проведення навчання працівників з безпечного виконання робіт з дотриманням законодавства про працю. Обговорення торкалось теми зайнятості населення, соціального страхування, декларування доходів у 2023 році в умовах воєнного стану.

До участі в інформаційних платформах могли долучитися і працівники бібліотек області та їх користувачі шляхом приєднання до стрімінгової трансляції (прямого ефіру) на фейсбук-сторінці ОУНБ ім. Д.І. Чижевського.

Щороку в рамках роботи школи та інформаційної платформи відбувається більше 20 лекцій, їх відвідують понад 500 слухачів.

Зустрічі в рамках інформаційних проєктів набувають популярності серед громадян міста та суб'єктів господарювання. Завдяки стрімінг-трансляції (прямого ефіру) один захід набирає понад 1,5 тисячі переглядів.

Для тих, хто не має змоги потрапити на засідання, бібліотека надає можливість скористатись електронними ресурсами та переглянути відео на facebook-сторінці бібліотеки, а також YouTube-каналі.

Завдяки реалізації освітніх проєктів залучаються нові користувачі, підвищується імідж бібліотеки як інформаційно-просвітницького центру, збільшується відвідування соціальних мереж. Організатори заходів не забували й про основну місію бібліотеки – популяризацію книги та читання, тому освітні проєкти доповнювались добірками літератури за темами засідань.

Аналізуючи статистичні дані, можна сказати, що як «Школа досвідченого споживача», так і «Інформаційна платформа з питань праці» набули широкого резонансу як серед містян, які безпосередньо були на зустрічах, так і серед віртуальних користувачів.

Підсумовуючи викладене, можна зазначити, що ці інформаційні проекти покликані підвищити рівень обізнаності громадян про джерела загроз, про безпечне і раціональне влаштування свого життя, як на роботі, так і в побуті. А трансформація бібліотек, яка відбувається в цифрову епоху, цьому сприяє, і, як наслідок, завдяки новітнім технологіям кожен може побувати на бібліотечних заходах віртуально, незалежно від часу і місця перебування.

Ділимося досвідом

Бібліотека – осередок формування компетентності молоді щодо збереження власного здоров'я

Оксана Завіна,
завідувач відділу документів
з питань медицини та охорони здоров'я
ОУНБ ім. Д.І. Чижевського,
м. Кропивницький

Формування здорового способу життя молоді є одним із важливих напрямів державної політики України в молодіжній сфері. Так, 11 листопада 2020 р. на засіданні уряду було схвалено Національну стратегію державної молодіжної політики до 2030 року, одним із пріоритетних напрямів діяльності якої є збереження здоров'я молоді через формування навичок здорового способу життя, культури здорового харчування та психогігієни.

Фахівці вважають, що близько 75% хвороб у дорослих є наслідком умов життя у дитячі та молоді роки, адже саме в підлітковому віці закладаються основи здорової і продуктивної життєдіяльності людини в зрілому віці, а також знижується ймовірність розвитку хвороб у подальшому. Водночас це період ризиків, коли можуть виникати проблеми зі здоров'ям із серйозними наслідками, або формується поведінка, що матиме значні негативні ефекти для здоров'я в майбутньому.

Виховання здорових, всебічно розвинених молодих громадян, формування здорового способу їх життя – пріоритетний напрямок роботи державних інституцій, зокрема й бібліотек. Сьогодні бібліотеки – багатофункціональні, сучасні і відкриті простори, інформаційно-ресурсні майданчики для розвитку особистості, інтелектуального самовдосконалення, де молодь має можливість цікаво та корисно проводити вільний час, займатись самоосвітою та саморозвитком.

Медична просвіта молодого покоління, яку бібліотеки здійснюють у партнерстві із закладами охорони здоров'я, набуває сьогодні особливого значення. Книгозбірні проводять активну інформаційно-просвітницьку роботу

з формування здорового способу життя та профілактики асоціальних явищ у молодіжному середовищі.

Основними завданнями, які ставить перед собою відділ документів з питань медицини та охорони здоров'я обласної універсальної наукової бібліотеки ім. Д. І. Чижевського у цій сфері, є популяризація літератури про здоров'я та здоровий спосіб життя; забезпечення обізнаності молоді про ризики та шкідливі наслідки для здоров'я людини від куріння тютюнових виробів, вживання алкогольних напоїв, наркотичних речовин; інформування про шляхи передачі ВІЛ-інфекції, причини зараження, засоби профілактики, необхідні для запобігання зараженню ВІЛ та його поширенню; заохочення молоді до активного відпочинку і занять спортом; формування позитивної мотивації до здорового способу життя. Виконання цих завдань дозволяє підвищити рівень медичних знань молодіжної аудиторії, відповідального ставлення до власного здоров'я, здатність та бажання до його зміцнення; допомагає молодим людям протистояти шкідливим звичкам і негативним впливам навколишнього середовища; збільшує число молоді, що відвідує спортивні гуртки та секції.

Найбільш ефективними методами інформаційно-профілактичної роботи з популяризації здорового способу життя для молоді, які фахівці відділу використовують у роботі, є проведення акцій, лекційних та навчально-тренінгових сесій; реалізація проєктів спортивного спрямування, розповсюдження інформаційних матеріалів, організація змістовного дозвілля і відпочинку молоді.

Неінфекційні хвороби та фактори їх ризику є одним із головних викликів ХХІ століття: серцево-судинні захворювання, діабет, рак, хронічні обструктивні захворювання легень та психічні розлади можуть розвинути у людей будь-якого віку й статі та суттєво вплинути на якість та тривалість життя. Саме тому важливим засобом боротьби з неінфекційними хворобами є цілеспрямована інформаційно-просвітницька робота серед молоді, що сприятиме зменшенню ризиків розвитку таких хвороб та формуванню медичних знань й установок на здоровий спосіб життя.

Для висвітлення важливих тем з профілактики неінфекційних захворювань фахівці відділу документів з питань медицини та охорони здоров'я залучають спеціалістів у галузі терапії, ендокринології, епідеміології, генетики, фізичного виховання, чий професійні знання та досвід змушують *молодь* замислитися й оцінити важливість інформації.

Резистентність до антибіотиків – одна з актуальних тем, на якій фахівці відділу акцентують увагу молоді. Стійкість до антибіотиків ставить під загрозу лікування будь-яких інфекцій. Найбільш поширена причина резистентності – надмірне використання антибіотиків, тому інформування молоді про правильне їх використання з дотриманням повного курсу лікування за призначенням лікаря є дуже важливим.

З метою інформування молоді про правила лікування антибіотиками в рамках інформаційно-просвітницького проєкту «Академія здоров'я»

відбулась зустріч з лікарем-епідеміологом ДУ «Обласний центр контролю та профілактики хвороб» Тамарою Ланкмілер за темою «Антибіотикорезистентність: причини та шляхи подолання». Фахівчиня розповіла, як виникають та коли збільшуються ризики розвитку резистентності; що необхідно робити, аби запобігти стійкості бактерій в організмі до антибіотиків.

Ще одна гостра проблема, на яку варто звернути увагу – серцево-судинні захворювання, зокрема інсульт. Зазвичай вважають, що ця хвороба вражає людей похилого віку через проблеми з підвищеним тиском та судинами. Однак це не так. Інсульт трапляється у молодих людей, школярів та навіть немовлят – на сьогодні це одна з головних причин смертності в Україні. Знизити ризик інсульту можна, якщо контролювати фактори, що спричиняють хворобу, знати її перші ознаки й правила профілактики. Тож до Всесвітнього дня боротьби з інсультом для студентів Кропивницького фахового коледжу харчування та торгівлі відбулась лекція-бесіда «Інсульт як соціально-гігієнічна проблема». Лікар Кіровоградського обласного центру контролю та профілактики хвороб Дмитро Орлов надав рекомендації, як знизити ризики появи інсульту та зберегти життя. Захворювання можна попередити, якщо відмовитись від шкідливих звичок та вести активний, здоровий спосіб життя.

Плануючи заходи для молоді, працівники відділу вирішили звернути їх увагу на хвороби, які передаються спадково. Хоча для деяких генетичних захворювань існують ефективні методи лікування, для багатьох спадкових хвороб таких методів ще немає. Сьогодні ДНК-дослідження на генетичні хвороби з високою точністю визначають наявність порушень у генах і допомагають людям приймати відповідальні й усвідомлені рішення, що стосуються їх власного здоров'я або здоров'я їхніх дітей. Тож лекція «Спадковість та її патології», яку організували для студентів Донецького університету внутрішніх справ, виявилась цікавою та корисною. Викладачка й лікарка Наталія Невмержицька розповіла про види спадкових хвороб, закономірності їх успадкування, особливості патогенезу, лікування та профілактику. До захворювань, при яких профілактичні заходи є дієвими, в першу чергу відносять гіпертонічну хворобу з її ускладненнями, ішемічну хворобу серця та інсульти, виразкову хворобу, цукровий діабет.

Шкідливі звички є вкрай актуальною проблемою для молоді, адже одним з основних чинників, які впливають на рівень захворюваності та смертності від неінфекційних хвороб, є розповсюдження вживання алкоголю, тютюну та наркотиків. Активне формування шкідливих звичок відбувається саме у підлітковому віці, тому роль просвітницької роботи бібліотек з їх попередження, сприяння розвитку позитивних якостей особистості, популяризація здорового способу життя через залучення дітей до активного читання, участі в різноманітних творчих акціях та інформаційних заходах бібліотеки є актуальною.

Щороку до Всесвітнього дня без тютюну відділ документів з питань медицини та охорони здоров'я організовує профілактично-просвітницькі

заходи. Цікавою та змістовною була лекція «Вживання тютюну та нікотину – фактор ризику неінфекційних хвороб», яку провів для студенток Кропивницького професійного ліцею сфери послуг та торгівлі Дмитро Орлов, завідувач відділу епідеміологічного нагляду (спостереження) та профілактики неінфекційних захворювань Кіровоградського обласного центру контролю та профілактики хвороб. Для містян бібліотекарі підготували в цей день вуличну акцію «Куріння чи здоров'я – обирайте самі», в рамках якої представили книжки та матеріали, спрямовані на боротьбу з тютюнопалінням, а також провели опитування молодих кропивничан та гостей міста про їх ставлення до вживання тютюну. Учасників запитували про таке: кому шкодить куріння, що на їхню думку могло б допомогти не починати курити. Більшість опитаних респондентів негативно ставляться до вживання тютюну та вважають, що увага з боку батьків, друзів, які не курять, інформаційно-просвітницькі заходи допоможуть позбутися шкідливої звички.

Проблема наркоманії сьогодні дуже хвилююча, вживання неповнолітніми юнаками й дівчатами наркотичних речовин стає небезпечним соціальним явищем. Наркотики руйнують психіку молодих людей, породжують мотиви прийняття хибних рішень. Висвітлити тему «Вживання наркотичних речовин підлітками» працівники відділу запросили старшого інспектора відділу зв'язків із громадськістю Управління патрульної поліції в Кіровоградській області Ольгу Варіченко під час проведення засідання Батьківського клубу. Така форма роботи з батьками та дітьми стає досить популярною серед містян. Під час спілкування з учасниками обговорювалися питання виникнення наркоманії, причини її поширення серед молоді, незворотні соціально-біологічні наслідки вживання наркотиків, шляхи профілактики наркозалежності, переваги здорового способу життя. Батькам лекторка порадила спостерігати за поведінкою своєї дитини, адже турбота та контроль з боку родини, а також вміння дитини відмовитися від сумнівної пропозиції допоможуть уникнути ризикової поведінки та зберегти здоров'я. Також для кропивничан та гостей міста фахівці відділу документів з питань медицини та охорони здоров'я організували вуличну акцію «Україна без наркотиків», де представили тематичну добірку літератури про здоров'я та здоровий спосіб життя й провели експрес-опитування. Містяни різного віку активно долучалися до опитування, відповідаючи на запитання, чи можна запобігти вживанню наркотиків, що штовхає людей на споживання наркотичних речовин, чи виліковна наркоманія та інші. Мета заходу – сформувані у людей, особливо молодих, неприйняття вживання наркотиків та нагадати про те, як важливо бути здоровим, слідувати за своїм харчуванням, займатись спортом.

Важливу роль у попередженні виникнення неінфекційних захворювань відіграє харчування. Нераціональне вживання їжі призводить до ризиків виникнення серцево-судинних захворювань, гіпертонічної хвороби, цукрового діабету 2-го типу, онкологічних захворювань тощо. Тому питання раціонального харчування важливе і для профілактики хвороб, і для

підвищення якості життя, а у випадку захворювання – для попередження його загострень. Заходи за темами «Якість продуктів харчування та їх вплив на здоров'я», «Питна вода і здоров'я людини» бібліотекарі провели для студентів Кіровоградського фахового коледжу харчування та торгівлі. Лекторка – лікарка з гігієни харчування ДУ «Центр контролю та профілактики хвороб» Наталя Бойченко – детально розповіла про взаємозв'язок між якістю продуктів харчування та здоров'ям населення, відповіла на запитання слухачів та зауважила, що харчування впливає на стан здоров'я, працездатність та тривалість життя людини; збалансоване та раціональне харчування дозволяє попередити розвиток багатьох захворювань. Таким чином, просвітницьку роботу в галузі гігієни харчування було проведено якісно та ефективно, адже раціональне харчування формує високий рівень здоров'я, а дітям та підліткам забезпечує нормальний розвиток організму, сприяє фізичній активності та загалом працездатності, створює захисні механізми для спротиву інфекційним хворобам та іншим захворюванням.

Цикл заходів «Здорова молодь – здорова нація» фахівці відділу документів з питань медицини та охорони здоров'я підготували для школярів міста. Вони склалися з інформаційного блоку про здоровий спосіб життя та квесту, під час якого учасники демонстрували власну ерудицію та кмітливість, розгадуючи тематичні ребуси, кросворди, загадки. Така форма роботи дозволила у невимушеній дружній атмосфері показати дітям, як важливо вести здоровий, правильний і рухливий спосіб життя, щоб у майбутньому жити активно, цікаво, насичено і дуже щасливо.

Говорячи про здоров'я, зазвичай ми беремо до уваги тільки фізичний стан людини, не враховуючи її психічне благополуччя, яке є невід'ємною його частиною. Сьогодні багато українців живуть у стресі, погано харчуються, знижують фізичну активність та мають поганий сон через військові дії, що відбуваються у країні. Всі ці фактори впливають на психологічне здоров'я і в майбутньому можуть стати причиною психічних розладів. Для збереження та зміцнення психічного здоров'я важливо дотримуватись принципів здорового способу життя та психогігієни, культури міжособистих стосунків, вміти керувати своїми емоціями, правильно розподіляти час на працю і відпочинок, мати денний режим, створювати сприятливий психологічний клімат у колективі, сім'ї; систематично займатись фізичною культурою, раціонально харчуватись, достатньо спати, позитивно мислити, бути оптимістичним, доброзичливим.

Тож захід «Психологічне здоров'я під час війни», який провела практична психологиня, координаторка Центру медико-психологічної реабілітації КПП «Обласний клінічний госпіталь ветеранів війни» Ганна Колева для студентів Донецького державного університету внутрішніх справ, був досить актуальним. Інформаційна сесія супроводжувалась практичними порадами, як зберегти емоційну стабільність, справлятися з потрясіннями, адже постійне перебування в умовах війни може негативно вплинути на психічне здоров'я. Психологиня ознайомила студентів із техніками

заспокоєння, управління емоційними кризами та боротьби зі стресом, якими можна буде користуватися у подальшій діяльності.

Інфекційні хвороби також становлять загрозу здоров'ю людства, вони є причиною третини загальної щорічної кількості смертей в Україні. Це масові захворювання, які більшість людей неодноразово переносить упродовж життя. Найбільше впливають на стан здоров'я населення грип та гострі респіраторні інфекції, вірусні гепатити, туберкульоз, ВІЛ/СНІД, інфекції, керовані засобами специфічної профілактики.

Суттєво впливає на здоров'я молодої людини, зокрема на її репродуктивну функцію, сексуальна поведінка, від якої залежить ризик захворювання на хвороби, що передаються статевим шляхом. Саме у юнацькому віці закладаються засади сексуальної культури особистості. За оцінкою ВООЗ/ЮНЕЙДС Україна продовжує залишатись регіоном з високим рівнем поширення ВІЛ серед країн Центральної Європи та Східної Азії. На сьогодні в Україні, як і в більшості країн світу, епідеміологічної значущості все більше набуває статевий шлях передачі ВІЛ, а найбільш ураженими цією інфекцією є молоді люди.

До Всесвітнього дня боротьби зі СНІДом фахівці відділу документів з питань медицини та охорони здоров'я спільно з Кіровоградським обласним центром профілактики та боротьби зі СНІДом підготували для молоді міста цикл заходів «Захисти себе від СНІДу». Спеціалісти провели для студентів Донецького національного медичного університету та Донецького державного університету внутрішніх справ інформаційні сесії, бесіди та анонімне експрес-тестування на ВІЛ. Кожен учасник заходу отримав тематичні брошури та засоби контрацепції. Тільки постійне інформування про небезпеку хвороби, шляхи її поширення, симптоми, особливості лікування сприятиме зниженню рівня захворюваності на ВІЛ/СНІД.

Інформативну фахову лекцію про жіноче здоров'я та хвороби, що передаються статевим шляхом, провела гінекологиня Анна Гришко. Лікарка поінформувала студентів Кропивницького будівельного фахового коледжу про ризики й наслідки раннього статевого життя, заходи профілактики щодо виникнення небажаної вагітності або захворювань, що передаються статевим шляхом.

Такі просвітницькі заходи допомагають формувати у молоді сексуальну та статеву грамотність, відповідальне й усвідомлене ставлення до власного здоров'я та здоров'я партнера, зменшують кількість негативного досвіду, а також є профілактикою ранніх статевих стосунків.

Інфекційні хвороби небезпечні своїми ускладненнями, що можуть призвести до інвалідності, а деякі – навіть до смерті. Тож профілактика інфекцій така ж важлива, як і боротьба з ними. З метою забезпечення епідемічного благополуччя населення України та попередження інфекцій проводяться профілактичні щеплення. Вакцинація – найефективніший спосіб захисту від інфекційних захворювань. Тож важливо проводити роз'яснення серед молоді, що таке вакцина і навіщо робити щеплення, які є протипоказання

проти проведення вакцинації. В рамках інформаційно-просвітницької роботи до Всеукраїнського тижня імунізації для студентської молоді міста у відділі документів з питань медицини та охорони здоров'я відбулась зустріч із епідеміологінею відділу імунопрофілактики ДУ «Кіровоградський центр контролю та профілактики хвороб МОЗ України» Людмилою Ігнатєвою «Імунізація – наш спільний захист». Лікарка зазначила, що вакцинація є найефективнішим і безпечним методом профілактики важких інфекційних захворювань, що можуть загрожувати життю, таких як туберкульоз, дифтерія, правець, поліомієліт, кір, вірусний гепатит В та інші. Охоплення вакцинацією на рівні 95% дає можливість забезпечити повноцінний захист населення країни від спалахів та епідемій інфекційних хвороб.

Туберкульоз залишається однією з найпоширеніших інфекцій у світі, що є дуже небезпечними для здоров'я людей. Швидке поширення стійких до ліків штамів збудника туберкульозу загрожує перетворити його у невиліковне захворювання. Тому особливого значення набуває інформування населення щодо проблеми туберкульозу як соціальної інфекційної хвороби та його небезпеки для особистого й громадського здоров'я, симптоматики, профілактики, сучасних можливостей лікування туберкульозу, формування та дотримання здорового і морального способу життя тощо.

До Всесвітнього Дня боротьби з туберкульозом бібліотекарі відділу запросили Надію Оперчук, головну державну санітарну лікарку Кіровоградської області, висвітлити тему «Туберкульоз: виклики сьогодення» для студентів Центральноукраїнського державного університету ім. В. Винниченка. Лекторка розповіла про джерела зараження, збудники, способи поширення та оновлені стандарти медичної допомоги при захворюванні на туберкульоз, а також про заходи профілактики. Фахівці зазначають, що туберкульоз майже ніколи не виникає у людей, які дотримуються здорового, активного способу життя.

Отже, формування здорового способу життя та профілактика негативних явищ у молодіжному середовищі є одним із важливих напрямів соціального виховання молодого покоління країни і одним із основних напрямків роботи бібліотек.

Книгозбірні у співпраці із закладами охорони здоров'я через книгу, вмілу організацію дозвіллевих заходів, створення комфортних умов для отримання інформації та відпочинку роблять вагомий внесок у формування здорового способу життя молодого покоління, а головне – у виховання потреби в ньому.

Використана література:

1. Молчанова С. А. Бібліотека ЗВО як центр формування навичок здорового способу життя студентів / С. А. Молчанова // Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Серія : Бібліотекознавство. Книгознавство. – 2018. – Вип. 5. – С. 178-184. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/npkpnuibk_2018_5_34

2. Мухамед'яров Н. Бібліотека як соціально-комунікаційний центр формування здорового способу життя / Н. Мухамед'яров // Вісник Книжкової палати. – 2010. – № 6. – С. 18-21

3. Неінфекційні захворювання під час війни: як боротися з ризиками? [Електронний ресурс] // Центр громадського здоров'я МОЗ України : [сайт]. – Текст. і граф. дані. – Режим доступу: <https://phc.org.ua/news/neinfekciyni-zakhvoryuvannya-pid-chas-viyni-yak-borotisya-z-rizikami>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 01.07.2023

4. Презентовано посібник «Як бібліотекам зробити свої громади здоровішими?» [Електронний ресурс] // Громадський простір : [сайт]. – Текст. і граф. дані. – Режим доступу: <https://www.prostir.ua/?news=u-vsesvitnij-den-zdorovya-prezentujemo-posibnyk-yak-bibliotekam-zrobyty-svoji-hromady-zdorovishymy>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 01.07.2023

5. Формування здорового способу життя молоді. Навчально-методичні рекомендації / Авт. колект. Т. Андріученко, О. Вакуленко, В. Волков, Н. Дзюба, В. Коляда, Н. Комарова, І. Пеша, Н. Тілікіна (кер. авт. колект. Т. Андріученко). – 2-ге вид. – К.: Бланк-Прес, 2019. – 120 с.

Бібліотечний супровід гендерної політики

Єлизавета Літвінова,
заступник директора з наукової роботи;
Любов Дубина,
головний бібліотекар
науково-методичного відділу
ОУНБ ім. Д.І. Чижевського

Впродовж попередніх 20-ти років бібліотеки Кіровоградщини у соціальному партнерстві та співпраці з Обласною універсальною науковою бібліотекою ім. Д.І. Чижевського та громадською організацією «Обласний жіночий інформаційний центр» накопичили чималий досвід роботи у сфері гендерної тематики та переконалися як в актуальності гендерних проблем для нашого регіону, так і в ефективності їх вирішення засобами інформаційно-просвітницької роботи.

Дослідження обізнаності населення громад з питань гендерної політики в Україні, проведені бібліотеками області, показали дієвість цього напрямку роботи для попередження проявів гендерної дискримінації в різних сферах життя, підкреслили важливість розвитку лідерських якостей осіб жіночої статі.

Проект «Жіноче лідерство як ресурс успішного розвитку громади», реалізований членкинями громадської організації «Обласний жіночий інформаційний центр» спільно з ОУНБ ім. Д.І. Чижевського за фінансової підтримки Уряду Канади, це засвідчив. В рамках проекту в 14-ти територіальних громадах області були проведені просвітницькі кампанії «Ми

рівні». Це дозволило створити на базі публічних бібліотек області інформаційні хаби, які покращили співпрацю представників влади, громадських організацій та ЗМІ з питань дотримання гендерної рівності. Як результат, понад 20 тисяч жінок регіону отримали знання з розвитку критичного мислення, медіаграмотності, послуг електронного урядування та жіночого лідерства.

Під час проведення різноманітних заходів: тематичних виставок, годин інформації (наприклад, з правових знань або толерантності – з безпосереднім обговоренням теми з учасниками заходу), конкурсів дитячих малюнків, фотовиставок тощо бібліотечні фахівці обов'язково висвітлюють гендерні питання.

Бібліотеки активно співпрацюють з організаціями й установами, зацікавленими у спільній професійній, культурній та інтелектуальній діяльності.

Варто відзначити співпрацю бібліотек з державними установами з гендерної проблематики. Прикладом такої співпраці може поділитися Добровеличківська центральна публічна бібліотека, яка провела дискусійну зустріч з інспектором Новоукраїнського районного сектору №1 філії державної установи «Центр пробації» в Кіровоградській області з теми «Гендерна рівність: безпека, право, виховання» та зустріч із практичним психологом на тему «Що таке гендерна рівність». Заходи було проведено для батьків, які мають дітей підліткового віку. А міська центральна бібліотека ім. В. Панченка міста Кропивницького у співпраці з міським управлінням поліції провела антидискримінаційний тренінг «Бути жінкою», який відбувся у креативному просторі «KOWO».

Привертає увагу і потужна співпраця бібліотек з громадськими організаціями. Так, фахівці Первозванівської сільської бібліотеки разом із ГО «Простір права» організували круглий стіл «Становище жінок в українському суспільстві: проблеми гендерної дискримінації», де обговорювалися питання зниження рівня домашнього насильства, його ефективного запобігання та захисту прав жінок. Фахівець Кальниболотської сільської бібліотеки Надлацької територіальної громади організувала тренінг для жінок «Бути жінкою» спільно з ГО «Десяте квітня» та благодійним фондом «Мілана». Особливо зацікавив учасників тренінгу мозковий штурм про відмінність між чоловіком та жінкою, між поняттями «гендер» та «стать».

Хочемо звернути увагу на нетрадиційний підхід бібліотек області до висвітлення гендерних питань через промоцію читання. До прикладу, працівники бібліотек Ганнівської територіальної громади поєднали тематику гендеру з промоцією книг: на заході «Гендерний діалог: Рівність у Книгах» розглядалася роль статі в літературі (Ганнівська сільська бібліотека); під час воркшопу «Рівні можливості за столом читання» – стереотипи і гендерні ролі героїв сучасних книг (Кропивницька сільська бібліотека № 1); у бесіді «Гендер та Наука: Розкриття Невідомого» йшлося про жінок-учених, їхні досягнення та внесок у науку (Григорівська сільська бібліотека).

Значну увагу бібліотечні фахівці приділяють розгляду жіночих образів у літературі, наголошуючи, що жінка має право і може бути лідером в усіх сферах людської діяльності. Цікавий захід відбувся у Родниківській сільській бібліотеці Олександрівської громади, де представили віртуальну портретну міні-галерею «Жінки, які змінили світ» з інформацією про жінок, які стали лідерами, чий імена ввійшли в світову історію. На виставці експонувалися книги про жінок, які залишили слід у пам'яті поколінь. Після заходу читачі виявили бажання прочитати ці книги.

Гендерні питання бібліотеки розкривають також через популярні сьогодні ігрові методики. Так, центральна міська бібліотека Світловодської громади для батьків та дітей організувала ігрову програму «Ми – різні, ми – рівні», в ході якої батьки проходили психологічні тести, а діти відтворювали у малюнках власне бачення взаємовідносин між жінками і чоловіками, зокрема, між батьком та мамою, братом та сестрою, друзями різної статі. А працівники бібліотеки-філії № 10 Олександрійської міської ЦБС провели інтелектуальну гру «Крізь гендерні окуляри» з учнівською молоддю ліцею № 10, де обговорювали можливості жінок обіймати керівні посади в політиці, економіці, військовій сфері.

Заслуговує уваги активна робота клубів Документального кіно з прав людини Docudays UA, які працюють в Обласній універсальній науковій бібліотеці ім. Д.І. Чижевського, Обласній бібліотеці для юнацтва ім. Є. Маланюка, Міській центральній бібліотеці ім. В. Панченка Кропивницької громади, Світловодській центральній міській бібліотеці та Центральній публічній бібліотеці Компаніївської селищної ради. В рамках проєкту Docudays UA для населення громад демонструються фільми з правової освіти, а під час обговорення піднімаються також гендерні питання.

Для підвищення гендерної культури та удосконалення діяльності у цьому напрямку бібліотекам області пропонуємо:

- при формуванні фондів публічних бібліотек враховувати потреби в комплектуванні літературою з гендерних питань;
- продовжувати облаштовувати в бібліотеках гендерно орієнтований візуальний простір: книжкові виставки, інформаційні експозиції;
- впроваджувати інтерактивні методи обговорення гендерних проблем, такі як відкрите обговорення, активні дебати;
- висвітлювати діяльність бібліотек з гендерних питань у ЗМІ та соціальних мережах.

Бібліотека – дім для рідної мови (з досвіду роботи бібліотек області)

Марія Охріменко,
головний бібліотекар
науково-методичного відділу
ОУНБ ім. Д.І. Чижевського

Рідна мова є важливим елементом культурної та національної свідомості людини. Любов до рідної мови починається ще з колиски, з маминої колискової пісні. В ній – материнська любов і світ добра, краси і справедливості, щира віра в магічну силу слова. Знання рідної мови – перша ознака освіченої людини.

У липні 2019 року Уряд України схвалив стратегію популяризації української мови до 2030 року «Сильна мова – успішна держава».

Цю Стратегію розробили та ухвалили з метою «забезпечення єднання українського суспільства та зміцнення його української ідентичності, утвердження української мови по всій території України».

За весь час свого існування українська мова зазнавала злетів і падінь. Сьогодні, згідно зі статтею 10 Конституції України, «державною мовою в Україні є українська мова». Мова – це історія народу, його світогляд.

Кілька цікавих фактів про українську мову. Учені довели, що вік нашої рідної української мови – 7 тисяч років. Українська мова належить до слов'янської групи індоєвропейської мовної родини. Найближчою генеалогічно до української мови є білоруська. Ці дві мови мають 84% спільної лексики. Далі йдуть польська і сербська (70% і 68% відповідно) і лише потім – російська (62%).

Українська мова багата на синоніми та зменшувальні форми. Найбільша кількість слів в ній розпочинається на літеру «П», а найменш уживаною є буква «Ф».

У 1934 році на конкурсі мов у Парижі українська мова була визнана однією з найкращих мов світу і посіла друге місце після італійської.

Мова – скарб народу, тому бібліотеки територіальних громад постійно працюють у напрямку виховання у користувачів любові до рідної мови, знайомлять їх з історією виникнення української мови, її історичним минулим, з її фонетичними та граматичними можливостями, стилями української мови, виховують повагу не тільки до рідного слова, а й до рідної Батьківщини. З цією метою бібліотекарі прикладають максимум зусиль, щоб масові заходи були цікавими і різноплановими, застосовують при цьому як традиційні, так і нетрадиційні форми роботи.

Так, до Міжнародного дня рідної мови, який щороку відзначається 21 лютого, Пурпурівська сільська бібліотека Новомиргородської міської територіальної громади провела цікавий і змістовний захід – бібліооберіг «В тебе доля полинова, наша рідна українська мова». Спочатку заходу бібліотекар

Чорна Л. О. розповіла присутнім про історію виникнення свята рідної мови та про тих, хто, зберігаючи мову предків, став на захист рідного слова в своїх творах – І. Франка, Л. Українку, Б. Грінченка, М. Куліша, О. Олеся, М. Драгоманова, О. Телігу. Після цього учасники заходу здійснили невеличкий екскурс в історію української мови – ознайомились з гіркими сторінками її становлення. Всі присутні зі свічками в руках по черзі зачитували дати зі скорботного календаря української мови, починаючи з 1720 року, коли російський цар Петро I заборонив друкувати книжки українською мовою. Учасникам було представлено книжкову виставку «Українська мова – серця мого подих». Під час проведення заходу лунали українські пісні: «Рече та стогне Дніпр широкий», «Два кольори», «Місяць на небі», а також вірші М. Рильського, П. Тичини, І. Драча та інших українських поетів. Гості заходу переглянули мультимедійну презентацію «Українська мова – мудрості криниця», а також взяли участь у конкурсній програмі «Знавці рідної мови». У заключному слові заходу прозвучала ода рідній мові: «Світлоносна! Ти – як море – безкінечна, глибинна, могутня. Ти є Вічність. Ти є Правда. Ти – наш Оберіг».

Пріоритетним напрямком роботи бібліотек Гайворонської міської територіальної громади є збереження, вивчення та популяризація української мови. З березня поточного року бібліотеки Гайворонської громади розпочали роботу за власною цільовою комплексною програмою «Рідну мову треба знати, берегти і поважати». Мета програми – поглибити знання користувачів з української мови, викликати у них бажання вивчати рідну мову; формувати суспільну та пізнавальну активність, виховувати відвідувачів у дусі відданості Батьківщині та українському народу на засадах національної гідності та активної громадянської позиції. Очікуваний результат: зміцнення статусу української мови як державної, покращення знання мови як у форматі навчання, так і у форматі живого спілкування, прищеплення любові до рідного слова. В рамках реалізації програми у бібліотеках громади проведено цілий ряд цікавих заходів: мовна гра «Жило-було слово» (Бугівська бібліотека-філія), презентація онлайн-ресурсів з вивчення української мови (міська публічна бібліотека), бібліопоради «Говоримо правильно» (бібліотеки громади). Вікненська бібліотека-філія запропонувала своїм користувачам взяти участь у квесті «Рідна мова не полова». Учасники рухались за маршрутним листом від зупинки до зупинки. Зупинка «Секретна абетка» перенесла гравців до невідомої країни з загадковими літерами, правильно їх розставивши, учасники квесту прочитали вислів про рідну мову. Зупинка «Пошукова» змусила гравців побігати бібліотекою в пошуках загаданих книг, а знайшовши їх, відтворити прізвища авторів в алфавітному порядку. Зупинка «Грамотії» перевірила учасників на знання правопису. Станція «Шифрувальник» запропонувала поринути в детективний світ та розшифрувати закодовані слова. Щоб пройти наступну зупинку – «Поетично-мелодійну», учасники мали продекламувати вірші про мову та відгадати у

ребусах назви українських народних пісень. Завершився захід майстер-класом з виготовлення закладок для книг в патріотичних кольорах.

Моценська бібліотека-філія цієї ж громади провела мовознавчий двобій «За Україну, за її мову». Присутні утворили дві команди – «Мовознавці» та «Шевченківці». На учасників заходу чекали досить складні випробування: «Розминка», «Добери антонім», «Так» чи «Ні», «Редактор», «Словесний океан», «Шаради», «Хто швидше». Кожна команда отримала можливість продемонструвати обізнаність, грамотність, кмітливість, начитаність та знання рідної мови у різноманітних конкурсах.

Вдосконалювали знання про рідну мову і користувачі у бібліотечних закладах Новгородківської селищної територіальної громади. З нагоди свята бібліотекарі публічної бібліотеки провели мовний колаж «Магія рідного слова» з учнями ПТУ № 36. Ведуча розповіла учням про значення мови в житті людини. Учасники читали вірші українських поетів, підбирали антоніми до слів, відгадували загадки-питання та загадки-жарти, шукали слова в тлумачному словнику, а також підбирали слова-синоніми в «Торбинку знань» до слів «талановитий», «завірюха», «ходити», «говорити». Всі учасники разом з бібліотекарем подорожували історичними шляхами розвитку української мови; пригадали приказки й гуморески; пояснювали значення фразеологізмів; навчалися говорити правильно українською. Під час заходу учні проявили свої знання та легко впоралися із завданнями. Спілкуючись, всі разом зробили висновок, що мова – духовний скарб нації, вона є найголовнішою ознакою народу.

В Україні рідній мові присвячене ще одне свято – День української писемності та мови, яке відзначається щороку 9 листопада.

Щороку в цей день бібліотекарі та користувачі беруть участь у Всеукраїнському диктанті єдності, який минулого року був присвячений рідній домівці.

У рамках святкування Мечиславська сільська бібліотека-філія Благовіщенської територіальної громади провела мовознавчий турнір «Таємниці мови» для учнів ліцею «Лідер». Змагалися «Мовознавці» – команда хлопців та «Ерудити» – команда дівчат. Відповідно до завдань у бібліотеці виділили зони, які перетворили на окремі «держави» – Лексикологія, Фонетика, Синтаксис, Морфологія тощо. У кожній з них учасник, що відповідає за цю ділянку гри, пропонував вибрати завдання і дати на нього відповідь кожному члену команди. На початку гри команди отримали маршрутні листи, за якими потрібно було рухатися по зонах-державах до фінішу. Підсумки гри підбивали за кількістю відповідних фішок у двох номінаціях: командний результат та індивідуальний. Перемогла команда «Ерудит», за участь в турнірі гравці отримали грамоти.

Мова – це не просто засіб людського спілкування, це те, що живе в наших серцях. Свою любов до рідної мови засвідчили і користувачі бібліотек Кропивницької міської територіальної громади. У бібліотеці-філії № 10 відбувся мовний круїз «Мова – це глибина тисячоліть». Учасники круїзу

здійснили невеличкий екскурс в історію української мови, з цікавістю прослухали фольклорну хвилинку та взяли участь у конкурсах, забавах на галявині веселих витівок. Гравці пригадали найяскравіші зразки народної мудрості, були активними в конкурсах і вікторинах. Відвідувачам сподобалися літературний і мовний конкурси «З якого це твору?», «Знай українську»; зацікавила також гра «Найрозумніший!» – на знання української мови. Весело відбулася хвилинка роздумів «Гостре словечко ранить сердечко». На завершення учасники читали вірші про рідну мову та Україну.

До бібліотеки-філії № 4 цієї ж громади завітав кіноклуб Docudays, створений при міській центральній бібліотечній системі (МЦБС). Тут презентували документальну стрічку «Мова» українського режисера Сергія Лисенка. Фільм розповідає історію активістів, які після вторгнення росіян виявили бажання вивчати українську мову. Ведучі заходу, бібліотекарі Тетяна Рощик та Анна Литовенко, повідомили про навчальні курси з вивчення української мови, які знаходяться на різних сайтах в інтернеті. Після перегляду учасники ознайомились з книжковою виставкою «Наша мова калинова», де була представлена література з вивчення мови. Наприкінці заходу присутні декламували власні вірші про рідну мову та заспівали знану у всьому світі «Червону руту».

Слід зазначити, що заходи з популяризації рідної мови проводяться у бібліотеках не тільки до свят. Під час різноманітних засідань, зустрічей, робочого спілкування, в діловодстві та документообігу бібліотеки неухильно дотримуються вимог закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної».

Проводяться такі заходи: інформаційні сесії з української мови, презентації, відеотренажери з українського правопису, мовні палітри, засідання розмовних клубів, перегляди відеофільмів, мовні змагання, етнофестивалі та інше.

Цікавим виявився етнофестиваль під назвою «Читаємо українське», який провела у сквері міського парку культури центральна міська бібліотека Світловодської міської територіальної громади. На фестивалі учасникам були представлені твори сучасних українських письменників: Ю. Винничука, А. Кокотюхи, С. Дерманського, Г. Малик, Г. Вдовиченко. Присутні із задоволенням читали вголос уривки з улюблених українських творів.

Виявити власний рівень знань української мови та літератури мали можливість і користувачі Олександрівської центральної бібліотеки, які взяли участь в інтелектуальному спринті «У мові рідній і минуле, й майбутнє, у ній народу суть, його життя». Програма заходу складалася з кросворду «Ніжна мова калинова», вікторини «Знань і розуму основа – рідна мова, рідне слово» та гри-складання пар «Слово до слова зложиться мова». Учасники продемонстрували обізнаність, грамотність, кмітливість та знання рідної мови.

Для шанувальників рідного слова в Добрівській сільській бібліотеці-філії Вільшанської селищної територіальної громади відбулася мовна палітра

«З рідним словом міцніє держава». Участь у заході взяли старшокласники разом зі вчителем української мови та літератури Т. П. Бойчевою. Програма заходу включала мовну мозаїку «Єднає рідна мова», якою відкрився мовний челендж-марафон; мовну розвідку під назвою «Слова у рідній мові – квіти калинові», мовознавчий батл «Рідна мова й Україна – найдорожче, що в нас є»; мовний діалог «Спішу у храм святого слова». Присутні переглянули відеопрезентацію «Серце нації б'ється у слові», пригадали прислів'я, приказки, позмагалися у промовлянні скоромовок. У бібліотеці була розгорнута книжкова виставка «У ріднім слові – цілий світ». Всім учасникам підняли настрій патріотичні поезії та пісні про рідну мову.

З метою зміцнення державного статусу української мови, формування комфортного та функціонального українського середовища працівники бібліотек області приділяють велику увагу популяризації творчості українських письменників.

Творча зустріч з українським письменником Максом Кідруком та презентація його нового роману «Колонія» – першої книги науково-фантастичного циклу «Нові Темні Віки» відбулася у бібліотеці-філії № 8 Олександрійської міської територіальної громади.

Заслуговують на увагу заходи, що популяризують силу художнього слова місцевих літераторів.

Українське слово звучало в читальному залі Гайворонської міської публічної бібліотеки. Тут відбулась презентація книги місцевого краєзнавця Олексія Павличука «Тут витеплів душею. Василь Стус і Гайворонщина». Краєзнавець розповів, що з поміж українських письменників ХХ століття доля Василя Стуса найбільш схожа на Шевченкову. В обох життя обірвалось на півдорозі. Водночас вони оцінюються як борці за зневажені людські права. Серед запрошених були гості з міста Бершадь (Вінницька область), а також із села Таужне, де жив і працював Василь Стус, – Водойна Галина Іванівна – директорка КЗ «Таужненський ліцей». Вона розповіла про створену кімнату-музей, присвячену життю і творчості поета, а також про початок трудового шляху учителя, великого патріота України Василя Стуса. У презентації взяли участь студенти Гайворонського політехнічного фахового коледжу, які декламували вірші Василя Стуса. Присутнім також було запропоновано переглянути фрагмент художнього фільму «Заборонений» та відеоінтерв'ю із сестрою В. Стуса пані Марією. По завершенню заходу учасники мали змогу прослухати улюблену українську старовинну пісню «Ой на горі вогонь горить», яку Василь Стус співав своєму синові Дмитру.

«Шлях до мудрості» – під такою назвою відбулась творча зустріч у бібліотеці-філії № 5 Кропивницької МЦБС з місцевим письменником і краєзнавцем Валентином Карповим. Під час зустрічі користувачі дізналися про різні грані його таланту. Він є автором більше чотирьох десятків книг, створив також понад 40 аматорських картин у стилі народного розпису. Присутні познайомились зі змістом двох нових, щойно виданих книг, створених у співавторстві з Олександром Затокою – «Між двома світами» та

«Незламна Україна». Усім цікаво було поспілкуватися з автором, особливо молоді, яка цікавилась історією нашого краю. На завершення зустрічі лунали старовинні козацькі пісні та патріотичні вірші поета Михайла Теніченка.

У спілкуванні бібліотекарей з користувачами не залишились поза увагою і внутрішньо переміщені особи (ВПО). Для всіх, хто прагне удосконалювати володіння рідною мовою, у бібліотеках проводяться різноманітні заходи.

При центральній бібліотеці міста Знам'янка працює розмовний клуб «Спілкуємось українською». Його учасники – тимчасові жителі міста зі східних та південних регіонів. Учасники клубу під час занять вітаються, знайомляться, складають діалоги, вивчають граматику. Форма занять неформальна, завдання нескладні, але вони допомагають подолати мовний бар'єр. Тут обговорюються події, що відбуваються в житті України, звучать вірші Лесі Українки, Тараса Шевченка, лунають українські вірші. Бібліотека стала для ВПО затишним місцем для зцілення та відновлення психологічного стану.

«Говорити українською» – під такою назвою діє безкоштовний розмовний клуб при Новоукраїнській центральній бібліотеці. Заняття з вивчення української мови проводять вчителі-мовники шкіл міста. Для відвідувачів клубу підготовлено книжкову виставку «Мова – серце народу».

Члени жіночого клубу «Домашня всезнайка» Побузької міської бібліотеки Побузької селищної територіальної громади приєдналися до культурно-мистецької акції «Наша мова – українська». На засіданні клубу відбувся поетичний акорд «Рідна мова – серця мого подих». На заході звучали улюблені вірші місцевої поетеси Ліни Поліщук: «Рідне село», «Присвята бібліотеці», «До дня народження Шевченка». Інші члени клубу зачитували поезії, присвячені рідній мові: «Мова» М. Рильського, «Кухлик» П. Глазового, «Мову рідну, слово рідне» В. Каменчук. Присутні також переглянули книжкову виставку «Як почати говорити українською». Наприкінці заходу прозвучав «Гімн українській мові» на слова та музику Лариси Петрів.

Приділяється увага і українським переселенцям, які виїхали до країн Євросоюзу. Публічні бібліотеки міста Світловодська допомагають цій категорії користувачів шляхом поширення серед них знань з української мови та літератури. Методи і форми роботи різні: індивідуальне та групове інформування за темами (українська мова та література, народознавство, історія України); пересилка українських книг, подарованих читачами, електронна доставка документів, висвітлення на офіційних сайтах, сторінках у соціальних мережах закладів культури актуальних питань розвитку та функціонування української мови.

Питання популяризації української мови вже кілька століть лишається актуальним, що зумовлено минулим України. Так історично склалося, що і в наш час це питання не втрачає своєї актуальності.

Сьогодні українці знову виборюють зі зброєю в руках право кожного розмовляти рідною мовою у своїй країні. За українську мову, національну

ідентичність та право бути господарями на своїй землі гинуть кращі сини та доньки країни.

Істина очевидна: мова має значення. Це та рушійна сила, яка об'єднала українців і весь світ і веде Україну до перемоги.

Літня програма Інтернет-Центру: мандруймо разом!

Катерина Паталах,
провідний бібліотекар Інтернет-Центру
ОУНБ Ім. Д.І. Чижевського

В рамках літньої програми фахівці Інтернет-центру провели низку віртуальних екскурсій та веб-бесід. Найпопулярніша серед них – віртуальна подорож «Атракціони Діснейленду». Більше ніж півтори сотні школярів відвідали онлайн «найщасливіше місце на Землі» – стилістичний парк розваг Волта Діснея.

На початку подорожі дітлахи «прокатилися» на атракціоні «Божевільне чаювання», в якому ексцентрично розфарбовані чашки танцюють під веселу музику; потім із задоволенням плавали на піратському човні у темряві на атракціоні «Пірати Карибського моря». Під час прогулянки учасники подорожі спостерігали сценки з життя морських розбійників, зустрілися із 119 анімованими персонажами, серед яких 55 тварин та 12 скелетів, а скарби виблискували, мов справжні.

Також юні мандрівники вирушили у подорож річками Дикого Заходу на річковому пароплаві «Марк Твен», названому на честь американського письменника, автора книги про Тома Соєра; відвідали американські гірки на атракціоні «Індіана Джонс», на величезній швидкості пронеслися у вагонетці на віражах через занедбаний Храм Долі. Неможливо передбачити, куди завезе божевільний потяг, – таємничі сили духів стародавніх ацтеків носитимуть непроханих гостей навколо колон та веж замку.

Діти завітати також до Замку Сплячої красуні, який є візитівкою Діснейленду, найвигадливішою декоративною деталлю парку, чиї шпилі й вежі повертають кожного до дитячих мрій про принців та принцес.

На території «Землі майбутнього» дітлахи потрапили до альтернативної реальності, де існує міфічна земля завтрашнього дня, від добробуту якої залежить життя сучасного людства.

Особливе зацікавлення маленьких подорожувальників викликала садиба «Будинок із привидами» – триповерховий дерев'яний будинок з арочними віконцями та колонами над широким ганком, оточений дикими чагарниками й бур'янами.

Легенда Будинку із привидами свідчить, що колись у ньому на березі річки жила дівчина Мелані Ревенсвуд. Красень шахтар запропонував їй руку та серце, але в день весілля він зник. І з того часу наречена шукає нареченого

і вдень, і вночі. Тож, на відвідувачів чекає захоплююча подорож особняком, де заховано безліч похмурих таємниць, дивних предметів і страшних персонажів.

На завершення подорожі гості відвідали різнокольоровий, схожий на карамельний торт замок із безліччю плоских веж і вікон – атракціон «Цей маленький світ». Це некваплива подорож човником по річці, під час якої пропливають повз різні континенти та країни. У кожній із них танцюють ляльки в національному вбранні та звучить пісня «It's a small world».

Наступна зупинка віртуальної подорожі – Національний заповідник «Хортиця». Мандруючи онлайн мальовничими просторами найвідомішого острова в Україні, відвідувачі побували в Змієвій печері, на Скелях Лазні, в ущелині Січові Ворота та прогулялися Тарасовою стежкою. Не минули й музей історії запорізького козацтва. Слухачі з цікавістю поринули в історію острова та світ козаків.

На цьому подорож не закінчилась. Відвідувачі помандрували до скельно-печерного комплексу Скелі Довбуша, розташованого в селі Бубнище Іванофранківської області. Ця унікальна пам'ятка природи утворилась більше 70 млн років тому на дні палеогенового моря. За формами й розташуванням гігантських скель та каменів комплекс нагадує дивовижних істот. Цей таємничий, оповитий легендами куточок точно залишив слід у серці кожного мандрівника.

Багатоох цікавить питання, коли людина почала задумуватися про створення механізмів, які могли б виконувати одноманітну роботу й частково чи повністю замінити людську працю. Насправді дуже давно: ще з часів Стародавньої Греції відомі наукові трактати та записи про створення механічних пристроїв. Учасники літньої програми дізналися про найвідоміших математиків, інженерів та їх механічні винаходи, прослухавши «Історію роботів».

Дітлахи із задоволенням слухали про дивовижний Слоновий годинник – складний механізм із великою кількістю фігур людей і тварин, кожна з яких виконувала певний порядок дій, щоб показувати час. Також їх зацікавив перший в історії літаючий робот – механічний голуб, створений ще в 350 р. до н.е. математиком Архітом.

На завершення циклу заходів гості прослухали веб-інформацію «Феномен ТікТок у військовий час». Звісно, кожен чув про ТікТок, у більшості користувачів зі смартфонами встановлений додаток, і вони регулярно переглядають його контент. Цей застосунок популяризує не лише розважальну інформацію, а й досить серйозні проблеми політичного та військового спрямування. Під час бесіди бібліотекарі обговорили з учасниками питання користі та шкоди ТікТоку саме у військовий час, навчилися розрізняти фейки і медіаманіпуляції, а головне – ознайомилися з маніпулятивними технологіями, які використовуються під час війни, й дізналися, як треба діяти, якщо інформаційна бомба розірвалася поруч.

Відчути дух неймовірних атракціонів, відвідати нові міста та країни діти змогли, самостійно обираючи локації за допомогою картографічного веб-сервісу GoogleMaps.

Літня програма від Інтернет-центру завжди цікава, креативна та пізнавальна! Чекаємо всіх охочих на наступні зустрічі!

Бібліотека в тренді: переймаємо європейський досвід

Ганна Русіна,
головний бібліотекар
відділу обслуговування користувачів
ОУНБ ім. Д.І Чижевського

Сьогодні Україна поступово інтегрується в Європейський простір, в тому числі і в культурній сфері, тому маємо активно переймати досвід європейських колег. Співробітництво бібліотек Європи з органами місцевої влади, засобами масової інформації, різноманітними громадськими організаціями сприяє їх стабільному розвитку.

У наш час у країнах Європи особлива увага приділяється підвищенню якості бібліотечних послуг. У першу чергу це стосується частини населення, яка знаходиться в зоні ризику соціального або цифрового виключення, зокрема для задоволення інформаційних потреб людей похилого віку, громадян, які тимчасово не працюють, людей з обмеженими можливостями та тих, що проживають у сільській місцевості. Акцент робиться на віддаленого користувача, і саме бібліотека стає центром доступу до цифрових ресурсів. Європейські бібліотеки є найбільш задіяними пунктами публічного доступу до інтернету.

Однією з основних тенденцій розвитку європейських бібліотек є створення єдиних стандартів послуг, програм заходів, що передбачають розроблення нових видів послуг для населення.

Кожна бібліотека має забезпечувати права людини на вільний доступ до інформації, якнайповніше і найефективніше задовольняти потреби користувачів, працювати відповідно до стандартів сучасної публічної бібліотеки.

Переймаючи досвід бібліотек Європи, українські книгозбірні стають сучасними інформаційними, культурними та дозвіллевими центрами своїх громад.

Зараз у нашій країні дуже важкі часи, йдуть воєнні дії, проте життя триває. В обласній універсальній науковій бібліотеці ім. Д.І. Чижевського завдяки проекту «Швидке реагування в Кіровоградській області для задоволення потреб дітей та їхніх опікунів, у тому числі внутрішньо переміщених осіб, які постраждали внаслідок війни в Україні», що

реалізується Дитячим фондом ООН (ЮНІСЕФ) у партнерстві з Благодійним фондом «Безпечне майбутнє», відкрили дитячу точку СПІЛЬНО. Це безпечний і комфортний простір для дозвілля, навчання та розвитку дітей. Тут з дітьми працюють педагоги, психологи та аніматори.

Ще один проєкт, який реалізується за підтримки ЮНІСЕФ – це «Батьківський клуб». Тематика засідань батьківських клубів різноманітна та завжди актуальна: надання першої психологічної допомоги, розвиток стресостійкості батьків, виявлення стресових ситуацій у дітей, адже дуже важливо розуміти свою дитину і будувати з нею позитивні стосунки. Запрошені фахівці – лікарі, психологи, педагоги – завжди підкажуть, як бути найкращими батьками для своєї дитини.

Вже майже півтора роки українці живуть із відчуттям страху і зазнають вплив війни на психічне здоров'я. Для боротьби зі стресом психологи рекомендують займатися будь-якою творчою діяльністю. Одним із найдоступніших видів арттерапії є малювання. У відділі обслуговування користувачів проходить серія майстер-класів з нейрографіки. Метою такого малювання є зображення власних страхів, напруги і перетворення їх на ідеї, здатні дати позитивний результат.

Війна в Україні – одне з найбільших випробувань, з якими стикнулися українці в останні роки. Це дуже важко для дорослих, не кажучи вже про дітей, які мають пізнавати радощі дитинства, а замість цього змушені сидіти в укриттях. Ми, дорослі, маємо допомогти дітям бути дітьми, адже важливими складовими дитинства є творчість, відпочинок і сміх. Проєкт «Діти України і війна. Кропивницький» покликаний підтримати розвиток дітей раннього віку та забезпечити їх позитивні психосоціальні зміни у подоланні посттравматичних проявів, пов'язаних зі збройною агресією РФ проти України. Заняття проводяться в ігровій формі, сприяють розвитку мовленнєвих навичок, навичок аудіювання, математичних здібностей та вміння долати проблеми.

В умовах інтеграції до європейського інформаційного простору ресурси і послуги бібліотек в Україні набувають статусу стратегічних, оскільки безпосередньо впливають на рівень інформаційної безпеки держави. Бібліотека є безкоштовним центром інформації; освіти, самореалізації, культури і дозвілля. На базі українських бібліотек створюються майданчики для комунікації і соціального діалогу представників громади із місцевою владою.

Сьогодні, в умовах національного відродження, питання державної мови стоїть дуже гостро і має особливе значення. Володіння українською мовою є показником культурного рівня людини. Головна книгозбірня області стала партнером громадської організації «Десяте квітня» в реалізації освітнього проєкту – розмовного клубу «РІКА». Основною метою клубу є налагодження діалогу між внутрішньо переміщеними особами та членами місцевих громад, просвітництво в таких сферах, як права людини, робота державних органів та взаємодія громадян з ними.

Один із інструментів досягнення основної мети – вивчення або удосконалення навичок володіння державною мовою, а також розуміння культури та історії регіону, до якого переїхали вимушені переселенці.

У європейському світі права людини визнані найвищою цінністю. Люди мають знати свої права для того, щоб розпізнати їх порушення і вміти їх захистити. Освіта у сфері прав людини є одним із важливих напрямків розвитку нашої держави. В обласній бібліотеці діє клуб документального кіно з прав людини Docudays. Мета його роботи полягає в тому, щоб кропивничани і гості міста отримували якісні знання про свої права і вміли їх захищати. На прикладі документальних стрічок та дискусій фахівці відділу поширюють знання про права людини та формують в громаді розуміння людської гідності як найвищої цінності. Для дискусій запрошуються фахівці: психологи, правознавці та громадські активісти.

Сьогодні сучасна бібліотека є пунктом доступу громадян до публічної інформації та адміністративних послуг, сприяє розвитку е-урядування та е-демократії, допомагає в отриманні формальної і неформальної освіти, самоосвіти та саморозвитку впродовж життя.

Робота бібліотек з ВПО

Бібліотека як центр підтримки внутрішньо переміщених осіб (Соціологічне дослідження)

Марія Охріменко,
головний бібліотекар
науково-методичного відділу
ОУНБ ім. Д.І. Чижевського

В умовах війни, коли наші військові на передовій захищають і звільняють від окупантів українські території, в тилу ділянками іншого фронту стають заклади, які до цього займалися суто мирними справами.

Не дивлячись на труднощі, бібліотеки воєнного часу тримають не тільки інформаційні та освітні фронти, а й стають потужними центрами підтримки найбільш постраждалих від війни верств населення. Більшість бібліотек перетворилися на консультаційні центри для внутрішньо переміщених осіб (надалі – ВПО).

Бібліотекарі допомагають ВПО якнайшвидше влитися в соціум, прикладають максимум зусиль для розв'язання життєвих проблем переселенців, полегшення їх душевного стану.

За даними патронатної служби апарату Кіровоградської обласної військової адміністрації (на 20.04.2023) з початку введення воєнного стану в

Україні 24 лютого 2022 року 174 тисячі осіб з різних областей перебувало транзитом на Кіровоградщині. У середньому, число ВПО, які проживають в області, – 90 тисяч осіб (<https://kr-admin.gov.ua/start.php?q=News1/Ua/2021/20042302.html>).

Як пояснила радниця патронатної служби апарату ОВА Галина Пастух, ця цифра не є сталою, адже відбувається внутрішня міграція: деякі люди виїжджають з області, інші прибувають.

Згідно з даними департаменту соціального захисту населення понад 88 тисяч осіб офіційно зареєструвались як ВПО. Найбільша кількість внутрішньо переміщених осіб концентрується у містах області: у Кропивницькому – майже 25 тисяч, понад 10 тисяч – в Олександрії та понад 7 тисяч – у Світловодську. По районах: у Голованівському – 12,5 тисяч, Кропивницькому – майже 13 тисяч, Новоукраїнському – 10,8 тисяч, Олександрійському – 6,5 тисяч.

Найбільше осіб приїхали з Донецької області – 28 тисяч.

На 01.04.2023 року публічні бібліотеки області обслуговували та надали допомогу 4644 особам ВПО, що дорівнює 2,8% від загальної кількості обслугованих користувачів. Найбільше осіб ВПО було обслуговано бібліотеками міських територіальних громад (далі – ТГ): Олександрійської (556), Світловодської (400), Гайворонської (323), Кропивницької (300) та Олександрівської (221) й Новопраської (150) селищних, Кетрисанівської сільської громади (170). В інших бібліотеках кількість обслугованих осіб ВПО коливається від 8 (Тишківська сільська ТГ) до 130 осіб (Знам'янська міська ТГ).

Яку ж допомогу отримують внутрішньо переміщені особи від бібліотек? Які послуги надає їм бібліотека? Чи стали бібліотеки для них центрами підтримки?

Щоб відповісти на всі ці запитання, комунальний заклад «ОУНБ ім. Д. І. Чижевського» провів соціологічне дослідження на тему «**Бібліотека як центр підтримки внутрішньо переміщених осіб**».

Мета дослідження – вивчення реального стану обслуговування та підтримки ВПО публічними бібліотеками області у період воєнного часу та визначення шляхів його удосконалення.

Завдання – виявити мотиви звернення ВПО до бібліотек, з'ясувати, які види послуг та допомог отримують переселенці, книги якої тематики читають, які інформаційно-просвітницькі заходи проводять для них бібліотекарі, з ким координують свою роботу з підтримки ВПО.

Об'єкт дослідження – внутрішньо переміщені особи.

Бази дослідження – публічні бібліотеки територіальних громад області.

У дослідженні взяли участь 294 публічні бібліотеки області з 36 територіальних громад, що дорівнює 55% від загальної кількості бібліотек та 73,4% територіальних громад. Інші бібліотеки з різних причин не брали участі в анкетуванні, серед них: Аджамська, Ганнівська, Гурівська, Дмитрівська, Злинська, Мар'янівська, Надлацька, Перегонівська,

Підвисоцька, Піщанобридська, Тишківська сільські, Заваллівська, Приютівська селищні.

Анкети заповнювали 328 бібліотечних працівників, що дорівнює 45% від загальної кількості бібліотечних працівників області. Це жінки, більшість із них належить до вікової категорії 45-60 років (59%). Інші респонденти за віком розподілилися таким чином: 18-29 років – 6%, 30-44 роки – 20%, 61-75 років – 15%.

За рівнем освіти учасників анкетування маємо такі відомості: з вищою освітою – 39% респондентів, 4% мають незакінчену вищу освіту, а 57% – базову вищу фахову.

До користувачів бібліотек з 2022 року додалася категорія внутрішньо переміщених осіб (надалі – ВПО). Слід зазначити, що показники кількості ВПО постійно змінювались, тому що переселенці повертались на звільнені території. І на час проведення дослідження тільки 3734 особи зі статусом ВПО користувались послугами публічних бібліотек області. Найбільше таких користувачів – у бібліотеках таких територіальних громад: Олександрійської (556 осіб), Світловодської (400 осіб), Гайворонської (323 особи), Кропивницької (300 осіб) міських та Олександрівської селищної (221 особа). В інших громадах таких користувачів значно менше, а саме у сільських територіальних: Первозванівській – 40 осіб, Великоандрусівській – 37 осіб, Соколівській – 23 особи.

Здебільшого переселенців до бібліотеки приводять їх нові знайомі та родичі, які теж відвідують бібліотеку.

Частота відвідувань бібліотек ВПО залежить від віку та потреб користувачів: ті, хто користується послугами інтернету, ксерокопіювання та друку, інформаційними та освітніми послугами, відвідують бібліотеку декілька разів на тиждень; літні люди беруть книги 1-2 рази на місяць; родини з дітьми відвідують книгозбірні частіше – 3-5 разів на місяць. Слід зазначити, що переважна більшість ВПО (59,5%) приходить до бібліотеки, здебільшого, два рази на місяць, щоб обміняти книги та взяти участь у заходах соціокультурної діяльності.

Аналіз відвідувань бібліотек ВПО свідчить про те, що вони є єдиним безкоштовним закладом, де переселенці мають змогу поспілкуватися та задовольнити свої інформаційні, культурно-дозвілєві потреби.

Звертатися до бібліотек переселенців спонукають різні мотиви, найпоширеніші такі: отримання та читання необхідної літератури (32,2%), участь у заходах соціокультурної діяльності (26,3%), ксерокопіювання та роздруківка документів (14%), отримання індивідуальних та групових консультацій – фахової юридичної та психологічної допомоги (11%), пошук необхідної інформації в мережі «Інтернет» (9%), реєстрація заяви «Пошкоджене майно» (4%), реєстрація на допомогу для ВПО від міжнародних організацій (3%), оформлення довідок на фінансову допомогу від держави (1,5%), індивідуальне навчання основам комп'ютерної грамотності (1,5%).

Бібліотекарі всіляко допомагають переселенцям адаптуватися до нових умов життя. На новому місці ВПО потребують нових знайомств, тому і дорослі, і діти активно відвідують масові заходи та долучаються до засідань клубів за інтересами, беруть участь у різноманітних проєктах, а також активно цікавляться історією та туристичними об'єктами тих місць, де зараз проживають.

Бібліотеки в процесі діяльності проаналізували читацьку аудиторію ВПО, шляхом усних і письмових опитувань, а також в особистому спілкуванні визначили реальні потреби цієї категорії відвідувачів та можливості надання їм консультаційних та інформаційних послуг.

Слід зазначити, що на потребу в отриманні різного роду інформаційних послуг та інформаційної продукції вказали майже всі респонденти (95,6%). Цей факт свідчить: бібліотеки для ВПО є важливим та чи не єдиним інформаційним центром, особливо у сільській місцевості. Інформаційні потреби переселенців здебільшого пов'язані з вирішенням соціально-побутових проблем, правовим врегулюванням внутрішнього переселення із окупованих територій, пошуком інформації про місцевість, де тимчасово проживають після вторгнення сусідньої держави.

В той же час переважна більшість респондентів (98%) відзначили, що у бібліотек є можливості задовольняти їх інформаційні потреби; проте можливості тих бібліотек, де відсутній інтернет, обмежені.

Що стосується консультаційних потреб для ВПО, то 71% бібліотекарів звертаються за допомогою до фахівців. Там, де є громадські приймальні, консультації надають фахівці бюро безоплатної правової допомоги, крім цього бібліотеки залучають сільських старост, представників громадських організацій, депутатів, медичних працівників, місцевих краєзнавців, ІТ-волонтерів та інших компетентних громадян. Наприклад, у бібліотеках Олександрійської міської громади переселенці отримували безкоштовні юридичні консультації, а також актуальну інформацію щодо стягнення аліментів на утримання дитини, укладення та розірвання шлюбу; позбавлення батьківських прав, прийняття спадщини, допомоги з працевлаштування. Майже третину консультацій (29%) бібліотекарі надають самі, використовуючи документальні джерела на різноманітних носіях достовірної інформації.

Як виявило дослідження, на базі бібліотек центри психологічної та гуманітарної допомоги не відкривались. Але завдяки Програмі Дитячого фонду ООН (ЮНІСЕФ) «Швидке реагування в Кіровоградській області для задоволення потреб дітей та їхніх опікунів, у тому числі внутрішньо переміщених осіб, які постраждали внаслідок війни в Україні», та за підтримки Благодійного фонду «Безпечне майбутнє» в Кіровоградській області на базі 25 бібліотек (4,6% від загальної кількості) створені Батьківські клуби для психологічного розвантаження та підтримки дітей та їх сімей під час війни. Тут мешканці територіальних громад та ВПО мають змогу на засіданнях клубу отримати інформацію психологічного характеру, надати запитання фахівцеві

та миттєво отримати на нього відповідь, розвантажитись завдяки ефективній організації змістовного культурного дозвілля. Засідання батьківських клубів проводяться щотижня. На них запрошуються різні фахівці – психологи, юристи, лікарі, вчителі, логопеди, правоохоронці.

За період повномасштабної війни переважна кількість бібліотек перетворилася на консультаційні центри для ВПО. Кожна бібліотека, працівники якої націлені на задоволення потреб своєї громади, пропонує широкий спектр послуг для ВПО, про що свідчать відповіді респондентів.

100% учасників анкетування відзначили, що надають переселенцям в тимчасове користування документи на різних носіях інформації, а також можливість скористатися електронними документами.

Крім цього, внутрішньо переміщені особи (26% від загальної кількості ВПО) звертаються до бібліотек за довідковою інформацією, тож в нагоді стає довідковий фонд, інтернет, фактографічний банк даних, бази накопичення.

Окрему групу послуг складають консультаційні послуги (ними користуються 62% ВПО) Надають ці послуги як самі бібліотекарі, так і фахівці. Послуги надаються як офлайн, так і в онлайн форматі, а також телефоном. У багатьох сільських бібліотеках діють консультпункти для ВПО: «Контакт», «Домашній адвокат», «Юрист +», «Зелена аптека», «Безпека» та інші.

Друге місце за поширеністю після консультаційних в середовищі ВПО посідають інформаційні послуги, якими користуються 59% ВПО – це індивідуальне і групове інформування, підготовка інформаційних матеріалів для цієї категорії користувачів. Використовувались різні інноваційні та нетрадиційні форми інформаційного обслуговування, а саме: інформаційна літучка «З теплом і добром», інформаційний poradnik «Для тих, хто змінив місце проживання», бібліотечний вахтер «Коли лунає сигнал тривоги», інформаційна платформа змін «Військовий стан: ВСЕ про ВСЕ».

Серед інформаційних заходів «Інформуємо... Радимо... Діємо» такі: інформаційний пост «Небезпека – поруч!», інформаційна абетка «Нова реальність», інформаційний штаб «На передовій». Крім цього в деяких бібліотеках створено інформаційні зони, де розміщено матеріали з тематичним інформуванням: «Куди звернутися, якщо...», «Дорожня карта для людей, переміщених в межах країни».

Інформаційне обслуговування переселенців включало наступні напрямки: інформаційно-роз'яснювальні, соціально-інформаційні, правоорієнтаційні, інформаційно-оздоровчі заходи.

Значну увагу бібліотеки приділяють наданню рекламних послуг ВПО. При цьому використовуються всі види рекламних комунікаційних каналів (усні, наочні, друковані).

Соціокультурні послуги надавали ВПО всі бібліотеки. Широкий спектр таких заходів можна поділити на два види: заходи виключно для переселенців і заходи, що можуть викликати у них інтерес.

Заходи для ВПО – здебільшого для знайомства, підтримки, психологічного розвантаження. Крім цих заходів переселенцям надаються дозвіллієві послуги, які завжди викликають інтерес і емоційне задоволення, наприклад: бібліотечні вечірки, «Посиденьки», гумористичні турніри.

Інтернет-послуги надають ті бібліотеки, які мають технічні можливості і доступ до мережі «Інтернет». Послуги для ВПО безкоштовні і різноманітні: від дистанційного навчання дітей на освітніх платформах і виконання домашніх завдань до спілкування в соціальних мережах. До послуг переселенців є зони Wi-Fi.

Слід зазначити, що бібліотеки постійно намагаються розширювати спектр послуг для внутрішньо переміщених осіб.

Що ж читають переселенці? Читають дуже різноманітну літературу, залежно від своїх інтересів та потреб. Здебільшого, читацьким попитом серед ВПО користується художня література. Серед жанрів переважають: історична, українська художня література, детективи, фантастика, класика, періодичні видання.

Серед авторів, твори яких обирають, як класики, так і сучасники: Т. Шевченко, Л. Костенко, В. Чемерис, С. Склярєнко, В. Лис, Ю. Винничук, А. Кокотюха, М. Кідрук, Н. Фіалко, С. Галан, С. Талан, Л. Дашвар.

Назвали респонденти і окремі твори: «Хресна проща» Р. Іваничука, «Криниця під вікном» М. Кравчука, «Чотири броди» М. Стельмаха, «Тінь сови» В. Шкляра, «Анна Київська» В. Чемериса, «Не озирайся і мовчи» М. Кідрука, «Стара холера» В. Лиса, «Не верь, не бойся, не прощай», «Схватка» С. Майдукова, «Шенгенська історія» А. Куркова.

Аналіз анкет засвідчив, що ВПО частіше почали обирати галузеву літературу, зокрема цікавляться історією України та нашого краю, а також книгами з вивчення української мови. Родини ВПО беруть для дітей енциклопедії, казки та літературу зі шкільної програми. На жаль, ще є значна частина переселенців, які читають виключно російською мовою.

Орієнтуючись на запити переселенців, переважна кількість бібліотек (65% від загальної кількості закладів, які взяли участь у дослідженні) проводять цікаві і змістовні інформаційно-просвітницькі заходи для ВПО. Як відзначили в своїх анкетах респонденти, їм сподобались такі заходи: відеопрезентації психологічної тематики або з надання психологічної підтримки, зустрічі-спогади «Я розповім про своє місто...», круглий стіл «Україна – єдина країна», віртуальна екскурсія «Рідний край, я тобою живу», бесіда «Нас єднає мова», дискусія «Як відволікти дітей від війни», емоційна розрядка за допомогою бібліотерапії (читання), перегляд кінофільмів, книжкові виставки. Бібліотекарі також проводять для цієї категорії відвідувачів народознавчі заходи, зустрічі з письменниками, майстер-класи з різних технік рукоділля, які відвідують і діти з родин переселенців.

Проводяться й індивідуальні заняття з курсу «Смартфон», «Основи комп'ютерної грамотності» на платформі «Цифрова освіта. Дія».

Не залишаються без уваги і діти переселенців. Для них проводяться пізнавально-розважальні ігрові програми, конкурси, акції, благодійні аукціони, лялькові вистави, заняття з казкотерапії. У 9 бібліотеках області завдяки Програмі Дитячого фонду ООН (ЮНІСЕФ) «Швидке реагування в Кіровоградській області для задоволення потреб дітей та їхніх опікунів, у тому числі внутрішньо переміщених осіб, які постраждали внаслідок війни в Україні» та за підтримки Благодійного фонду «Безпечне майбутнє» в Кіровоградській області відкрито точки «Спільно», де проводяться різноформатні заходи для дітей.

35% бібліотек не проводять окремі інформаційно-просвітницькі заходи для ВПО, а запрошують їх на всі бібліотечні події.

Важливо підтримувати постійний діалог з ВПО, враховувати їхні потреби та пропонувати різноманітні заходи, що відповідають їх інтересам. Як виявило дослідження, 57% переселенців беруть активну участь у житті бібліотеки і неодноразово ставали ініціаторами проведення різноманітних заходів. Долучаються вони до різноманітних акцій, проведення соціокультурних заходів, волонтерської діяльності, засідань бібліотечних клубів, лобювання питань матеріально-технічного розвитку бібліотек.

Прикладом може стати ініціатива ВПО зі збору матеріалів для окопних свічок та їх виготовлення для захисників на фронті у бібліотеках Смолінської селищної та Рівнянської сільської територіальних громад. А у бібліотеках Олександрійської міської територіальної громади представники ВПО були залучені до проведення занять з різних технік малювання, англійської мови, арттерапії. Переселенці Побузької та Устинівської селищних територіальних громад дарували бібліотеці книги, збирали речі для гуманітарної допомоги, брали участь в акції «Українська молодь читає».

43% внутрішньо переміщених осіб беруть участь у житті бібліотек в залежності від обставин. Наприклад, познайомившись з громадою та адаптувавшись до нових умов життя, активні ВПО у свій вільний час займаються саморозвитком, а також допомагають бібліотекам у волонтерській діяльності.

За чашкою гарячого чаю чи кави у бібліотеці переселенці краще ідуть на відверті розмови з таких тем, як сім'я, книги, кіно, музика. Лише одиниці можуть кількома словами згадати тему війни. Але навіть і на таке доброзичливе спілкування погоджуються не більше 5-8 осіб.

Робота бібліотек з підтримки ВПО вимагає співпраці з різними організаціями та посадовцями, які займаються проблемами переселенців. Насамперед, це місцева влада, старости округів, центри соціальних служб, правозахисні організації, служби у справах дітей, громадські організації, Товариство Червоного Хреста України у Кіровоградській області, волонтерські організації, благодійні фонди, заклади культури і освіти. Координація роботи з цими установами дає можливість забезпечити переселенцям доступ до різних ресурсів.

Висновки

Дослідження показало, що діяльність публічних бібліотек області на допомогу ВПО задовольняє їхні інформаційні потреби та інтереси. Бібліотеки громад продовжують працювати в умовах війни, беруть участь у волонтерській допомозі, плетінні маскувальних сіток, чергуванні в штабі переселенців.

Не менш важливою в умовах війни виявилась потреба в наданні внутрішньо переміщеним особам різноманітних бібліотечних послуг за місцем їх фактичного проживання у населених пунктах територіальних громад. Їх обслуговували бібліотечні працівники переважно віком від 45 до 60 років, жіночої статі, з базовою вищою освітою.

На даний час бібліотеками користуються 3734 особи зі статусом ВПО.

Інтенсивність відвідування бібліотек переселенцями є різною і залежить від віку та потреб. Переважна більшість ВПО (59%) відвідує бібліотеку 2 рази на місяць, щоб обміняти книги та взяти участь у заходах. Звертатися до бібліотек їх спонукають інформаційні, пізнавальні та консультаційні потреби, а ще туристично-краєзнавчі інтереси з метою більше дізнатися про місцевість, де довелося тимчасово проживати.

Бібліотекарі добре обізнані з потребами переселенців, тому що вивчали це питання шляхом анкетування та співбесід. Вивчення консультаційних потреб відбувається в процесі виникнення запитів, відповідно до яких бібліотечні працівники аналізують інформаційні та консультативні можливості своїх бібліотек та намагаються їх покращити. Для покращення обслуговування ВПО бібліотекарі залучають різноманітних фахівців на партнерських та волонтерських засадах.

На базі бібліотек не розвинена сітка гуманітарних та реабілітаційних центрів. Але за підтримки благодійного фонду «Безпечне майбутнє» та ЮНІСЕФ у 25-ти бібліотеках області створені батьківські клуби для психологічного розвантаження та підтримки під час війни дітей та їх сімей. В роботі цих клубів беруть участь і бібліотекарі.

Переселенцям, які проживають у громадах, бібліотеки надають широкий спектр безкоштовних послуг. Найбільшим попитом користуються консультаційні та інформаційні послуги, а також інтернет та онлайн-послуги. Популярні серед ВПО соціокультурні та дозвілєві, туристичні та послуги з електронного урядування.

Послуги надаються як в усному, так і в електронному форматі через різноманітні інструменти їх надання – копіювання, друк документів на електронних та інших носіях.

Переселенці читають різноманітні літературні твори, здебільшого художні. Серед жанрів переважають історична та українська сучасна художня література. Звертаються вони і до краєзнавчих видань. Оперативною інформацією забезпечують ВПО свіжі номери періодичних видань.

Інформаційно-просвітницькі заходи бібліотек забезпечують змістовне та корисне проведення вільного часу, а також задовольняють інформаційно-

пізнавальні запити ВПО. Заходи присвячуються різноманітним календарним датам, вони проводяться як в межах бібліотеки, так і за її межами, а також в режимі онлайн, – відповідно до ситуації в регіоні.

Всі заходи спрямовані на вивчення питань з історії краєзнавства, української державності, поширення застосування української мови як державної.

Окрему групу складають заходи з подолання стресових та панічних ситуацій, протидії інформаційним атакам, формуванню безпекової поведінки в період військової загрози.

Переселенці залучаються і до участі в житті бібліотек: активно беруть участь у заходах, волонтерській діяльності бібліотек, долучаються до бібліотечних адвокацій, а також активно рекламують роботу бібліотек в середовищі ВПО.

Бібліотеки підтримують партнерські зв'язки з усіма організаціями, які опікуються проблемами ВПО: крім владних, державних та комунальних установ, бібліотечні працівники контактують з громадськими та благодійними організаціями, творчими спілками, ініціативними групами, учбовими закладами, а також співпрацюють зі спонсорами, меценатами та волонтерами.

Бібліотека є частиною загального механізму підтримки та обслуговування ВПО в громаді.

Дослідження дало можливість виявити кращий досвід роботи бібліотек в даному напрямку та акцентувати увагу на недоліках.

З метою покращення якості обслуговування внутрішньо переміщених осіб пропонується:

- проводити соціокультурні заходи за межами бібліотек (в місцях компактного проживання чи перебування ВПО) з метою згуртування членів громади, інтеграції ВПО в громаду;
- залучати переселенців до участі в заходах, що проводить бібліотека, а також до участі в роботі любительських об'єднань за інтересами;
- розвивати проєктну діяльність бібліотек з метою залучення грантових коштів для покращення обслуговування переселенців;
- активізувати роботу пунктів доступу громадян до офіційної інформації з ВПО та застосування порталу «Дія».

Англійська для переселенців: допоможемо, навчимо, порадимо

Лілія Яцкул,
завідувач відділу документів
іноземними мовами
ОУНБ ім. Д.І. Чижевського

Знання іноземної мови є однією зі складових успіху людини у сучасному світі. Англійська мова продовжує тримати лідерство у рейтингу популярності серед іноземних мов. Це – одна з найбільш уживаних розмовних мов у світі, на ній говорять щонайменше в 115 країнах. А людей, які використовують англійську як другу мову, більше, ніж носіїв мови.

На сьогодні існує широкий спектр пропозицій для вивчення та вдосконалення англійської мови поза межами школи – індивідуальні заняття з тьютором, англомовні курси за рівнями володіння мови та для різних вікових груп. Окрім цього, зануритися в англомовне середовище цілком можна, відвідуючи розмовні клуби англійської мови. Одним з місць, де вже давно працюють такі клуби, є Інформаційно-ресурсний центр (ІРЦ) «Вікно в Америку» («Window on America») відділу документів іноземними мовами, що в Обласній універсальній науковій бібліотеці ім. Д.І. Чижевського.

Англомовні клуби бібліотеки діють більше 20 років, пристосовуючись до викликів, які диктує життя. За цей довгий період змінювалися спікери, графік роботи, формати та спрямування. Єдине, що залишається незмінним, – це бажання учасників клубу вивчати мову Шекспіра, вдосконалювати свої розмовні навички. В обставинах воєнного стану робота клубів не припиняється, навпаки, за останній рік їх кількість за різними рівнями та напрямками суттєво збільшилася.

У зв'язку з повномасштабним вторгненням росії в Україну до м. Кропивницького приїхало багато переселенців з різних міст сходу України, особливо з Маріуполя. Для надання підтримки та допомоги цій категорії громадян в місті було відкрито центр «Я-Маріуполь». Вивчаючи потреби переселенців, працівники центру виявили людей, які бажають покращити навички володіння англійською мовою. Тож, від серпня 2022 р. у відділі документів іноземними мовами головної книгозбірні області розпочав роботу клуб англійської мови для ВПО «Вивчаймо англійську разом».

На клубних зустрічах, які відбуваються щосередини та щоп'ятниці, тренери-наставники працюють з учасниками над поповненням словникового запасу, покращенням навичок аудіювання, знайомлять їх з граматичними конструкціями з метою зробити мовлення більш досконалим.

Теми, які обираються для занять, стосуються повсякденного спілкування. Під час перших зустрічей відвідувачі розповідали про стиль власного життя – як вони проводять вільний час, чим займаються на вихідних та ввечері після роботи. Знаходячи схоже та відмінне, учасники зустрічей виявили, що у всіх різні уподобання: хтось полюбляє в спокійній атмосфері

помалювати фарбами, хтось ходить до спортзалу, а комусь до вподоби галасливі зустрічі з друзями.

Під час занять члени клубу також знайомляться з традиціями проведення англомовних свят. Наприклад, під час зустрічі, присвяченої улюбленому святу американців – Дню подяки (Thanksgiving), яке відзначається останнього четверга листопада, знайомилися з історичними передумовами його виникнення. У багатьох воно асоціюється із затишним вечором в родинному колі та неодмінним атрибутом святкового столу – індичкою. Тож, відвідувачі дізналися, кому ж дякують американці у цей день і чим був продиктований вибір головної святкової страви.

У зв'язку з воєнними діями до нашого міста переїхало декілька навчальних закладів вищої та середньої освіти, серед яких і Донецький університет внутрішніх справ. Тож, влітку 2022 р. співробітники ІРЦ «Вікно в Америку» започаткували співпрацю з викладачами цього закладу та почали організовувати для його курсантів англомовні зустрічі, спікером яких став друг відділу та носій мови Білл Томсон.

Білл із задоволенням готується до зустрічей, підбирає актуальні теми для дискусій. Учасники вже обговорювали низку важливих питань стосовно прав людини, згадували основні історичні документи, в яких було закладено основи прав та свобод громадян, наголошували на тому, що кожен повинен з повагою ставитися до людської гідності.

Серед англомовних клубів, що діють у відділі документів іноземними мовами, в кінці 2022 р. запрацював клуб для дітей переселенців, адже англійська мова для дітей – найкращий варіант інвестицій у майбутнє. Діти, занурюючись у світ англійської мови з раннього віку, засвоюють особливості зарубіжної культурної спадщини, отримують доступ до величезного інформаційного простору, можливість повніше розвивати увагу, пам'ять, образне мислення, уяву.

Перша зустріч відбулася 30 жовтня минулого року і була присвячена незвичайному англомовному святу – Гелловіну, яке відзначають в ніч проти 1 листопада. Заняття проходило в ігровій формі, діти вивчили слова, що стосуються свята, виконали завдання на закріплення лексики, співали пісень.

За невеликий проміжок часу плідного навчання діти засвоїли, як правильно знайомитися, повторили букви, цифри й кольори та продовжують мандрувати світом граматики англійської мови. Для кращого опанування матеріалу заняття проходять в ігровій формі, з піснями, переглядом коротеньких навчальних мультфільмів, з використанням інтерактивної дошки.

І, звичайно, продовжують роботу англомовні клуби з носієм мови Біллом Томсоном, який, переїхавши до Кропивницького, приєднався до діяльності ІРЦ «Вікно в Америку» в 2017 р. Клубні заняття, які проводить Білл, користуються неабиякою популярністю серед громади Кропивницького. До них із задоволенням приєднуються і переселенці з інших міст України, адже зустрічі з Томсоном – цікаві, пізнавальні, часто насичені вражаючими фактами різноманітної тематики.

Наприклад, Білл створив цикл зустрічей, присвячених стародавнім цивілізаціям – майя, інків, ацтеків, де відвідувачі дізналися багато цікавих фактів з життя індіанців; згадували також знаменитий календар майя – унікальну систему обчислення часу, яка досі вражає сучасний науковий світ точністю і складністю; знайомилися з незвичайними місцями та найвідомішими пам'ятками світу.

В умовах сьогодення знання іноземних мов є не тільки запорукою успішної кар'єри, а й показником освіченості людини; з нею легше подорожувати та знаходити друзів в різних куточках світу. Крім цього, людина пізнає звичаї та традиції країни, мову якої вивчає, знайомиться з її історією та культурою, відкриває шедеври літератури, кінематографу та музики на мові оригіналу.

Тож, приєднуйтесь до англomовних клубів у бібліотеці, де окрім покращення навичок розмовної мови ви отримаєте гарний настрій, позитивні емоції, познайомитеся з цікавими людьми та подолаєте невпевненість під час спілкування іноземною мовою.

Факти. Події

З іменем Станіслава Янчукова

Тетяна Колєчкіна,
завідувач відділу краєзнавства
ОУНБ ім. Д.І. Чижевського

Станіслав Миколайович був дуже помітною особистістю в багатьох площинах – краєзнавцем, філологом, журналістом, надзвичайним знавцем історії і культури нашого краю, оскільки й сам формував цю культуру.

Олег Бабенко

14 червня 2023 року журналісту, краєзнавцю, громадському діячеві, патріоту України та великому другу обласної книгозбірні Станіславу Янчукову мало б виповнитися 85 років.

Станіслав Миколайович – один із найяскравіших представників покоління наших земляків, хто народився перед Другою світовою війною, а після неї розвивав, піднімав, будував, створював нову Кіровоградщину. Серед багатьох сильних людей того покоління, з якими працівники бібліотеки особисто були знайомі, Станіслав Миколайович, напевне, був найвеселішим, найіронічнішим і нескінченно позитивним.

Народився він у селі Світлопіль Олександрійського району у сім'ї сільського вчителя, отримав фахову філологічну освіту, вчителював у школі, викладав у педагогічному інституті, згодом працював на державних і громадських посадах. Станіслав Миколайович був багатогранною особистістю, з великим творчим і людським потенціалом: співпрацював з видавництвами й ЗМІ, підтримував ділові й творчі стосунки з письменниками, краєзнавцями, політиками, спортсменами, господарниками Кіровоградщини. Його оцінка людей і подій була точною, а поради завжди доречними і потрібними.

Скільки славних сторінок історії області та починань пов'язано з ім'ям краєзнавця! Він був серед засновників літературної премії імені Яновського; організовував нечувані на той час приїзди на Кіровоградщину найзнаменитіших українських поетів та письменників – Івана Драча, Бориса Олійника, Миколи Вінграновського. Всеукраїнське свято театального мистецтва «Вересневі самоцвіти» без нього, можливо, й не започаткували б.

На рубежі 60-70-х років минулого століття Станіслав Янчуков взяв участь у підготовці унікального видання з історії Кіровоградщини – «Історія міст і сіл України. Кіровоградська область», що вийшло 1972 року.

Працюючи у Федерації профспілок України, Станіслав Миколайович сприяв створенню професійного футбольного клубу «Зірка-НІБАС», бо завжди був палким футбольним уболівальником.

Цікава сторінка в біографії Станіслава Янчукова – участь у проведенні Всеукраїнського референдуму 1991 року. Тоді, на зламі епох, він очолив окружну виборчу комісію з організації й проведення референдуму на Кіровоградщині, у ньому взяли участь понад 80% (від загальної кількості) виборців нашої області, які виключною більшістю у 93,9% сказали «Так» незалежності України.

Після виходу на пенсію Станіслав Янчуков з 1998 року займався громадською діяльністю, працював головним редактором ТОВ «Центрально-Українське видавництво», цікавився краєзнавством, творчістю письменників, поетів, інших митців.

За майже 20 років роботи головним редактором видавництва Станіслав Миколайович відредагував близько сотні книг місцевих поетів і прозаїків, краєзнавців і науковців. Робота над книгою була для нього творчим процесом, як редактор, він спонукав авторів повертатись до певного матеріалу, допомагав наповнювати його новим змістом.

Журналіст, краєзнавець-дослідник С. Янчуков видав декілька праць з історії області, зокрема «Весна» і 40 тисяч посмішок» (2003 р.), «На чолі місцевого самоврядування» (2004 р.), «З іменем Володимира Ястребова» (2005 р.), «До спортивних вершин» (2015 р.). У розділі «Цифрова бібліотека» сайту обласної книгозбірні можна ознайомитись з електронною версією книги С. М. Янчукова (співавтор – О. Березан) «До спортивних вершин: нариси з історії фізичної культури і спорту на Кіровоградщині» (<https://library.kr.ua/wp-content/elib/berezan/dosportversh.pdf>).

Станіслав Янчуков був двічі (2006, 2018 рр.) як автор удостоєний обласної краєзнавчої премії імені Володимира Ястребова, яка на конкурсній основі присуджується щороку за кращі науково-дослідницькі, науково-популяризаторські роботи з питань історії, культури та природи Кіровоградщини.

Завдячуючи редакторській роботі Янчукова, краєзнавчий вісник «Між Бугом і Дніпром» став помітним явищем у сучасному українському краєзнавстві. Станіслав Миколайович не тільки вкладав філологічні знання у стилістичні правки, а й був співавтором історичних календарів, що виходять у нашій області з 2006 року. Готує їх до друку відомий знавець історії рідного краю і його знаменитих людей Володимир Босько, а Станіслав Миколайович щоразу доповнював цей список відомих земляків новими іменами, щоб не забулися, не стерлися з людської пам'яті. Традиційно щорічні презентації історичних календарів відбувалися у відділі краєзнавства обласної бібліотеки імені Дмитра Чижевського.

Мало хто так любив, цінував, звеличував гарне українське слово, як Станіслав Янчуков, при цьому маючи скромність не публікувати власні вірші чи прозу, бо вважав за краще редагувати твори інших авторів. Він читав усі місцеві газети, знав усіх журналістів. Зазвичай після виходу статей, особливо краєзнавчої чи культурологічної тематики, телефонував авторові, щоб похвалити, а інколи й указати на якусь неточність, проте дуже доброзичливо, не з бажання ткнути обличчям, а для того, щоб встановити істину; міг звернути увагу на якийсь український зворот або підказати, як можна було висловити думку точніше, краще, смачніше.

У 2009-2010 роках Янчуков вів на обласному державному телебаченні щотижневу краєзнавчу програму «Визначні події й люди краю». У тому ж 2010 році він отримав звання Почесний краєзнавець України. Станіслав Миколайович був також членом Національної спілки журналістів України та Всеукраїнської спілки краєзнавців.

Влітку 2019 року дочка Станіслава Миколайовича Наталка передала до фондів Обласної універсальної наукової бібліотеки імені Дмитра Чижевського колекцію книг батька – близько 500 примірників – здебільшого, це твори класиків української літератури, словники, книги місцевих авторів, а також колекція мініатюрних видань.

Станіслав Миколайович був справжнім просвітником – нашим, місцевим, безпафосним. Людинолюб, добра і щира людина, народжена для того, щоб творити добро. Він мав багато друзів і товаришів, яких цінував і якими дорожив. Ось таким був Станіслав Янчуков. Таким він залишиться у пам'яті всіх, хто його знав.

**Михайло Грушевський – патріот українського народу:
до 125-річчя з часу видання першого тому «Історії України-Руси»**

Підготувала Галина Руденко,
провідний бібліотекар
відділу обслуговування користувачів
ОУНБ ім. Д.І. Чижевського

Михайло Сергійович Грушевський – видатний український історик, вчений, будівник національного культурного і наукового життя, родоначальник української історичної школи, археолог, літературознавець, соціолог, відомий політичний і державний діяч кінця XIX – першої третини XX століття. Він був засновником національно-демократичної партії Галичини, головою Центральної Ради, академіком АН УРСР, відомим популяризатором історії України, автором кількох навчальних книг, які перевидавалися протягом не одного десятиліття років. Навколо творчої спадщини М.С. Грушевського, його поглядів на український історичний процес, незважаючи на величезну кількість досліджень, і досі точаться наукові дискусії.

Наукова спадщина М. Грушевського налічує понад 2 тисячі праць різного обсягу, змісту та спрямування – від нотаток до монографій. Не менш різноманітний і тематичний зріз творчості великого вченого – від історичних студій до вузькоспеціальних праць фольклорного характеру.

Найвизначніша праця М. Грушевського у вітчизняній та світовій історичній науці – «Історія України-Руси» – побудована за окремою схемою, яка відповідає вимогам європейської методології і, як відомо, видавалася протягом 1898-1936 років у 10-ти томах і 13-ти книгах. Цьогоріч виповнюється 125 років з часу виходу першого тому видання. Окремі томи «Історії України-Руси» неодноразово перевидавалися за життя автора (перший том – тричі, другий, третій, четвертий і восьмий – двічі). Повністю десяти томник М.С. Грушевського було перевидано у Нью-Йорку у 1954-1958 рр.

За оцінкою науковців, «Історія України-Руси» – епохальна віха в глибокому і фундаментальному вивченні історії України. Це підтверджується і широкою джерельною базою документів вітчизняних і зарубіжних архівів, використаних у дослідженні. Академічну цінність твору засвідчує і об'ємність видання, окреслюючи велетенську клопітку роботу Михайла Грушевського, сумлінність і точність у підборі наукового матеріалу, вміння аналізувати, систематизувати, порівнювати і співставляти різні історичні першоджерела з ретельним цитуванням і посиланнями.

У першому томі – «До початку XI віка» – висвітлюються соціально-економічні, політичні і культурні процеси, що відбувалися на території України з найдавніших часів до початку XI століття. Зародження і формування українського народу М. Грушевський відносив не до XIV-XV ст., а до IV-V ст. Науковець стверджував, що Київська Русь належить тільки історії України і

не була спільною колискою українського, російського, білоруського народів. Засновниками Києво-Руської держави він вважав південну групу східних слов'ян – предків українського народу, на землях яких вона була створена. Саме тому видатний український історик наголошував: «Від часів слов'янського розселення історія українсько-руської території стає історією українсько-руського народу».

Перший том вийшов, як уже згадувалося, у Львові в 1898 році. Протягом 36 років виходили інші томи цієї фундаментальної праці. Останній, десятий том, вийшов у 1936 році, уже після смерті великого вченого, за редакцією його доньки Катерини.

Запрошуємо істориків, археологів, етнографів, філологів та всіх, хто цікавиться історичним минулим нашої Батьківщини, до Обласної універсальної наукової бібліотеки імені Д.І. Чижевського для більш поглибленого вивчення праці Михайла Грушевського. Для сьогоденних дослідників «Історія України-Руси» та інші ґрунтовні праці видатного українського вченого є невичерпним джерелом для нових історичних розвідок і досліджень.

